JAWAHAR SHARA
KUTTIYADIKUZHI
GRANDHASALA

പരിണീത

(Malayalam)
Parineetha
Novel
By SARATCHANDRA CHATTERJI

Translated by
KAROOR NARAYANAN

First Published February 1955
Reprinted December 1961

Printed at
INDIA PRESS, KOTTAYAM

Price Re. 1.00

Copyright
Sahitya Pravarthaka C. S. Ltd.

Publishers:
Sahitya Pravarthaka Co-operative Society Ltd., Kottayam, Kerala State

Sales Department:
NATIONAL BOOKSTALL
Kottayam Kerala State India

പരിണീത

ശരച്ചന്ദ്ര ചാറ്റർജി

വിവർത്തനം

കാത്തൂർ നാരായണൻ

പ്രസാധകന്മാർ

സാഹിത്യപ്രവർത്തക സഹകരണസംഘം

നാഷനൽ ബുക്ക്സ്റ്റാൾ

കോട്ടയം

വില ക. 1,00

കാതൂർ നാരായണന്റെ

തജ്ജമകഥ

ഗ്രാമസമാജം
പരിണീത
വികൃതി
സുമതി
ഹരിലക്ഷ്മി
വൈകുണ്ഠന്റെ മരണപത്രം
അനുരാധ
ദഷ്ടചൂണ്ടം
പിയാരി
രക്തരാഗം

1284 B233 64/61-62 2-2000

ഒന്ന്

രാവണന്റെ ശക്തിയേറ്റു നിലംപതിച്ച സമയത്തു ലക്ഷ്മണന്റെ മുഖം എത്രമാത്രം വികൃതമായിരുന്നുവോ അതിലും വികൃതമായിരുന്നു, ഗൃഹിണി അഞ്ചാമതൊരു മകളെ നിവ്വിഷ്ടം പ്രസവിച്ചിരിക്കുന്നു എന്ന ശുഭവാർത്ത അതിരാവിലെ ശ്രവിച്ചപ്പോൾ ഗുരുചരണന്റെ മുഖം.

അറുപതുരൂപാ ശമ്പളത്തിൽ ഒരു ബാങ്കിലെ ഗുമസ്തനാണു ഗുരുചരണൻ. ശരീരം വാടകവണ്ടിക്കുതിരയുടേതുപോലെ ശോഷിച്ചതായിരുന്നെന്നു മാത്രമല്ല, ആ ദ്വേഹത്തിന്റെ മുഖത്തും, അതിന്റെ മുഖത്തും, അതിന്റെ മുഖത്തുകാണുന്ന നിഷ്കാമ,നിർവികാര,നിർലിപ്ത ഭാവമാണു വിളയാടിയിരുന്നതു്. എന്നിട്ടും ഈ ഭയങ്കര വാർത്തകേട്ടിട്ടു കൈയിലുണ്ടായിരുന്ന ഹുക്കാ അങ്ങനെതന്നെയിരുന്നുപോയി; പൈതൃകമായ തലയണയിൽ ചാരിയിരുന്നയിരുപ്പിൽ ഒരു ദീർഘനിശ്വാസം വിടുവാനുള്ള ശക്തിപോലും അദ്ദേഹത്തിനുണ്ടായില്ല

ഈ ശുഭവാർത്തയുംകൊണ്ടു വന്നതു് അദ്ദേഹത്തിന്റെ മൂന്നാമത്തെ മകളായ അന്നകാളിയായിരുന്നു. അവൾ പറഞ്ഞു: "കുഞ്ഞിനെ കാണണ്ടെ അച്ഛാ? വരുന്നേ!"

ഗുരുചരണൻ തലയുയർത്തി അവളുടെനേരെ നോക്കിയിട്ട്, "ഒരുപാത്രം പച്ചവെള്ളം കൊണ്ടാ മോളേ, ദാഹിക്കുന്നു" എന്നു പറഞ്ഞു.

അവൾ വെള്ളംകൊണ്ടുവരുവാൻ പോയി. അവൾ പോയിക്കഴിഞ്ഞപ്പോൾ സൂതികാഗൃഹത്തിലെ ചെലവുകളുടെ കാര്യം ഗുരുചരണന്റെ ഓർമ്മയിലുദിച്ചു. അതിനുപുറകെ, തിരക്കുള്ളദിവസം തീവണ്ടിസ്റ്റേഷനിൽ നില്ക്കുമ്പോഴേക്കും മൂന്നാംക്ലാസ്സുമുറിയിൽനിന്നും തിക്കിത്തിരക്കി വെളിയിലേക്കു ചാടുന്ന ജനാവലിയെപ്പോലെ ഒരടക്കും ഒതുക്കവുമില്ലാതെ അനേകം ചിന്തകൾ വന്നുചാടി. കഴിഞ്ഞകൊല്ലം രണ്ടാമത്തെ മകളുടെ കല്യാണത്തിനു ബൗ ബജാറിലുള്ള (കല്ക്കട്ടായിലെ ഒരു പ്രധാനപ്പെട്ട തെരുവാണു ബൗ ബജാർ. തെരുവിനും അതിന്റെ ചുറുപാടിനും ബൗ ബജാറെന്നാണു പറയുക.) ഈ വീടുതന്നെ പണയം എഴുതിയതാണു്. ആറുമാസമായിട്ടു് ഒരുകാശു പലിശപോലും കൊടുത്തിട്ടില്ല. ദുർഗ്ഗാപൂജയ്ക്കു് ഇനി ഒരു മാസമേ ബാക്കിയുള്ളൂ. പൂജയാകുമ്പോഴേക്കും രണ്ടാമത്തെ മകളുടെ ശ്വശുരാലയത്തിൽ 'തത്വം' (പൂജയ്ക്കു പെൺകുട്ടികളുടെ പിതൃഗൃഹത്തിൽനിന്നും ശ്വശുരാലയത്തിലേക്കയച്ചുകൊടുക്കുന്ന സമ്മാനത്തിനാണു തത്വമെന്നു ബംഗാളികൾ പറയുന്നതു്.) അയച്ചുകൊടുക്കണം. ഇന്നലെ രാത്രി ഒമ്പതുമണിവരെയിരുന്നു നോക്കിയിട്ടും ആപ്പീസിലെ ക്രെഡിറും ഡെബിറും ബാലൻസുചെയ്യുവാൻ പറ്റിയില്ലാ—ഇന്നത്തെ മെയിലിനു കണക്കു് ഇംഗ്ലണ്ടിലേക്കു് അയക്കേണ്ടതാണു്. 'മലിനവസ്ത്രങ്ങൾ ധരിച്ചുകൊണ്ടാരും ആപ്പീസിൽ പോയിക്കൂടാ, ചെല്ലുന്നവർക്കു പിഴയിടും' എന്നു് ഇന്നലെ വലിയസായിപ്പു്, ഉത്തരവായിട്ടുണ്ടു്. ഇവിടെ

യാണെങ്കിൽ, വീട്ടിലുള്ള തുണിയിൽ പകുതിയുംകൊണ്ടു വെള്ളത്തേടൻ പോയിട്ട് ആഴ്ച രണ്ടായി—അവൻ ഓടിപ്പോയിരിക്കുമോ എന്നു സംശയം. ഗുരുചരണനു് ഇരുപ്പുറച്ചില്ല. ഹുക്കാ ഉയത്തി ശക്തിയായി വലിക്കുവാൻ തുടങ്ങി. മനസ്സിലായാം പറയുകയായിരുന്നു: 'എന്റെ ഈശ്വരാ, ഇങ്ങനെയുണ്ടോ ഒരു വിഷമം? ഈ പട്ടണത്തിലാണെങ്കിൽ ഓരോ ദിവസം എത്രപേരു വണ്ടികേറിച്ചാകുന്നുണ്ടു്? അവരെന്നെക്കാം ക്രൂരതൽ വല്ലതും കൂറം ചെയ്തതാണോ? അവിടുന്നു ദയവായിട്ടൊരു ലോറി എന്റെ ദേഹത്തുകൂടെ കേറണേ!'

അന്നകാളി വെള്ളവുംകൊണ്ടു വന്നു: "ദേ അച്ഛാ, വെള്ളം."

ഗുരുചരണൻ എഴുനേറ്റു വെള്ളം വാങ്ങി ഒരൊറവലിക്കു് അതു മുഴുവനും അകത്താക്കി. "ഇന്നാ, ഗ്ലാസ്സുകൊണ്ടുപോ."

അവൾ പോയിക്കഴിഞ്ഞു ഗുരുചരണൻ വീണ്ടും ചാരിക്കിടപ്പായി.

ലളിത പ്രവേശിച്ചു്, "അമ്മാവാ, ചായ—എണീക്കു."

ഗുരുചരണൻ വീണ്ടും എഴുനേറ്റു. ലളിതയുടെ മുഖം കണ്ടതോടെ അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഹൃദയത്തിലെ ജ്വാല പകുതിയും അണഞ്ഞു. "രാത്രിമുഴുവനും നീ ഉറക്കമിളയ്ക്കുകയായിരുന്നു, അല്ലേ? വാ, ഇവിടെ വന്നിരി."

ലളിത നാണിച്ചു ചിരിച്ചുകൊണ്ടു് അടുത്തുവന്നിട്ടു പറഞ്ഞു: "ഇല്ലമ്മാവാ, ഞാനുറക്കെളച്ചില്ല, നല്ലപോലെ ഉറങ്ങി."

അതു സാരമില്ല. നീ ഇവിടെവന്നിരി."

ലളിത അടുത്തു വന്നിരുന്നതോടെ ഗുരുചരണൻ വലതുകൈയുയത്തി അവളുടെ തലയിൽ വെച്ചിട്ടു പറഞ്ഞുതുടങ്ങി: "എന്റെ കുഞ്ഞിനെ രാജകൊട്ടാരത്തിൽക്കൊടുക്കാൻ പറ്റിയെങ്കിലൊരു ജോലി ചെയ്യണൊരു സമാധാനമുണ്ടാകുമായിരുന്നു."

ലളിത തലകുനിച്ചു ചായ ഇളക്കിക്കൊണ്ടിരുന്നു. അമ്മാവൻ തുടർന്നു: "ഈ അമ്മാവന്റെ വീട്ടിൽ വന്നിട്ടിങ്ങനെ രാപകലു വേലയെടുക്കേണ്ടിവന്നല്ലോടീ, എന്റെ കുഞ്ഞേ!"

അവൾ തലയാട്ടി നിഷേധഭാവത്തിൽ പറഞ്ഞു: "രാപകലാരാമ്മാവാ വേലയെടുക്കുന്നെ? എല്ലാക്കും ജോലിയുണ്ട്. അതിലൊരോഹരി ഞാനും ചെയ്യുന്നെന്നല്ലാതൊണ്ടോ?"

ഇപ്പോൾ ഗുരുചരണനു ചിരിവന്നു. ചായകുടിക്കുന്നതിനിടയ്ക്കയാൾ ചോദിച്ചു: "ഇന്നാരാ കുഞ്ഞിവെയ്ക്കാൻ?"

അവൾ തലയുയത്തിയിട്ടു പറഞ്ഞു: "ഞാൻ."

ഗുരുചരണൻ ആശ്ചര്യഭാവത്തിൽ, "നീയോ? നിനക്കെന്തറിയാം?" എന്നു ചോദിച്ചു.

"എനിക്കെല്ലാം അറിയാം അമ്മാവാ. അമ്മായിയെന്നെ പഠിപ്പിച്ചതല്ലേ?"

ഗുരുചരണൻ ചായപ്പാത്രം താഴെവെച്ചിട്ട്, "ഉള്ളതോ?" എന്നു ചോദിച്ചു.

"അതേയമ്മാവാ. ഞാനെത്രദിവസം കുഞ്ഞീം കുട്ടാനും വെയ്ക്കാറുണ്ട്?" എന്നു പറഞ്ഞവൾ തല കുനിച്ചു കളഞ്ഞു. അവളുടെ തലയിൽ കൈവച്ചു ഗുരുചരണൻ വീണ്ടും അനുഗ്രഹിച്ചു. ഒരുദ്ഭാവന അങ്ങനെ ഒഴിഞ്ഞു.

ഈ മുറി വഴിയുടെ അരുകിലായിട്ടായിരുന്നു.

ചായ കുടിക്കുന്നതിനിടയിൽ ജനലിൽക്കൂടി വെളിയിലേക്കു നോക്കിയ ഗുരുചരണൻ, "ശേഖരാ, ശേഖരനല്ലേ അതു്?" എന്നു് ഉച്ചത്തിൽ വിളിച്ചുചോദിച്ചു.

ദീർഘകായനും ബലിഷ്ഠസുന്ദരനുമായ ഒരു യുവാവു് അകത്തേക്കു കടന്നുവന്നു.

"ഇരിക്കു്. കൊച്ചുമ്മേടെ കാര്യം നീ കേട്ടില്ലേ?"

ശേഖരനാഥൻ പതുക്കെ മന്ദഹസിച്ചുകൊണ്ടു പറഞ്ഞു: "എന്താ? പെണ്ണു പെറുമോ—അതല്ലേയുള്ളു?"

ഗുരുചരണൻ ഒന്നു നിശ്വസിച്ചിട്ടു പറഞ്ഞു: "അതല്ലേയുള്ളൂന്നു നിനക്കു പറയാം. എനിക്കല്ലേ അറിയാവൂ."

"അങ്ങനെ പറയരുതു കൊച്ചുമ്മാ, കൊച്ചുമ്മ കേട്ടാലെന്തുവിചാരിക്കും? പോരെങ്കിലീശ്വരൻതന്നതല്ലേ? നല്ലതിനാണെന്നു വിചാരിക്കണം."

ഗുരുചരണൻ ഒരു നിമിഷനേരത്തേക്കു മൗനമായിരുന്നതിനുശേഷം പറഞ്ഞു: "അതു ശരിയാണു്—പക്ഷേ, ഈശ്വരനും കുറച്ചൊന്നു് ആലോചിച്ചു പ്രവർത്തിച്ചില്ലെങ്കിലെന്തു ചെയ്യും? ഞാൻ ദരിദ്രനാണു്. എനിക്കെന്തിനാ ഈ സന്തതിയെല്ലാം? തറവാട്ടുകുടെ നിന്റെ അച്ഛന്റെ അടുത്തു പണയത്തിലാണു്. അതിലല്ലാ എനിക്കു സങ്കടം. ദേ, എന്റെ ലളിതയെക്കണ്ടില്ലേ? അച്ഛനും അമ്മയുമില്ല. മഹാറാണിയാകാനുള്ള യോഗ്യതയുണ്ടു്. എന്നു വിചാരിച്ചു ഞാനെന്തുചെയ്താലാണൊന്നു കരകടത്തിവിടാൻ പറ്റുക? (കല്യാണം കഴിച്ചു കൊടുക്കുന്നതെന്നർത്ഥം.) ചക്രവർത്തിയുടെ കിരീടത്തിലിരിക്കുന്നപോലെ നൂറു കോഹിനൂർ കൂട്ടിവെച്ചാൽപോലും എന്റെ കുഞ്ഞിന്റെ വെലയാകുല്ല. അതൊക്കെ ആരു കേൾക്കാനാ? പണംവേണം. പണമില്ലാതെ

ഒന്നും നടക്കുകില്ലെന്റെ ശേഖരാ. വല്ല ക്രൂരന്മാരുടെയും കൈയിൽ പിടിച്ചു കൊടുക്കേണ്ടിവന്നാലെങ്ങനെയാണെന്റെ കുഞ്ഞേ സഹിക്കുക? വയസ്സു പതിമ്മൂന്നായി. എന്റെ കൈയിലാണെങ്കിൽ പതിമ്മൂന്നു ചില്ലിക്കുടെയെടുക്കാനില്ല."

ഗുരുചരണന്റെ കണ്ണുകറം നിറഞ്ഞു. ശേഖരൻ ഒന്നും പറഞ്ഞില്ല. ഗുരുചരണൻ തുടന്നു: "നിനക്കു കൂട്ടുകാരൊക്കെയുണ്ടല്ലോ കുഞ്ഞേ? അവരുടെ ഇടയ്ക്കു വല്ല വരും ഇവളെ സഹായിക്കാനുണ്ടാകുമോ? ഇക്കാലത്തു് ശ്രുപായില്ലെങ്കിലും പെണ്ണിനെ മാത്രം കണ്ടു ചില ചെറുപ്പക്കാരൊക്കെ കല്യാണം കഴിക്കാൻ തയ്യാറുണ്ടെന്നു കേട്ടു. അങ്ങനെ വല്ലവരേയും കിട്ടുമെങ്കിലെന്റെ കുഞ്ഞു് എന്റെ അനുഗ്രഹംകൊണ്ടു രാജാവാകും. ഞാനിനി എന്തു പറയാനാ? ഇവിടെ എനിക്കു് ഒക്കെക്കുടെ നിങ്ങളേ ഒരു സഹായമുള്ളു. നിന്റെ അച്ഛനാണെങ്കിലെന്നെ സ്വന്തം അനിയനെപ്പോലെയാ വെച്ചിരിക്കുന്നതു്."

ശേഖരൻ തലകുലുക്കിക്കൊണ്ടു്, "ശ്രമിക്കാം," എന്നു പറഞ്ഞു.

"എന്റെ കുഞ്ഞു മറക്കല്ലേ! ഈ അഞ്ചാറുകൊല്ലമായിട്ടു നീതന്നെയല്ലേ അവളെ എഴുത്തും വായനേം പഠിപ്പിക്കുന്നതു്? നിനക്കറിയാമല്ലൊ അവളുടെ ബുദ്ധീം വൈഭവോം. ദേ, ഇന്നുമുതലിവളാ ഇവിടെ കഞ്ഞിക്കുടെ വെയ്ക്കാൻ."

ഈ സമയത്തു ലളിത തലയൊന്നയത്തിയിട്ടു പെട്ടെന്നു വീണ്ടും കുനിച്ചുകളഞ്ഞു. അവളുടെ ഓമ്മുഖരങ്ങളുടെ ഇരുവശങ്ങളും സ്വല്പമൊന്നു പ്രസരിതമായി. ഗുരുചരണൻ ഒന്നു നിശ്വസിച്ചിട്ടു തുടന്നു: "ഇവളുടെ അച്ഛനാണെങ്കിൽ കുറച്ചുവല്ലതുമാണോ സമ്പാദിച്ചതു്?

എല്ലാം ഓരോരുത്തക്ക് കൊടുത്തു. ഒരു പെണ്ണിനു വേണ്ട മുതലു വെച്ചേക്കാൻ പറ്റിയില്ല."

ശേഖരൻ ഇപ്പോഴും നിശ്ശബ്ദമായി ഇരുന്നതേയുള്ളൂ. ഗുരുചരണൻ വീണ്ടും പറഞ്ഞു: "ഒന്നും വെച്ചേച്ചു പോയില്ലെന്നും പറയാമ്മേല. അങ്ങേരുചെയ്ത പുണ്യത്തിൻറെഫലമല്ലേ? അല്ലെങ്കിലീയൊരു പൊട്ടപ്പെണ്ണിങ്ങനെ അന്നപൂർണ്ണയായിട്ടു വരുമോ? നീതന്നെ പറ, ഞാൻ പറഞ്ഞതു കള്ളമാണോന്നു്."

ശേഖരൻ ഒന്നും പറയാതെ പതുക്കെ ചിരിച്ചു തുടങ്ങി. അയാൾ പോകുവാനായി എഴുനേല്ക്കുന്നതുകണ്ടു ഗുരുചരണൻ, "ഇതു കാലത്തെ എവിടെപ്പോകുന്നു?" എന്നു ചോദിച്ചു.

"ബാരിസ്റ്ററുടെ വീട്ടിലൊന്നു പോകണം. ഒരു കേസുണ്ടു്" എന്നു പറഞ്ഞു ശേഖരൻ എഴുനേറ്റു.

ഗുരുചരണൻ ഒന്നുകൂടി ഓർമ്മിപ്പിച്ചു: "ഞാൻ പറഞ്ഞതു മറന്നുപോകല്ലേ! നിറം കുറച്ചുകുറവാണെങ്കിലും ഇങ്ങനെയുള്ള സ്വഭാവം മൂലോകത്തും അന്വേഷിച്ചാലും കിട്ടുകയില്ല."

ശേഖരൻ ചിരിച്ചു തലകുലുക്കിക്കൊണ്ടു് ഇറങ്ങിപ്പോയി. ഇയാളുടെ വയസ്സു് ഇരുപത്തഞ്ചിരുപത്താറു വരും. എം. ഏ. പാസ്സായി വക്കീൽപ്പണി പഠിക്കുകയായിരുന്നു. കഴിഞ്ഞകൊല്ലം അഡ്മിഷനായി. (വക്കീൽപോലെ ഒരു ജോലിയാണു് അഡ്മിഷനി. പക്ഷേ, കച്ചേരിയിൽ ഹാജരായി വാദിക്കുവാൻ അഡ്മിഷനിക്കു് അധികാരമില്ല. കേസു തയ്യാറാക്കി വക്കീലിനു വേണ്ട ഉപദേശങ്ങൾ കൊടുക്കുകയാണു് അഡ്മിഷനിയുടെ ജോലി. കൽക്കട്ടാ ഹൈക്കോർട്ടിൽ അഡ്മിഷനിയുടെ സഹായമില്ലാതെ സിവിൽക്കേസു നടത്തുവാൻ പറ്റുകയില്ല.

ഈ സമ്പ്രദായം മദിരാശിയിലില്ല.) അയാളുടെ അച്ഛൻ നവീനറായി ശക്കരക്കച്ചവടത്തിൽ ലക്ഷക്കണക്കിനു രൂപായുണ്ടാക്കിയതിനുശേഷം, കുറച്ചുനാളായി വ്യാപാരം ഉപേക്ഷിച്ചു് പണം കടംകൊടുക്കുകയാണു്. മൂത്ത മകൻ അവിനാശ്—വക്കീൽ. രണ്ടാമത്തെ മകനാണു് ഈ ശേഖരൻ. ഇവരുടെ ക്രുറ്റൻമാളിക ഗുരുചരണന്റെ വീടിന്റെ തൊട്ടടുത്തായിരുന്നു. അതുകൊണ്ടു് ഈ രണ്ടു വീട്ടുകാരുംതമ്മിൽ അത്യന്തമായ സൗഹൃദം വളർന്നിരുന്നു. മട്ടുപ്പാവില്ലുള്ള ഒരു വഴിയിൽക്കൂടി രണ്ടു വീടുകളിലെയും സ്ത്രീകൾ ഇച്ഛാനുസരണം അങ്ങോട്ടുമിങ്ങോട്ടും പോവുകയും വരുകയും ചെയ്യാറുമുണ്ടു്.

രണ്ടു്

വളരെനാളായി ശ്യാം ബജാറിൽ ഒരു ധനികന്റെ വീട്ടിൽ ശേഖരന്റെ കല്യാണാലോചന നടക്കുകയാണു്. ശ്യാം ബജാറും ബൗ ബജാർപോലെ കല്ക്കട്ടായിലെ ഒരു പ്രധാന തെരുവാണു്. ഒരു ദിവസം അവർ വന്നു മാഘ(മകര)മാസത്തിലൊരു ശുഭദിവസംകണ്ടു വിവാഹം നിശ്ചയിക്കുവാൻ നിർബന്ധിച്ചു. പക്ഷേ, ശേഖരന്റെ അമ്മ എന്തു ചെയ്താലും സമ്മതിക്കുന്നില്ല. ദാസിയെ വെളിയിൽ അയച്ചു് അവർ പറഞ്ഞു: "അവൻതന്നെ പോയി പെണ്ണിനെ കണ്ടുകഴിഞ്ഞേ ഞാൻ സമ്മതിക്കൂ."

കുലസ്ത്രീകൾ മറ്റുള്ളവരുടെ മുമ്പിൽ വരുവാൻ പാടില്ലല്ലൊ. അതുകൊണ്ടാണു് ദാസിമുഖാന്തിരം ഈ വർത്തമാനം അറിയിക്കേണ്ടിവന്നതു്.

നവീൻ റായിയുടെ നോട്ടം രൂപായിലായിരുന്നു.

ഗൃഹിണിയുടെ അഭിപ്രായം കേട്ട് വിരസനായി അദ്ദേഹം പറഞ്ഞു: "ഇതൊരു വിശേഷം വന്നിരിക്കുന്നു! പെണ്ണിനെ എപ്പോഴാണെന്നുവെച്ചാൽ പോയി കണ്ടുടെ? എന്നുവെച്ചുകായ്മമങ്ങു സ്ഥിരപ്പെടുത്തിക്കുടെന്നുണ്ടോ?"

ഇതുകൊണ്ടൊന്നും അമ്മയ്ക്കു സമ്മതമായില്ല. നവീൻറായി കോപിച്ചു് വളരെനേരമാകുന്നതുവരെ ഭക്ഷണം കഴിച്ചില്ല. പകലുറക്കം വെളിയിലത്തെ മുറിയിൽത്തന്നെ കഴിക്കുകയും ചെയ്തു.

ശേഖരനൊരു സുഖപ്രിയനായിരുന്നു. മൂന്നാംനിലയിലയാൾ താമസിക്കുന്ന മുറി വളരെ പണം ചെലവാക്കി സജ്ജീകരിച്ചതാണു്. അഞ്ചാറുനാൾ കഴിഞ്ഞൊരു ദിവസം ഉച്ചതിരിഞ്ഞു്, അയാളൊരു വലിയ നിലക്കണ്ണാടിയുടെ മുമ്പിൽനിന്നു പെണ്ണുകാണുവാനായിപ്പോകാൻ ഒരുങ്ങുന്ന സമയത്തു് ലളിത കയറിവന്നു. സ്വല്പനേരം നിശ്ശബ്ദമായി നോക്കിക്കൊണ്ടുനിന്നതിനുശേഷം അവൾ, "പെണ്ണുകാണാൻ പോകുകാണോ?" എന്നു ചോദിച്ചു.

ശേഖരൻ തിരിഞ്ഞുനോക്കി, "ലളിതയല്ലേ ഇതു്! നന്നായി. നല്ലതുപോലെ വേഷംകെട്ടിച്ചുവിടു്. പെണ്ണിനു കണ്ടാൽ പിടിക്കണം."

ലളിതയൊന്നു ചിരിച്ചു. "എനിക്കിപ്പഴതിനു നേരമില്ല. ഞാൻ ശുപായെടുക്കാൻ വന്നതാ," എന്നു പറഞ്ഞു് അവൾ ഒരു മേശതുറന്നു ശുപായെടുത്തു് എണ്ണിസാരിയുടെ തുമ്പത്തു കെട്ടുന്നതിനിടയിൽ ആത്മഗതംപോലെ പറഞ്ഞു: "ആവശ്യം വരുമ്പോഴൊക്കെ വന്നു് ശുപായെടുത്തോണ്ടു പോകുന്നൊണ്ടു്. ഇതൊക്കെ വീട്ടുന്നതെവിടുന്നാണോ!"

ശേഖരൻ ബ്രഷുകൊണ്ട് ഒരുവശത്തെ തലമുടി മുകളിലേയ്ക്ക് ഒതുക്കിവെച്ചിട്ട് തിരിഞ്ഞു പറഞ്ഞു: "വീട്ടാൻ പറയുല്ലേ? ഇപ്പോൾത്തന്നെ വീടിക്കഴിഞ്ഞല്ലൊ."

അവൾക്കിതിന്റെ അർത്ഥം മനസ്സിലായില്ല. ശേഖരന്റെ മുഖത്തേക്കു മിഴിച്ചുനോക്കിക്കൊണ്ടു നിന്നു.

"നോക്കുന്നതെന്താ? മനസ്സിലായില്ലായിരിക്കും."

"ഇല്ല."

"ഇല്ലെങ്കിൽ വേണ്ട. കുറച്ചുകൂടെ വല്യതാകുമ്പോൾ തന്നെ മനസ്സിലായിക്കൊള്ളും" എന്നു പറഞ്ഞു ശേഖരൻ ചെരിപ്പിട്ടു വെളിയിലിറങ്ങി പോയി.

അന്നു രാത്രി, ശേഖരനൊരു കോച്ചിൽ വെറുതെ കിടക്കുന്ന സമയത്ത് അവന്റെ അമ്മ മുറിയിൽ പ്രവേശിച്ചു. അമ്മയെക്കണ്ടു ശേഖരൻ പെട്ടെന്നു ചാടി എഴുന്നേറ്റിരുന്നു. അമ്മ ഒരു കസേരയിലിരുന്നിട്ടു ചോദിച്ചു: "പെണ്ണുകാണാൻ പോയിട്ട് എങ്ങനെയിരിക്കുന്നു?"

ശേഖരൻ അമ്മയുടെ മുഖത്തേക്കു നോക്കിക്കൊണ്ടു, "മോശമില്ല," എന്നു പറഞ്ഞു.

ഇവരുടെ പേരു ഭുവനേശ്വരി എന്നാണു. പ്രായം അമ്പതിനോടടുക്കുമെങ്കിലും കണ്ടാൽ മുപ്പത്തഞ്ചുമുപ്പത്താറിലധികം തോന്നുകയില്ല. ഈ സുന്ദരദേഹത്തിനുള്ളിൽ നിവസിച്ചിരുന്ന മാതൃഹൃദയം അതിലും സുന്ദരമായിരുന്നു. നാട്ടുമ്പുറത്തുകാരിയായിരുന്നെങ്കിലും പട്ടണത്തിലും അവൾക്കൊരു വിഷമവും തോന്നിയിരുന്നില്ല. പട്ടണത്തിലെ ബഹളങ്ങൾക്കിടയിൽ നാട്ടുമ്പുറത്തെ സ്നിഗ്ധതയും മാധുര്യവും മറക്കുകയും ചെയ്തില്ല. ഇങ്ങനെയുള്ള ഈ അമ്മയെപ്പറ്റി ശേഖരനു് എന്തഭിമാനമുണ്ടായിരുന്നെന്നു് അമ്മയ്ക്കുപോലും നിശ്ചയമുണ്ടായിരുന്നില്ല.

ഈശ്വരൻ പ്രസാദിച്ച പല ഭാഗ്യങ്ങളും—ആരോഗ്യം, രൂപം, ഐശ്വര്യം, ബുദ്ധി ഇവയെല്ലാം ശേഖരനു കയ്യഴിഞ്ഞു നല്കിയിരുന്നെങ്കിലും ഈ അമ്മയുടെ മകനായിരിക്കുന്നതിൽ കവിഞ്ഞ് ഒരു ഭാഗ്യവും വരാനില്ലെന്നായിരുന്നു അയാളുടെ വിചാരം.

"മോശമില്ലെന്നു പറഞ്ഞ് നിറുത്തിക്കളഞ്ഞതെന്താടാ?"

ശേഖരൻ ചിരിച്ചു തല താഴ്ത്തിയിട്ടു പറഞ്ഞു: "ചോദിച്ചതിനുത്തരം പറഞ്ഞു എന്നുമാത്രം."

അമ്മയും ചിരിച്ചു: "അതു നന്നായി. നിറമെങ്ങനെയാ? വെളുത്താണോ? നമ്മുടെ ലളിതയുടെ നിറമുണ്ടോ?"

ശേഖരൻ തലയുയർത്തി: "ലളിത കറുത്തല്ലേ? അതിലൊക്കെ വെളുത്താ."

"ആകെപ്പാടെ കണ്ടാലെങ്ങനെയാ?"

"അതും മോശമില്ല."

"എന്നാലച്ഛനോടു പറയട്ടെ?"

ഉത്തരമില്ല.

കുറച്ചുനേരം അവന്റെ മുഖത്തേക്കു സൂക്ഷിച്ചു നോക്കിക്കൊണ്ടിരുന്നതിനുശേഷം പെട്ടെന്നവർ ചോദിച്ചു: "എത്ര പഠിച്ചിട്ടുണ്ട്?"

"ഞാൻ ചോദിച്ചില്ല."

അമ്മ ആശ്ചര്യഭരിതയായിപ്പറഞ്ഞു: "ചോദിച്ചില്ലേ? അതു കൊള്ളാം! ഇക്കാലത്ത് എഴുത്തും വായനയുമാണ് അത്യാവശ്യം. എന്നിട്ടു നീ ചോദിച്ചില്ലേ?"

"ചോദിക്കാൻ മറന്നുപോയി."

ഈ ഉത്തരം കേട്ടു ഭുവനേശ്വരി അത്യന്തം വിസ്മ

യിച്ചു കുറച്ചുനേരം അങ്ങനെതന്നെ അവന്റെ മുഖത്തേക്കു നോക്കിക്കൊണ്ടിരുന്നുപോയി. സപ്തം കഴിഞ്ഞു പറഞ്ഞു: "അതിന്റെ അർത്ഥം നിനക്കു സമ്മതമില്ല, അല്ലേ?"

ശേഖരൻ എന്തോ പറയുവാൻ ഭാവിച്ചെങ്കിലും അതിനിടയ്ക്കു ലളിത പ്രവേശിച്ചതുകണ്ടു് അടക്കിക്കളഞ്ഞു. ലളിത പതുക്കെച്ചെന്നു ഭുവനേശ്വരിയുടെ പുറകിൽ നിന്നു. അവർ ഇടതുകൈ നീട്ടി അവളെപ്പിടിച്ചു മുമ്പിൽ കൊണ്ടുവന്നിട്ടു്, "എന്തുവേണം?" എന്നു ചോദിച്ചു.

ലളിത അമർത്തിയ സ്വരത്തിൽ, "ഒന്നുമില്ലമ്മേ," എന്നു പറഞ്ഞു.

മുമ്പവൾ ഭുവനേശ്വരിയെ പേരമ്മയെന്നാണു വിളിക്കാറുള്ളതു്. പക്ഷേ, അവരതിനു തടസ്സം പറഞ്ഞു, ഞാൻ നിന്റെ അമ്മയാണു്; 'പേരമ്മയല്ലെ'ന്നു്! അന്നു മുതലവൾ അമ്മയെന്നു വിളിക്കുവാനാരംഭിച്ചു. ഭുവനേശ്വരി അവളെപ്പിടിച്ചു മാറോടടുപ്പിച്ചിട്ടു്, "ഒന്നുമില്ല, അമ്മേയൊന്നു കണ്ടുകളയാമെന്നുവെച്ചു വന്നതാ, അല്ലേ?" എന്നു ചോദിച്ചു.

ശേഖരൻ പറഞ്ഞു: "കാണാൻ വന്നിരിക്കുന്നു! കാണാൻ നടന്നാൽ കഞ്ഞിവെയ്ക്കുന്നതെപ്പഴാ?"

അമ്മ: "അവളെന്തിനാ കഞ്ഞിവെയ്ക്കുന്നെ?"

ശേഖരൻ അത്ഭുതപ്പെട്ടു്: "പിന്നെയാരാ അവിടെ കഞ്ഞിവെയ്ക്കാൻ? അവളുടെ അമ്മാവൻ പറഞ്ഞല്ലോ ലളിതയാണു വീട്ടുപണിയെല്ലാം നോക്കുന്നതെന്നു്."

അമ്മ ഉച്ചത്തിൽ ചിരിച്ചു: "അവടെ അമ്മാവനു വല്ലതും ഒന്നങ്ങു പറഞ്ഞുച്ചാൽ മതി! കല്യാണം കഴി

ക്കാത്ത പെണ്ണിന്റെ കയ്യീന്ന വല്ലോരും വെള്ളം കുടിക്കുവോ? ഞാൻ നമ്മുടെ കുട്ടിപ്പട്ടരെപ്പറഞ്ഞയച്ചു. അയാളാ അവിടെ അരിവെയ്ക്കുന്നതു്. ഇവിടെ നിന്റെ ചേട്ടത്തിയും. ഉച്ചയ്ക്കു് ഞാനും അവരുടെ വീട്ടിലാ ഉണ്ണുന്നതു്."

ഈ ദീനരുടെ ഭാരം അമ്മ സ്വന്തം ചുമലിൽ ഏറെറടുത്തിരിക്കുകയാണെന്ന മനസ്സിലാക്കിയ ശേഖരൻ സംതൃപ്തിയിലൊന്നു നിശ്വസിച്ചു.

ഏകദേശം ഒരു മാസത്തിനുശേഷം ഒരുദിവസം സന്ധ്യകഴിഞ്ഞു ശേഖരൻ കോച്ചിൽ കിടന്നു് ഒരു ഇംഗ്ലീഷു പുസ്തകം വായിക്കുകയായിരുന്നു. വായനയിൽ വളരെ രസംപിടിച്ചിരിക്കുന്ന സമയത്താണു്, ലളിത മുറിക്കുള്ളിൽ കയറിവന്നു തലയണയുടെ അടിയിൽനിന്നും താക്കോലെടുത്തു ശബ്ദമുണ്ടാകാത്തക്ക വിധത്തിൽ മേശ തുറന്നു. പുസ്തകത്തിൽനിന്നു കണ്ണുപറിക്കാതെതന്നെ ശേഖരൻ "ങ്ഹേ?" എന്നു ചോദിച്ചു.

"രൂപായെടുക്കുകാ."

"ഉ–ം," എന്നുപറഞ്ഞു് ശേഖരൻ വായന തുടർന്നു. ലളിത രൂപായെടുത്തു സാരിയുടെ തുമ്പിൽ കെട്ടിയിട്ടു സല്പം അങ്ങോട്ടു മാറിനിന്നു. ഇന്നു് അവൾ അണിഞ്ഞൊരുങ്ങി വന്നിരിക്കുകയാണു്. അതു് ശേഖരൻ കാണണമെന്നാണവളുടെ ഉദ്ദേശം.

"പത്തു രൂപായെടുത്തു."

ശേഖരൻ "ഉ–ം" എന്നു വീണ്ടും മൂളിയെങ്കിലും പുസ്തകത്തിൽനിന്നു കണ്ണെടുത്തില്ല. അവൾ അതുമിതും എടുത്തു ശബ്ദമുണ്ടാക്കുവാൻ തുടങ്ങി. എന്നിട്ടും ശേഖരന്റെ ശ്രദ്ധയെ ആകർഷിക്കുവാൻ സാധിക്കുന്നില്ലെന്നു കണ്ടു് അവൾ സാവധാനം ഇറങ്ങിപ്പോയി. പക്ഷേ,

എങ്ങനെ ഇറങ്ങിപ്പോകാനാണു്? തിരിച്ചുവന്നു വീണ്ടും വാതില്പ്പുറത്തു നില്പായി. ഇന്നു നാടകം കാണുവാൻ പോകുകയാണു്!

ശേഖരന്റെ അനുവാദംക്രടാതെ ഒരിടത്തും പോകുവാൻ പാടില്ലെന്നവൾക്കു് അറിയാമായിരുന്നു. ഇതാരും പറഞ്ഞുകൊടുത്തതല്ല; അനുവാദം വാങ്ങുന്നതിന്റെ ആവശ്യമെന്താണെന്നും അവൾ ആലോചിച്ചിട്ടില്ല. ജന്മനായുള്ള വാസന അവളെ ഇതുപോലെ പഠിപ്പിച്ചിരുന്നു. മറ്റുള്ളവർക്കു് ഇഷ്ടമുള്ളിടത്തു പോകാം; ഇഷ്ടമുള്ളതു ചെയ്യാം. പക്ഷേ, അവൾക്കതിനു സ്വാതന്ത്ര്യമില്ല. അവൾ അസ്വതന്ത്രയാണു്. അമ്മാവനും അമ്മായിയും സമ്മതിച്ചതുകൊണ്ടും ആയില്ല.

വാതില്പുറത്തുനിന്നുകൊണ്ടവൾ പതുക്കെ പറഞ്ഞു: "ഞങ്ങളു നാടകംകാണാൻ പോകുകാ."

ഈ മൃദുസ്വരം ശേഖരന്റെ കണ്ണുകളിലെത്തുവാൻ പര്യാപ്തമായിരുന്നില്ല. അതുകൊണ്ടു് ഉത്തരവും കിട്ടിയില്ല.

സ്വരം സ്വല്പംകൂടെ ഉയർത്തിയിട്ടവൾ പറഞ്ഞു: "അവരൊക്കെ എന്നെക്കാത്തു നിക്കുകാ."

ഇപ്രാവശ്യം ശേഖരൻ കേട്ടു. പുസ്തകം താഴ്ത്തിയിട്ടു് അയാൾ "എന്തു പറഞ്ഞീ?" എന്നു ചോദിച്ചു.

ലളിത കോപസ്വരത്തിൽ പറഞ്ഞു: "ഇപ്പഴേ കേട്ടൊള്ളായിരിക്കും? ഞങ്ങളു നാടകംകാണാൻ പോകുകാണെന്നു്."

"ഞങ്ങളെന്നു പറഞ്ഞാൽ?"

"ഞാനും അന്നകാളീം, ചാരുബാലേം അവടെ അമ്മാവനും."

"ചാരുബാലേടെ അമ്മാവനോ? അതേതാ?"

"ഗിരീൻബാബൂ. അഞ്ചാറുദിവസമായി മുംബൈറീന്നു വന്നിട്ട്. ഇവിടെ ബി. ഏ.യ്ക്കു പഠിക്കാൻ പോകുകാ—"

"ഭേഷ്! പേരു—മേൽവിലാസം—നല്ല പരിചയമായിക്കഴിഞ്ഞല്ലോ! അതാണു് അഞ്ചാറുദിവസമായിട്ടു് ഈ വഴിക്കു കാണാത്തതു്! അല്ലേ? ചീട്ടുകളിയാണു്!"

ശേഖരന്റെ സംഭാഷണത്തിന്റെ രീതി പെട്ടെന്നു മാറിയതുകൊണ്ടു ലളിത സ്വല്പമൊന്നു ഭയന്നു. ഇങ്ങനെയൊരു പ്രശ്നം ഉദിക്കുമെന്നവൾ തീരെ ഉദ്ദേശിച്ചിരുന്നതല്ല. ഉത്തരമൊന്നും പറയുവാനും കണ്ടില്ല.

ശേഖരൻ വീണ്ടും ചോദിച്ചു: "ചീട്ടുകളി കേമമായിട്ടു നടക്കുന്നില്ലേ?"

ലളിത വായ് തുറക്കാതെ പതുക്കെപ്പറഞ്ഞു: "ചാരു പറഞ്ഞു—"

"ചാരു പറഞ്ഞോ? എന്തന്നാ പറഞ്ഞതു്?" എന്നു ചോദിച്ചുകൊണ്ടു ശേഖരൻ തലയുയർത്തി നോക്കിയിട്ടു പറഞ്ഞു: "ഉടുത്തൊരുങ്ങി തയ്യാറായിട്ടാണല്ലോ വന്നിരിക്കുന്നതു്! ശരി; പൊയ്ക്കോ, പൊയ്ക്കോ."

ലളിത പോയില്ല. അവിടെത്തന്നെ നിന്നതേയുള്ളൂ.

അടുത്ത വീട്ടിലെ ചാരുബാല അവളുടെ സമവയസ്സുയും സഖിയും ആയിരുന്നു. അവർ ബ്രഹ്മസമാജക്കാരാണു്. അവരിൽ ഗിരീൻ ഒഴിച്ചു ബാക്കിയെല്ലാവരേയും ശേഖരനറിയും. ഗിരീൻ അഞ്ചാറുകൊല്ലം മുമ്പൊരിക്കൽ കുറച്ചുദിവസത്തേക്കുമാത്രം ഇവിടെവന്നു താമസിച്ചിട്ടുള്ളതേയുള്ളൂ. ഇതുയുംനാൾ ബങ്കിംപൂരിൽ പഠിക്കുകയായിരുന്നു. ഇവിടെ വന്നിട്ടാവശ്യവുമുണ്ടായിരുന്നില്ല. അതുകൊണ്ടു ശേഖരിനു പരിചയമാകാൻ സന്ദർഭം ലഭിക്കാതിരുന്നു. ലളിത പോയില്ലെന്നുകണ്ടു ശേഖ

രൻ, "നില്ക്കുന്നതെന്തിനാ? പൊയ്ക്കോളാൻ പറഞ്ഞി ല്ലേ?" എന്നു ചോദിച്ചു പുസ്തകം ഉയത്തി വീണ്ടും വായ ന തുടങ്ങി.

കുറച്ചുനേരം മിണ്ടാതെ നിന്നതിനുശേഷം ലളിത പതുക്കെച്ചോദിച്ചു: "ഞാൻ പൊയ്ക്കോട്ടെ?"

"പൊയ്ക്കോളാൻ പറഞ്ഞില്ലേ?"

ശേഖരന്റെ ഭാവം കണ്ടു നാടകം കാണാനുള്ള ആശ മുക്കാലും നശിച്ചു. എങ്കിലും—പോകാതെയും പ റ്റുകയില്ല. ചെലവിൽ പങ്കുതി അവൾ സഹിച്ചുകൊ ള്ളാമെന്നും പങ്കുതി ചാരുവിന്റെ അമ്മാവൻ സഹിക്കു മെന്നുമായിരുന്നു അവരുടെ ഉടമ്പടി.

അവർ ലളിതയെക്കാത്തുനില്ക്കുകയാണു്. അവൾ ചെല്ലുവാൻ വൈകുംതോറും അവരുടെ ഭയവും വർദ്ധിച്ചു വരികയാണെന്നവൾക്കറിയാം. എന്നുവെച്ചു് അനുവാ ദം കിട്ടാതെന്തുചെയ്യും? ശേഖരന്റെ അനുമതിക്രൂടാതെ പോകുവാനുള്ള സാഹസം അവൾക്കുണ്ടായിരുന്നില്ല. കുറച്ചുനേരംക്രൂടെ അതുപോലെ നിന്നതിനുശേഷം അ വൾ വീണ്ടും ചോദിച്ചു: "ഇന്നുമാത്രേ പോവൂ—പൊ യ്ക്കോട്ടെ?"

ശേഖരൻ ദേഷ്യപ്പെട്ടു പുസ്തകം താഴെയിട്ടിട്ടു് ഉ ച്ചത്തിൽ പറഞ്ഞു: "ഉപദ്രവിക്കാതെ പോണൊണ്ടോ ഇവിടുന്നു്? പോകണന്നുണ്ടെങ്കിൽ പൊയ്ക്രൂടേ? ത ന്നത്താനാലോചിക്കാനുള്ള പ്രായമായില്ലേ?"

ലളിതയൊന്നു ഞെട്ടി. ശേഖരന്റെ ദേഷ്യം അ വൾക്കു സുപരിചിതമായിരുന്നെങ്കിലും ഇതുപോലെ യൊന്നും ഇതിനുമുമ്പു കണ്ടിട്ടുണ്ടായിരുന്നില്ല. ക്രൂട്ടുകാർ കാത്തുനില്ക്കുന്ന അവളും ഉടുത്തൊരുങ്ങി വന്നിരിക്കുക യാണു്. അതിനിടയ്ക്കു ശുപായെടുക്കുവാൻ വന്നു്

ഇത്രയും അപകടത്തിലായി. അവരുടെയടുത്തിനിയെന്തു പറയും?

ഇന്നുവരെ അവൾക്കെവിടെപ്പോകണമെങ്കിലും അനുമതി കിട്ടുവാൻ വിഷമമുണ്ടായിരുന്നില്ല. ഈ ധൈര്യം വിചാരിച്ചാണവൾ ഇന്ന് ഉടുത്തൊരുങ്ങിപ്പുറപ്പെട്ടതു്. ഇന്നിപ്പോൾ ആ സ്വാതന്ത്ര്യം പെട്ടെന്നു നഷ്ടപ്പെട്ടെന്നു മാത്രമല്ല; അതിനുള്ള കാരണം എത്ര ലജ്ജാവഹമാണെന്നു് ഈ പതിമൂന്നുവയസ്സിടയ്ക്കു് ആദ്യമായി മനസ്സിലായി. അവൾ ലജ്ജിച്ചു മരച്ചുപോയി. അഭിമാനം കൊണ്ടു് അവളുടെ നേത്രങ്ങൾ നിറഞ്ഞു. പിന്നെയും സ്വല്പസമയം അവിടെ നിന്നതിനുശേഷം, കണ്ണു തുടച്ചുകൊണ്ടു് അവൾ സാവധാനം ഇറങ്ങിപ്പോയി. സ്വന്തം മുറിയിൽ ചെന്നു വേലക്കാരിയോടു പറഞ്ഞു കാളിയെ വിളിപ്പിച്ചു്, അവളുടെ കയ്യിൽ പത്തു രൂപാ വെച്ചുകൊടുത്തിട്ടു പറഞ്ഞു: "ഞാൻ വരുന്നില്ലാ കാളീ, എനിക്കു തീരെ സുഖം തോന്നുന്നില്ല. നിങ്ങൾ തന്നെ പൊയ്ക്കോ."

"എന്നാ പറഞ്ഞു കൊച്ചേച്ചീ?"

"തലവേദന എടുക്കുന്നു. വെല്യവേദന" എന്നു പറഞ്ഞു് അവൾ കിടപ്പായി.

വർത്തമാനം കേട്ടു ചാരു വന്നു വിളിച്ചു. നിർബന്ധിച്ചു. അമ്മായിയെക്കൊണ്ടു ശിപാർശചെയ്യിച്ചു. എന്നിട്ടൊന്നും ഒരു ഫലവുമുണ്ടായില്ല. രൂപാ കയ്യിൽ കിട്ടിയിട്ടു്, അന്നകാളിക്കു പോകുവാൻ തിടുക്കമായി. ഇനി നാടകംകാണൽതന്നെ മുടങ്ങിപ്പോകുമോ എന്നു ഭയപ്പെട്ടു് അവൾ ചാരുവിനെ രഹസ്യത്തിൽ വിളിച്ചു രൂപാ കാണിച്ചിട്ടു പറഞ്ഞു: "കൊച്ചേച്ചി

വരുട്ടെ. നമ്മക്കു പോകാം. ശ്രുപാ ദേ, എന്റെ കയ്യിൽ തന്നിട്ടൊണ്ടു്. നമ്മക്കു പോകാം."

പ്രായം കുറവെങ്കിലും ബുദ്ധിയിൽ കാളി മറ്റാരെയുംകാൾ പുറകിലല്ലെന്നു ചാരുവിനു മനസ്സിലായി. അവൾ കാളിയേയും കൂട്ടിക്കൊണ്ടു പോവുകയുംചെയ്തു.

മൂന്നു്

ചാരുബാലയുടെ അമ്മ മനോരമയ്ക്കു ചീട്ടുകളിയിൽ വലിയ ഭ്രമമായിരുന്നു. ഭ്രമത്തിനനുസരിച്ചു സാമർത്ഥ്യമുണ്ടായിരുന്നോ, അതൊട്ടില്ലതാനും. ഈ കുറവു തീർക്കാനവൾക്കു ലളിതയെ സഹായത്തിനു കിട്ടി. മനോരമയുടെ അമ്മാവന്റെ മകൻ ഗിരീൻ വന്നതുമുതൽ പതിവായിട്ടു് ഉച്ചതിരിഞ്ഞു് അവരുടെ വീട്ടിൽ ചീട്ടുകളി ഉണ്ടാകും. ഗിരീൻ അസ്സലായിക്കളിക്കും. അയാൾക്കെതിരായി കളിക്കണമെങ്കിൽ മനോരമയ്ക്കു ലളിതയെക്രൂടാതെ പറ്റില്ല..

നാടകം കാണുവാൻപോയതിന്റെ പിറേറദിവസം, യഥാസമയത്തു ലളിത വരാതിരിക്കുന്നതു കണ്ടു മനോരമ ദാസിയെപ്പറഞ്ഞയച്ചു. ലളിത ഒരു ഇംഗ്ലീഷു പുസ്തകത്തിൽനിന്നൊരു ഭാഗം ബങ്കാളിയിലേക്കു തർജ്ജമചെയ്തുകൊണ്ടിരിക്കുകയായിരുന്നു. അവൾ പോയില്ല. ചാരു വന്നുവിളിച്ചിട്ടും ഫലമൊന്നുമുണ്ടായില്ലെന്നു കണ്ടപ്പോൾ മനോരമ സ്വയം പുറപ്പെട്ടു. പുസ്തകം പിടിച്ചുവാങ്ങി ഒരു വശത്തു വെച്ചിട്ടു്: "നീ വെല്യതായിട്ടിനി ജഡ്ഡിപ്പണിക്കൊന്നും പോണില്ല. പക്ഷേ, അന്നം ചീട്ടുകളിക്കാതെ പറ്റില്ല. എണീക്കു്," എന്നു പറഞ്ഞു് അവളെ പിടിച്ചുവലിച്ചു് എഴുനേല്പിച്ചു.

ലളിതയുടെ കാര്യം വലിയ അപകടത്തിലായി. അവൾ കരുണസ്വരത്തിൽ പറഞ്ഞു: "ഇന്നു തീരെ മേലാഞ്ഞിട്ടാ. നാളെ ഞാൻ തീർച്ചയായിട്ടും വരാം." പക്ഷേ, ഇതൊന്നും കേൾക്കുവാൻ മനോരമ തയ്യാറായിരുന്നില്ല. അമ്മായിയോട് പറഞ്ഞു സമ്മതം വാങ്ങി, അവളെയും പിടിച്ചുവലിച്ചു കൊണ്ടുപോയി. ഇന്നും അവൾക്കു ഗിരീനു് എതിരായി കളിക്കേണ്ടിവന്നു. എങ്കിലും കളിക്കു തീരെ ഉത്സാഹം തോന്നിയില്ല. കളിയും ഗുണമായില്ല. പതിവിലും നേരത്തേതന്നെ കളി നിർത്തി എഴുനേല്ക്കുകയും ചെയ്തു. അവൾ പോകാൻ ഭാവിച്ചപ്പോൾ ഗിരീൻ പറഞ്ഞു: "ഇന്നലെ ക്ഷമാ കൊടുത്തയച്ചിട്ടു വന്നില്ലല്ലോ. അതുകൊണ്ടിനി നാളെ പൊയ്ക്കൊളയാം."

ലളിത തല കുലുക്കിക്കൊണ്ടു മൃദുസ്വരത്തിൽ പറഞ്ഞു: "എനിക്കു തീരെ മേലായിരുന്നു."

"ഇപ്പോഴൊക്കെ ഭേദമായില്ലെ? നാളെപ്പോകാനൊന്താ വിഷമം?"

"നാളെ സമയമില്ല," എന്നു പറഞ്ഞു ലളിത പെട്ടെന്നു പൊയ്ക്കളഞ്ഞു. ഇന്നു ശേഖരനെപ്പേടിച്ചു മാത്രമല്ല അവൾക്കു കളിക്കുവാനുത്സാഹമില്ലാതെ പോയതു്. അവൾക്കും വല്ലാതെ നാണമാകുന്നുണ്ടായിരുന്നു.

ശേഖരന്റെ വീട്ടിലെന്നതുപോലെ ഇവിടെയും ചെറുപ്പകാലംമുതല്ക്കുതന്നെ അവളൊരു പതിവുകാരിയായിരുന്നു. അതുകൊണ്ടു് അവിടെ എല്ലാവരുടേയും അടുത്തു് അവൾ വളരെ സ്വതന്ത്രമായിട്ടാണു പെരുമാറാറുള്ളതു്. ആരുടെയും മുമ്പിൽ ഒരു സങ്കോചവും തോന്നാറില്ല. ചാരുവിന്റെ അമ്മാവനോടു വർത്തമാനം പറയുന്നതിലും അവൾക്കു് ഒരു വിഷമവും തോന്നിയിരുന്നില്ല.

പക്ഷേ, ഇന്നു ഗിരീന്റെ മുമ്പിലിരുന്നു കളിക്കുന്ന സമയമെല്ലാം അയാൾക്കു തന്നോടെന്തോ ഒരു പ്രത്യേകതതോന്നുന്നുണ്ടു് എന്ന വിചാരം മനസ്സിൽനിന്നു മായാതെ നില്ക്കുകയായിരുന്നു. പുരുഷന്റെ ശുദ്ധ ഇതു ലജ്ജാകരമായ ഒരു സംഗതിയാണെന്നവൾ ഇതിനുമുമ്പൊരിക്കലും അറിഞ്ഞിരുന്നില്ല.

വീട്ടിലൊരുപ്രാവശ്യം മുഖംകാണിച്ചതിനുശേഷം അവൾ വേഗം ചെന്നു ശേഖരന്റെ മുറിയിൽ കയറി ജോലി ആരംഭിച്ചു. ചെറുപ്പംമുതല്ക്കുതന്നെ ഈ മുറിയിലെ ചില്ലറ ജോലികൾ അവളാണു ചെയ്യാറുള്ളതു്. പുസ്തകം അടുക്കിവെയ്ക്കുക, മേശ വൃത്തിയാക്കുക, മഷിക്കുപ്പിയും പേനയും ഒരുക്കിവെയ്ക്കുക, ഈ പണികളൊക്കെ അവൾ ചെയ്തില്ലെങ്കിൽ മറ്റാരും ചെയ്യാറു പതിവില്ല. അഞ്ചാറു ദിവസമായിട്ടവൾ ഈ ജോലികളൊന്നും ചെയ്യാറില്ലാത്തതുകൊണ്ടു് ഒട്ടുവളരെ കുടിശ്ശികയുണ്ടായിരുന്നു. ശേഖരൻ തിരിച്ചുവരുന്നതിനുമുമ്പു് അതെല്ലാം ചെയ്തുതീർത്തിട്ടു പോകണമെന്നു നിശ്ചയിച്ചു് അവൾ തറവാട്ടു ജോലി തുടങ്ങി.

സമയം കിട്ടുമ്പോഴെല്ലാം ലളിത ഈ വീട്ടിൽ വരും. അവിടെ ആരുംതന്നെ അവളെ അന്യവീട്ടിലേതായി വിചാരിക്കാറില്ല. എട്ടുവയസ്സു പ്രായമുള്ളപ്പോൾ അച്ഛനമ്മമാർ മരിച്ചു, അമ്മാവന്റെ വീട്ടിൽ അഭയം പ്രാപിച്ച ദിവസംമുതൽ ഒരനാഥയെപ്പോലെ അവൾ ശേഖരന്റെ അടുത്തു പെരുമാറുകയും, അയാളുടെ അടുത്തുനിന്നു് എഴുത്തും വായനയും പഠിച്ചു വലിയതാവുകയും ചെയ്തു.

ശേഖരനു് അവളെ വലിയ സ്നേഹമാണെന്നെല്ലാവർക്കും അറിയാമായിരുന്നെങ്കിലും ഈ സ്നേഹം എവിടം

വരെ ഉയർന്നുപോയിരുന്നുവെന്നു് ആർക്കും അറിവുണ്ടായിരുന്നില്ല—ലളിതയ്ക്കും ഇതിനെപ്പറ്റി ഒരറിവുമുണ്ടായിരുന്നില്ല. ആദ്യംമുതല്ക്കുതന്നെ ശേഖരനവളോട് വളരെ പ്രത്യേകത കാണിച്ചിരുന്നു. അതുകൊണ്ടു് അയാളുടെ ഒരു പ്രവൃത്തിയും ആരുടെയും ശ്രദ്ധയെ ആകർഷിക്കുവാൻ പര്യാപ്തമായിരുന്നില്ല; അയാളുടെ പെരുമാറ്റങ്ങളിൽ ഒരു വിശേഷവും ആരും കണ്ടില്ല. അവൾ ഒരുകാലത്തു് ഈ ഗൃഹത്തിൽ വധൂരൂപത്തിൽ പ്രവേശിക്കാനിടയായേക്കുമെന്നാർക്കും സംശയമുണ്ടായിരുന്നില്ല. ലളിതയുടെ വീട്ടുകാർക്കാകട്ടെ ഭവനേശ്വരിക്കാകട്ടെ, ഇങ്ങനെയൊരു വിചാരം സ്വപ്നത്തിൽപ്പോലും ഉണ്ടായിരുന്നില്ല.

ശേഖരൻ ആപ്പീസിൽനിന്നു തിരിച്ചുവരുന്നതിനു മുമ്പുതന്നെ ജോലികളെല്ലാം കഴിച്ചു തിരിച്ചുപോകണമെന്നായിരുന്നു അവളുടെ ഉദ്ദേശം. പക്ഷേ, അനന്യമനസ്കയായിരുന്നതിനാൽ സമയം നോക്കുവാൻ മറന്നുപോയി. പെട്ടെന്നു വാതില്ക്കൽ ഷൂസിന്റെ ശബ്ദംകേട്ടു് അവൾ ഒരു വശത്തേക്കു് ഒഴിഞ്ഞുനിന്നു.

ശേഖരൻ മുറിയിലേക്കു കടന്നതോടെ പറഞ്ഞു: "ആഹാ! ലളിതയല്ലേ ഇതു്? ഇന്നലെ നാടകം കഴിഞ്ഞുവന്നപ്പോൾ നേരമെന്തായി?"

ലളിത ഉത്തരം പറഞ്ഞില്ല.

ശേഖരൻ കൃഷ്യനിട്ട ഒരു കസേരയിലിരുന്നിട്ടു വീണ്ടും ചോദിച്ചു: "എപ്പോഴാണു തിരിച്ചുവന്നതെന്നു്? രണ്ടുമണി—മൂന്നുമണി—എന്താ നാക്കില്ലെന്നുണ്ടോ?"

വീണ്ടും ഉത്തരമില്ല.

ശേഖരൻ വിരസനായിപ്പറഞ്ഞു: "അമ്മ വിളിക്കുന്നു, താഴത്തുചെല്ലൂ."

ഭവനേശ്വരി കലവറമുറിയുടെ മുമ്പിലിരുന്നു് ശേഖരന്റെ ലഘുഭക്ഷണം തയാറാക്കുകയായിരുന്നു. ലളിത അടുത്തുചെന്നു്, "അമ്മയെന്നെ വിളിച്ചോ?" എന്നു ചോദിച്ചു.

"ഇല്ല," എന്നുപറഞ്ഞു് അവർ മുഖമുയർത്തിനോക്കിയിട്ടു ചോദിച്ചു: "മുഖമെന്താ ഇത്ര ഉണങ്ങിപ്പോയതു്? ഒന്നും കഴിച്ചില്ലേ?"

'ഇല്ല,' എന്ന അർത്ഥത്തിൽ അവൾ തലകുലുക്കി. "നിന്റെ ചേട്ടനിതുകൊണ്ടെക്കൊട്ത്തിട്ടവാ."

ലളിത താലവുമെടുത്തുകൊണ്ടു മുകളിൽ ചെന്നുനോക്കിയപ്പോൾ, ശേഖരൻ വന്നപടിതന്നെ, കണ്ണുമടച്ചു കിടക്കുകയാണു്. ആപ്പീസുവേഷം മാറിയിട്ടില്ല; കയ്യും മുഖവും കഴുകിയിട്ടില്ല. അടുത്തുചെന്നു് അവൾ പറഞ്ഞു: "ഏ, കാപ്പി."

ശേഖരൻ കണ്ണുതുറക്കാതെ, "അവിടെയെങ്ങാനും വെച്ചേരെ," എന്നു പറഞ്ഞു.

ലളിത താലം കയ്യിൽ പിടിച്ചുകൊണ്ടങ്ങനെ നിന്നതേ ഉള്ളൂ.

കണ്ണുതുറന്നില്ലെങ്കിലും ലളിത പോയില്ല എന്നു മനസ്സിലാക്കിയ ശേഖരൻ സ്വല്പംകഴിഞ്ഞു പറഞ്ഞു: "എത്രനേരമിങ്ങനെ നില്ക്കാനാ ഭാവം? എനിക്കു താമസമുണ്ടു്. നീയവിടെയെങ്ങാനും വെച്ചിട്ടു പൊയ്ക്കോ."

ലളിതയ്ക്കു ദേഷ്യംവന്നുതുടങ്ങിയിരുന്നു. അതടക്കി അവൾ മൃദുസ്വരത്തിൽ പറഞ്ഞു: "താമസിച്ചോട്ടെ. എനിക്കു താഴെ പണിയൊന്നുമില്ല."

ശേഖരൻ കണ്ണുതുറന്നു ചിരിച്ചുകൊണ്ടു പറഞ്ഞു:

"അന്നേരം നാക്കുണ്ടല്ലേ? താഴെ പണിയില്ലെങ്കിൽ അങ്ങേവീട്ടിലുണ്ടാകും. അവിടെയുമില്ലെങ്കിൽ അതിനടുത്ത വീട്ടിൽ—വീട്ടുനിനക്കു് ഒന്നരണ്ടല്ലല്ലോ!—"

"ഒന്നല്ല—നൂറാ," എന്നു പറഞ്ഞു ദേഷ്യപ്പെട്ടു താലം 'ഢും' എന്നു മേശപ്പുറത്തു വെച്ചിട്ടവൾ ഓടിയിറങ്ങിപ്പോയി.

"സന്ധ്യകഴിഞ്ഞിതിലേ വരണം," എന്നു ശേഖരൻ പുറകേ വിളിച്ചുപറഞ്ഞു.

"നൂറുപ്രാവശ്യം കോണിപ്പടി കേറാൻ എന്നെക്കൊണ്ടാവൂല്ല," എന്നുപറഞ്ഞു് അവൾ പൊയ്ക്കളഞ്ഞു.

താഴെച്ചെന്നപ്പോൾ അമ്മ, "നീയെന്താ മുറുക്കാൻ കൊണ്ടുപോകാഞ്ഞതു്? പോ, കൊണ്ടുക്കൊടുത്തേച്ചുവാ."

"എനിക്കു മേലമ്മേ, വെശക്കുന്നു," എന്നു പറഞ്ഞു് അവൾ നിലത്തിരുന്നു അമ്മ അവളുടെ കോപഭാവംകണ്ടു പതുക്കെ മന്ദഹസിച്ചുകൊണ്ടു്, "എന്നാൽ വേണ്ട. ഞാൻ വേറേ വല്ലോരുടേയും കയ്യിൽ കൊടുത്തയച്ചോളാം," എന്നു പറഞ്ഞു. ലളിത ഒന്നും പറയാതെ തീറ്റി തുടങ്ങി.

അവൾ നാടകം കാണാൻ പോയില്ല. എന്നിട്ടും ശേഖരൻ കോപിക്കുകയാണു് എന്നുള്ള ദേഷ്യത്തിൽ അവൾ പിന്നീടു നാലഞ്ചു ദിവസത്തേക്കു ശേഖരനെ കാണാതെ കഴിച്ചുകൂട്ടി. അയാൾ ആപ്പീസിൽ പോയിക്കഴിഞ്ഞു് പോയി ജോലികളെല്ലാം തീർത്തിട്ടു പോരും. തെറ്റു മനസ്സിലാക്കിയ ശേഖരൻ അവളെ വിളിക്കുവാൻ വേലക്കാരത്തിയെ പറഞ്ഞയച്ചിട്ടും ഫലമൊന്നുമുണ്ടായില്ല.

നാല്

അതിവൃദ്ധനായ ഒരു യാചകൻ ക്രമേണ ആ വഴിയേ വരാറുണ്ടായിരുന്നു. ലളിതയ്ക്ക് ആ വൃദ്ധനെ വലിയ കാര്യമായിരുന്നു—വരുമ്പോഴെല്ലാം ഓരോ ത്രുപാധമ്മംകൊടുക്കാറുമുണ്ട്. ഒരൊറ ത്രുപാ! ത്രുപാ കിട്ടി സന്തോഷിച്ചു് ആ വൃദ്ധൻ അസംഭാവ്യങ്ങളായ പലതും പറഞ്ഞു് അവളെ ആശീർവദിക്കും. പൂവ്വജന്മത്തിൽ ലളിത അയാളുടെ അമ്മയായിരുന്നു; കണ്ടപ്പോഴേ അതു തനിക്കു മനസ്സിലായി എന്നൊക്കെ ആ വൃദ്ധൻ പറയാറുണ്ടു്. ഇതെല്ലാം കേൾക്കുവാനവൾക്കു വലിയ പ്രിയവുമായിരുന്നു. ഇന്നുരാവിലെ ഈ വൃദ്ധസന്താനംവന്നു് ഉച്ചസ്വരത്തിൽ, "അമ്മേ, എന്റെയമ്മയെവിടെപ്പോയി?" എന്നു വിളിച്ചു.

സന്താനത്തിന്റെ വിളികേട്ട ലളിത പരുങ്ങലിലായി. ശേഖരനിപ്പോൾ മുറിയിലുണ്ടാവും; ത്രുപായെടുക്കാൻ പോകാൻ പറ്റില്ല. സ്വല്പം ആലോചിച്ചതിനുശേഷം അവൾ അമ്മായിയുടെ അടുത്തുചെന്നു. അമ്മായിയാണെങ്കിൽ വേലക്കാരത്തിയോടു ശണ്ഠകൂടിയിട്ടു് ഇപ്പോൾ അടുക്കളയിൽ കയറിയതേയുള്ളു. അവിടെ രക്ഷയില്ലെന്നുകണ്ടു് അവൾ തിരിച്ചുവന്നു് എത്തിനോക്കിയപ്പോൾ, വാതില്പടിയിൽ വടി ചാരിവെച്ചിട്ടു വൃദ്ധൻ സ്വസ്ഥഭാവത്തിൽ ഇരിപ്പുറപ്പിച്ചിരിക്കുകയാണു്. ലളിത ഇതിനുമുമ്പൊരിക്കലും അയാളെ നിരാശപ്പെടുത്തിയിട്ടില്ല. ഇന്നു് ഒന്നുമില്ലെന്നു പറഞ്ഞെങ്ങനെയാണു നിരാശപ്പെടുത്തുക?

ഭിക്ഷു വീണ്ടും വിളിച്ചു.

"കൊച്ചേച്ചീ, ദേ കൊച്ചേച്ചിയേടെ മകൻ വന്നിരിക്കുന്നു," എന്നു പറഞ്ഞു കാളി ഓടിവന്നു.

"കാളീ, എന്റെറയനിയത്തിയല്ലേ, വേഗം ചെന്ന ശേഖർദായോട്ട് ഒരു ശുപാ മേടിച്ചോണ്ടുവാ."

കാളി ഓടിപ്പോയി. സപ്പലം കഴിഞ്ഞു് അതുപോ ലെതന്നെ ഓടിവന്നു് ഒരുശുപാ ലളിതയുടെ കൈയിൽ വെച്ചുകൊടുക്കുകയും ചെയ്തു.

"ശേഖർദാ എന്നാ പറഞ്ഞു?"

"ഒന്നും പറഞ്ഞില്ല. പോക്കറീന്നു് എടുത്തോ ളാൻ മാത്രേ പറഞ്ഞൊള്ളൂ."

"പിന്നെയൊന്നും പറഞ്ഞില്ലേ?"

"ഇല്ല," എന്നുപറഞ്ഞു് അവൾ ഓടിപ്പോയി.

ലളിത ശുപാകൊടുത്തു ഭിക്ഷുവിനെ യാത്രയാക്കി. പതിവുപോലെ അയാളുടെ സ്തുതി കേൾക്കുവാൻ അവൾ ക്കിന്നു് ഒട്ടും രസംതോന്നിയില്ല.

ഈ കുറച്ചുദിവസങ്ങളായി ചീട്ടുകളി പൊടിപൊ ടിച്ചു നടക്കുകയാണു്. പക്ഷേ, ഇന്നു തലവേദന എടു ക്കുന്നു എന്നു പറഞ്ഞു് ലളിത ഒഴിഞ്ഞുകളഞ്ഞു. വാസ്തവത്തിൽ അവൾക്കു തീരെ സുഖം തോന്നുന്നുണ്ടായിരു ന്നില്ല. വൈകുന്നേരം കാളിയെ അടുത്തുവിളിച്ചു് അവൾ ചോദിച്ചു: "നീ ശേഖർദായുടെ അടുത്തു പാഠം ചൊല്ലിക്കേൾപ്പിക്കാൻ പോകാറില്ലേ?"

"ഉണ്ടു്."

"എന്റെ കാര്യം വല്ലതും ശേഖർദാ ചോദിച്ചോ?"

"ഇല്ല. മിനിഞ്ഞാന്നു ചോദിച്ചു, കൊച്ചേച്ചി ചീ ട്ടുകളിക്കാൻ പോകാറില്ലെന്നു്."

ലളിത ഉദ്വിഗ്നയായി, "എന്നിട്ടു നീയെന്തു പ റഞ്ഞു?"

"കൊച്ചേച്ചി എന്നും ഉച്ചയ്ക്കു ചീട്ടുകളിക്കാൻ പോകുമെന്നു ഞാൻ പറഞ്ഞു. ആരൊക്കെയാ കളിക്കുന്ന

തെന്നു് ശേഖർദാ ചോദിച്ചു. ഞാൻ പറഞ്ഞു, കൊച്ചേച്ചീം, ചാരുച്ചേച്ചീം, ചാരുച്ചേച്ചിയേടെ അമ്മേം, ചാരുച്ചേച്ചിയേടെ അമ്മാവനും കളിക്കുമെന്നു്. ആരാ കൊച്ചേച്ചീ, നല്ലപോലെ കളിക്കുന്നെ? കൊച്ചേച്ചിയാണോ ചാരുച്ചേച്ചിയേടെ അമ്മാവനാണോ? ചാരുച്ചേച്ചി പറഞ്ഞു—"

ലളിത വാചകം മുഴുമിപ്പിക്കാൻ സമ്മതിക്കാതെ കക്ഷസ്വരത്തിൽ പറഞ്ഞു: "നെനക്കുനേഷിക്കെണ്ടാത്തതൊന്നുമില്ല. എല്ലാത്തിനും കേറിപ്പറയുകല്ലേ? ഇന്നി ഒരുദിവസം കണ്ടോ, ഞാനൊരുവസ്ത്തെനെനക്കുതന്നെങ്കിലല്ലേ!"

പെട്ടെന്നുണ്ടായ ഈ നിറംമാറ്റത്തിന്റെ രഹസ്യം കാളിക്കു മനസ്സിലായില്ല. കുറച്ചുനേരം അത്ഭുതപരവശയായി മിഴിച്ചുനോക്കിക്കൊണ്ടു നിന്നതിനുശേഷം അവൾ നിരാശപ്പെട്ടു് ഇറങ്ങിപ്പോയി.

രണ്ടുദിവസമായി മനോരമയുടെ ചീട്ടുകളി മുടങ്ങിയിരിക്കുകയാണു്. ലളിതയെ കണ്ടതുമുതൽ ഗിരീൻ അവളിൽ ആകൃഷ്ടനായിരിക്കുകയാണെന്നു് അവൾക്കുണ്ടായിരുന്ന സംശയം ഇപ്പോൾ സ്ഥിരപ്പെട്ടു.

ഈ രണ്ടു ദിവസമായിട്ടു ഗിരീൻ ഒട്ടൊരു ചിന്താഗ്രസ്തനെപ്പോലെയാണു്. വൈകിട്ടു നടക്കാൻ പോവുകയില്ല. ക്ലബ്ബിലൂടെ അകത്തുവന്നു് ആ മുറിയിലും ഈ മുറിയിലും കയറിയിറങ്ങി നടക്കും. ഇന്നു് ഉച്ചതിരിഞ്ഞു് അയാൾ മനോരമയുടെ അടുത്തുചെന്നു്, "ഇന്നും കളിയില്ലേ ചേച്ചീ?" എന്നു ചോദിച്ചു.

"ആരു കളിക്കാനാ? ആളുവേണ്ടേ? അല്ലെങ്കിൽ വാ, നമുക്കു മൂന്നുപേക്കു കളിക്കാം."

ഗിരീൻ നിരുത്സാഹഭാവത്തിൽ പറഞ്ഞു: ''മൂന്നു പേരെന്തൊരു കളിയാ? ലളിതയെക്കൂടെ വിളിക്കൂ.''

''അവളു വരുല്ല.''

''അതെന്താ? വരുതെന്നവളുടെ വീട്ടുകാരു പറഞ്ഞോ?''

മനോരമ തല കുലുക്കിക്കൊണ്ടു പറഞ്ഞു: ''അവളുടെ വീട്ടുകാരാരും അങ്ങനെ പറയുകയില്ല. അവൾക്കു വരാൻ മനസ്സില്ല.''

ഗിരീൻ ഉത്സാഹത്തോടെ പറഞ്ഞു: ''എന്നാൽ ചേച്ചി പോയി വിളിച്ചുനോക്കൂ. ചേച്ചി വിളിച്ചാൽ വരാതിരിക്കുകയില്ല,'' ഇതുയും പറഞ്ഞിട്ടു് അയാൾ സ്വല്പമൊന്നു ജാള്യഭാവത്തിൽ നിന്നു.

''ശരി. എന്നാൽ ഞാൻ പോയിവിളിക്കാം,'' എന്നു ചിരിച്ചുകൊണ്ടു പറഞ്ഞിട്ടു മനോരമ എഴുന്നേറ്റു പോയി. സ്വല്പം കഴിഞ്ഞു ലളിതയേയും കൂട്ടിക്കൊണ്ടു വരുകയും ചെയ്തു.

രണ്ടു ദിവസമായി കളിക്കാറില്ല. ഇന്നു കളി നല്ല കോളിൽത്തന്നെ തുടങ്ങി. ലളിത ജയിക്കുകയാണു്.

ഒരു രണ്ടുമണിക്കൂർ കഴിഞ്ഞുകാണും, കാളി പെട്ടെന്നു് ഓടിവന്നു്, ''കൊച്ചേച്ചീ, ശേഖർദാ വിളിക്കുന്നു. വേഗം—''

ലളിതയുടെ മുഖം വിളറി. കളി നിറുത്തിയിട്ടവൾ ചോദിച്ചു: ''ശേഖർദാ ആപ്പീസിൽ പോയില്ലേ?''

''ആ! കൊച്ചേച്ചിയെ വിളിക്കാൻ പറഞ്ഞു,'' എന്നു പറഞ്ഞിട്ടു് അവൾ ഓടിപ്പോയി.

ലളിത ചീട്ടു താഴെ വെച്ചിട്ടു മനോരമയുടെ മുഖത്തു നോക്കിക്കൊണ്ടു്, ''ഞാൻ പോകുകാ,'' എന്നു പറഞ്ഞു് എഴുനേല്ക്കുവാൻ ഭാവിച്ചു.

"ഇതെന്താ? രണ്ടു കൈക്കൂടെയിരിക്കു്," എന്നു പറഞ്ഞു മനോരമ അവളുടെ കൈയ്ക്കു കടന്നുപിടിച്ചു.

ലളിത വ്യഗ്രഭാവത്തിൽ എഴുന്നേറ്റിട്ടു്: "അതൊക്കുല്ല. അങ്ങേരു ദ്വേഷ്യപ്പെട്ടം," എന്നു പറഞ്ഞിട്ടു വേഗം ഇറങ്ങിപ്പോയി

"ഈ ശേഖർദാ ആരാ ചേച്ചീ?" എന്നു ഗിരീൻ ചോദിച്ചു.

"ആ വെല്യവീടില്ലേ? അവിടത്തെ."

"അവിടത്തെ നവീൻബാബു ഇവരുടെ സ്വന്തമാളാണോ?"

മനോരമ മകളുടെ മുഖത്തേക്കു നോക്കി പതുക്കെയൊന്നു ചിരിച്ചുകൊണ്ടു പറഞ്ഞു: "സ്വന്തമെന്തോന്നാ? കെളവൻ അവരുടെ വീട്ടുക്കുടെ കൈക്കലാക്കാൻ തരം നോക്കിക്കൊണ്ടിരിക്കുകാ."

ഗിരീൻ സംഗതി മനസ്സിലാകാതെ മിഴിച്ചു നോക്കി. കഴിഞ്ഞകൊല്ലം രണ്ടാമത്തെ മകളുടെ കല്യാണത്തിനു പണമില്ലാഞ്ഞിട്ടു ഗുരുചരണബാബു വീട്ടതന്നെ പണയമെഴുതി നവീൻ റായിയുടെ അടുത്തുനിന്നു് അസാദ്ധ്യപലിശയ്ക്കു പണം കടംവാങ്ങിയ കഥ മനോരമ പറഞ്ഞുകേൾപ്പിച്ചു. ഈ കൃപാ കൊടുത്തുതീർക്കുവാൻ ഗുരുചരണബാബുവിനെക്കൊണ്ടു സാദ്ധ്യമാവുകയില്ലെന്നും, നവീൻ റായി വീട്ടതന്നെ കൈവശപ്പെടുത്തുവാൻ ആഗ്രഹിച്ചിരിക്കുകയാണെന്നുംകൂടി അവർ പറഞ്ഞു. കെളവന്റെ ഉദ്ദേശം ഗുരുചരണന്റെ വീടു പൊളിച്ചുകളഞ്ഞിട്ടു് ആ സ്ഥാനത്തു ശേഖരനുവേണ്ടി ഒരു മാളിക പണിയാനാണു്. മക്കൾക്കു രണ്ടുപേർക്കും പ്രത്യേകം പ്രത്യേകം വീടു്. ഉദ്ദേശം മോശമില്ല.

കഥകേട്ടിട്ടു ഗിരീനു സ്വല്പമൊരു വല്ലായ്മ അനു

ഭവപ്പെട്ടു. "ഗുരുചരണബാബുവിനു മക്കളിനിയുമില്ലേ? അവരെയൊക്കെയെങ്ങനെ കല്യാണം കഴിച്ചുകൊടുക്കും?" എന്നയാൾ ചോദിച്ചു.

"സ്വന്തം മക്കളങ്ങനെ. അതിനുംപുറകേ ഈ ലളിതയും. അച്ഛനമ്മയുമില്ല, അമ്മയുമില്ല. അവളുടെ ഭാരവും ഈ സാധുവിന്റെ തലയിൽ. പ്രായമായി. ഇക്കൊല്ലം കല്യാണം കഴിച്ചുകൊടുക്കാതെ പറ്റുല്ല. അവരുടെ ജാതിയിൽ സഹായിക്കാനാണെങ്കിലാരുമില്ല. ജാതികളയാനാണെങ്കിലെല്ലാവരും റെഡിയാ! അതൊക്കെ വിചാരിക്കുമ്പോൾ നമ്മുടെ കായ്യം എത്ര ഭേദമാ?"

ഗിരീൻ ഒന്നും പറയാതിരിക്കുന്നതുകണ്ടു മനോരമ തുടർന്നു: "ഇന്നാളീക്കായ്യംതന്നെ ലളിതയുടെ അമ്മായി എന്നോടു പറയുകയായിരുന്നു. ഇതു വിചാരിച്ചു ഗുരുചരണബാബുവിനു് ഊണും ഉറക്കവുംക്രൂടെയില്ല. നിനക്കു ക്രൂട്ടുകാരൊക്കെയുണ്ടല്ലോ? അവരിൽ വല്ലോരും സ്ത്രീധനം നോക്കാതെ കല്യാണം കഴിക്കാൻ സമ്മതിക്കുമോ? പണമില്ലെങ്കിലും ഇതുപോലെ നല്ല ഒരു പെണ്ണിനെ കിട്ടാനത്ര എളുപ്പമല്ല."

ഗിരീൻ വിഷണ്ണഭാവത്തിൽ പറഞ്ഞു: "ഞാനിപ്പോഴെവിടുന്നു് ആളെ കണ്ടുപിടിക്കാനാണു്? പണം കൊണ്ടു വേണമെങ്കിൽ ഞാൻ സഹായിക്കാം."

ഗിരീന്റെ അച്ഛൻ ഡാക്ടറായിരുന്നു. അദ്ദേഹം ഒട്ടുവളരെ പണം സമ്പാദിച്ചിരുന്നതെല്ലാം ഇപ്പോൾ ഗിരീന്റെ അധീനത്തിലാണു്.

"നീ ശുപാ കടം കൊടുക്കുവോ?"

"കടമായാലും കൊള്ളാം. അവക്കു വീട്ടാൻ പറ്റുമെങ്കിൽ വീട്ടട്ടെ. വീട്ടിയില്ലെങ്കിലും സാരമില്ല."

മനോരമയ്ക്കുണ്ടായ ആശ്വാസത്തിനു് അതിരില്ല.

"അവക്ക് രൂപാ കൊടുത്തിട്ട് നിനക്കെന്തു ലാഭം വരാനി രിക്കുന്നു? നമ്മുടെ സ്വന്തക്കാരല്ല—നമ്മുടെ ജാതിക്കുടെ യല്ല. വഴിയേ പോകുന്നോക്ക് വല്ലോരും രൂപാ കൊടു ക്കാറുണ്ടോ?"

ഗിരീൻ സഹോദരിയുടെ മുഖത്തു നോക്കി ചിരി ച്ചുകൊണ്ടു പറഞ്ഞു: "ജാതിയല്ലെങ്കിലും അവരും ബങ്കാ ളികളല്ലേ? അവക്ക് രൂപായ്ക്കു വലിയ വിഷമം. എനി ക്കാണെങ്കിൽ രൂപാ ധാരാളം കയ്യിലുണ്ടുതാനും. പേച്ചി യൊന്നു പോദിച്ചുനോക്കു. അങ്ങേക്ക് വിരോധമില്ലെ ങ്കിൽ ഞാൻ കൊടുക്കാം. ലളിത അവരുടെയും ആരു മല്ല, നമ്മുടെയും ആരുമല്ല. അവളുടെ കല്യാണത്തിനു വരുന്ന ചെലവെന്താണെന്നു വെച്ചാൽ ഞാൻ സഹി ച്ചോളാം."

ഇതൊക്കെക്കേട്ടിട്ട് മനോരമയ്ക്കു തീരെ സുഖം തോന്നിയില്ല. അവൾക്കു നഷ്ടമൊന്നുമുണ്ടായിട്ടല്ല. എ ങ്കിലും ഇത്രവളരെ പണം ഒരാൾ വേറൊരാൾക്കു വെ റുതേ കൊടുക്കുന്നതിനെപ്പറ്റി കേൾക്കുമ്പോൾ അധി കം സ്ത്രീകൾക്കും ഒരസുഖബോധമാണ് ഉളവാകുക.

ചാരു ഈ സംഭാഷണമെല്ലാം നിശ്ശബ്ദമായിരുന്നു കേൾക്കുകയായിരുന്നു. ഇപ്പോൾ അവൾ ഉത്സാഹത്തോ ടെ പറഞ്ഞു: "അതു വെല്യ ഉപകാരമാകും അമ്മാവാ. ഞാൻ ചെന്നു പറയട്ടെ?"

അവളുടെ അമ്മ ദേഷ്യപ്പെട്ടു: "പിള്ളക്കെന്നാ ഇതിലൊക്കെക്കായ്യം? നീ മിണ്ടാതിരിയെടീ. വേണെ ങ്കിൽ ഞാൻതന്നെ പറഞ്ഞോളാം."

ഗിരീൻ പറഞ്ഞു: "എന്നാലൊന്നു പറയൂ പേച്ചീ. മിനിഞ്ഞാന്നു വഴിയിൽവെച്ചു ഗുരുചരണബാബുവുമാ യിട്ടു കുറച്ചു വർത്തമാനം പറയുവാനിടകിട്ടി. കണ്ടതു

കൊണ്ടു നല്ലയാളാണെന്നാണു തോന്നുന്നതു്. ഉള്ള തല്ലേ?''

''അതുള്ളതാണു്. അവരു ഭാര്യയും ഭർത്താവും നല്ല ആളുകളാണെന്നാണു് എല്ലാവരും പറയുന്നതു്. അതു കൊണ്ടല്ലേ ഇതു കഷ്ടപ്പാടു്? നല്ലയാളുകൾക്കല്ലേ വിഷമം വരൂ? ശേഖർബാബു വിളിക്കുന്നെന്നു പറഞ്ഞപ്പോഴേക്കും ലളിതേടെ പരിഭ്രമം കണ്ടില്ലേ? ഡീടച്ചു് അവരുടെ അടുത്തു പണയം വെച്ചിരിക്കുകയാണെന്നു തോന്നും കണ്ടാൽ. ഇതൊക്കെയായാലും നവീൻ റായിയേടെ കയ്യീന്നു രക്ഷകിട്ടുമെന്നാരും വിചാരിക്കേണ്ട.''

''എന്നാൽ ചേച്ചി ചോദിക്കുല്ലേ?''

''ചോദിക്കാം, അതിനെന്താ? അവക്കു വല്ല ഉപകാരവുമുണ്ടാകുന്നെങ്കിലതുയും നന്നു്.'' ഒന്നു ചിരിച്ചിട്ടു് അവർ ചോദിച്ചു: ''നിനക്കിതു വേവലാതിയെന്തോന്നാ?''

''വേവലാതിയായിട്ടാണോ? കഷ്ടകാലത്തു മറ്റുള്ളവരെ സഹായിക്കേണ്ടേ?'' എന്നു പറഞ്ഞു ലജ്ജിതനായി അയാൾ വെളിയിലിറങ്ങിപ്പോയി. സപ്പലും കഴിഞ്ഞു തിരിച്ചുവന്നു വീണ്ടും പൂർവ്വസ്ഥാനത്തിരുന്നു.

''പിന്നേം വന്നിരിക്കുന്നതു്?''

ചിരിച്ചുകൊണ്ടയാൾ പറഞ്ഞു: ''അവരിതുവളരെ കഷ്ടപ്പാടുകളൊക്കെ ഭാവിക്കുന്നതേയുള്ളു. ചേച്ചീ—ഇതൊക്കെ സൂത്രമാണു്.''

''അതെന്താ?'' എന്നു മനോരമ വിസ്മിതയായി ചോദിച്ചു.

''ലളിത പണം ചെലവാക്കുന്നതു കണ്ടാലറിഞ്ഞുകൂടേ? ഞങ്ങളു നാടകം കാണാൻ പോയ ദിവസം അവൾ വന്നില്ല. എന്നിട്ടും കാളിയുടെ കയ്യിൽ പത്തു

രൂപായാണു കൊടുത്തയച്ചതു്. ചാരുവിനോടു ചോദിച്ചുനോക്കൂ. അവളെത്ര പണമാണു ചെലവാക്കുന്നതെന്നു്? മാസം ഇരുപതിരുപത്തഞ്ചു രൂപായിൽ കൂടുകയില്ല."

മനോരമയ്ക്കു വിശ്വസിക്കുവാൻ കഴിഞ്ഞില്ല.

ചാരു പറഞ്ഞു: "ഒള്ളതാ അമ്മേ! അതെല്ലാം ശേഖർബാബൂന്റെ രൂപായാ. ആവശ്യമൊള്ളപ്പഴൊക്കെ ലളിത മേശതൊറന്നു രൂപാ എടുത്തോണ്ടു പോരും. ആരും ഒന്നും പറയൂല്ല."

മനോരമ സംശയഭാവത്തിൽ മകളുടെ മുഖത്തേക്കു നോക്കിക്കൊണ്ടു പറഞ്ഞു: "ഇതു ശേഖർബാബുവിനറിയാമോ?"

ചാരു തലകുലുക്കിക്കൊണ്ടു പറഞ്ഞു: "പിന്നെ അറിയാമ്മേലേ? ശേഖർബാബൂന്റെ മുമ്പീന്നതന്നെ അവളു രൂപായെടുത്തോണ്ടു പോരും. കഴിഞ്ഞമാസത്തിൽ കാളിയേടെ പാവക്കാല്യാണത്തിനു രൂപാ കൊടുത്തതാരാ? അതെല്ലാം ലളിതേടെ രൂപായായിരുന്നു."

മനോരമ ചിന്തിതയായി പറഞ്ഞു: "അക്കറിയാം? പക്ഷേ, ഒരു കായ്മുണ്ടേ—അപിള്ളേക്കു് ഒന്നും അച്ഛന്റെ സ്വഭാവമല്ല, അമ്മേടെ സ്വഭാവമാ. പോരെങ്കിൽ ലളിതേടെ സ്വഭാവവും തങ്കംപോലെയല്ലേ? കൊച്ചായിരിക്കുംമൊതലേ ശേഖരന്റെ പൊറകേ 'ദാദാ ദാദാ'ന്നു പറഞ്ഞു നടക്കുന്നതാ. അവനും അവളെ വല്യ കായ്മാ. അന്നേരം മാഘമാസ(മകര)ത്തിലവന്റെ കല്യാണമാണെന്നു പറയുന്ന കേട്ടു. നീ വല്ലതും കേട്ടോടീ? കെഴവൻ രൂപാ കൂറേ ഈടാക്കുമെന്നാ കേട്ടതു്."

"ഒള്ളതാ അമ്മേ! ഈ മാഘമാസത്തിലാ കല്യാണം. എല്ലാം നിശ്ചയിച്ചുകഴിഞ്ഞു."

അഞ്ചു്

ഏതു പ്രായത്തിലുള്ളവരോടും ഹാർദ്ദമായി പെരുമാറുവാൻ കഴിയുന്ന ഒരു പ്രകൃതിയായിരുന്നു ഗുരുചരണന്റേതു്. മൂന്നുനാലു ദിവസത്തെ പരിചയംകൊണ്ടു ഗിരീനമായി അദ്ദേഹം സൗഹാർദ്ദം സ്ഥാപിച്ചുകഴിഞ്ഞു. മനസ്സിനു തീരെ ഒരു ദൃഢതയില്ലാതിരുന്നതിനാൽ തക്കിക്കുവാനദ്ദേഹത്തിനു വലിയ വാസനയായിരുന്നു. തക്കത്തിൽ തോറ്റാൽ ഒട്ടുമൊരു വല്ലാഴികയും തോന്നാറില്ല.

ഗുരുചരണന്റെ വീട്ടിൽ സന്ധ്യകഴിഞ്ഞു ചായകുടിക്കുവാൻ ഗിരീനു സ്ഥിരമായ ഒരു ക്ഷണം കിട്ടി. ഗുരുചരണൻ ആപ്പീസിൽനിന്നു തിരിച്ചെത്തുമ്പോഴേക്കും നേരം സന്ധ്യയായിട്ടുണ്ടാവും. കാലും മുഖവും കഴുകി, "ലളിതേ, ചായയില്ലേ? കാളീ, ഗിരീൻമാമ്മായെ വിളിക്കു്," എന്നു പറയും. രണ്ടുപേരുംകൂടി ഒരുമിച്ചിരുന്നു ചായകുടിയും തക്കവും ആരംഭിക്കുകയുംചെയ്യും.

കൂടെക്കൂടെ ലളിതയും ഈ സമയത്തു് അമ്മാവന്റെയടുത്തിരിക്കുക പതിവുണ്ടു്. അങ്ങനെയുള്ള ദിവസങ്ങളിൽ ഗിരീനു തക്കത്തിലുള്ള ഉത്സാഹവും പതിനുമടങ്ങു വർദ്ധിക്കാറുണ്ടു്. തക്കം ഒട്ടുമുക്കാലും സമുദായനീതികളെപ്പറ്റിയാകും. സമുദായത്തിന്റെ ഹൃദയഹീനത, ആചാരങ്ങളുടെ നിരർത്ഥകതയിൽനിന്നുമുണ്ടാകുന്ന കഷ്ടതകൾ ഇതെല്ലാം പറഞ്ഞാണു ഗിരീൻ തക്കിക്കുക പതിവു്.

ഈ വിഷയങ്ങളിൽ തക്കിക്കുവാനൊന്നുമുണ്ടായിരുന്നില്ല. ഗുരുചരണൻതന്നെയാവും എല്ലായ്പോഴും തോല്ക്കുക. അവസാനം അദ്ദേഹം പറയും: "ഉള്ളതാണു ഗിരീശാ, നീ പറഞ്ഞതൊക്കെ ശരിയാണു്. മകളെ നല്ല

യൊരു കുടുംബത്തിൽ കല്യാണം കഴിച്ചുകൊടുക്കണമെ
ന്നാക്കാണാശയില്ലാത്തതു"? പക്ഷേ, ആശയുണ്ടായതു
കൊണ്ടായോ? ഇതൊന്നും സമുദായം കേൾക്കുകയില്ല.
'പെണ്ണിനു പ്രായമായി, വേഗം കല്യാണം കഴിച്ചുകൊ
ടുക്കു"!' കല്യാണത്തിനുള്ള ഏർപ്പാടുകളെ ഉണ്ടാക്കിത്ത
രുമോ? — അതുമില്ല. ഇതാ, എന്റെ കായ്ക്കുംതന്നെ ഒന്നോ
ത്തുനോക്കു". കുടുംബംകൂടെ പണയമെഴുതി. രണ്ടുദിവ
സം കഴിഞ്ഞാൽ പിള്ളേരുടെ കൈയ്യുംപിടിച്ചുകൊണ്ടു
വഴിയിലിറങ്ങി തെണ്ടേണ്ടിവരും. അന്നേരം വല്ലവരും
പറയുമോ 'നീയെന്റെ വീട്ടിൽ വന്നിരുന്നുകൊള്ളാൻ.'"

ഗിരീൻ ഒന്നും പറയുകയില്ല. ഗുരുചരണൻ തുട
രും: "ഇതൊക്കെ വാസ്തവമല്ലേ? ഇങ്ങനെയുള്ള ജാതി
യേക്കാൾ ജാതിയില്ലാതിരിക്കുകയാണു ഭേദം? കഞ്ഞി
കുടിച്ചില്ലെങ്കിലും ചോദിക്കാനാരും വരുകയില്ലല്ലൊ.
പാവപ്പെട്ടവരുടെ വിഷമതകളറിഞ്ഞുകൂടാത്ത ജാതി
കൊണ്ടെന്താ പാവങ്ങൾക്കൊരു കായ്ക്കും? ഇതെല്ലാം പ
ണക്കാർക്കുള്ളതാണു". അവരുതന്നെയെടുത്തോട്ടെ. ഞ
ങ്ങൾക്കു വേണ്ടേ വേണ്ട," എന്നു പറഞ്ഞു ഗുരുചരണൻ
നിർത്തും.

ലളിത ഇതെല്ലാം കേൾക്കുക മാത്രമല്ല ചെയ്യാറുള്ള
തു". രാത്രി ഉറങ്ങാൻ കിടക്കുമ്പോൾ ഈ വിഷയങ്ങളെ
പ്പറ്റി വീണ്ടും വീണ്ടും ആലോചിക്കുകയും പതിവുണ്ടു".
ഈ വാക്കുകളെല്ലാം അവളുടെ മനസ്സിൽ ദൃഢമായി പ
തിഞ്ഞിരുന്നു. വാസ്തവത്തിൽ ഗിരീൻബാബു പറഞ്ഞതു
സകലതും സത്യമാണെന്നും അവൾക്കു തോന്നിയിരുന്നു.

അവൾക്കു് അമ്മാവനോടുള്ള സ്നേഹത്തിനു് അ
തിരുണ്ടായിരുന്നില്ല. ആ അമ്മാവന്റെ പക്ഷം പിടി
ച്ചു ഗിരീൻ പറയുന്നതെല്ലാം സത്യമാണെന്നല്ലാതെ

അവർക്കു തോന്നുമോ? അവളുടെ കാര്യംവിചാരിച്ചു നിർദ്ദോഷിയായ ഈ അമ്മാവൻ എത്ര ദുഃഖം സഹിക്കുന്നു? അവർക്കു് ആശ്രയം നൽകിയതിനിപ്പോൾ എന്തെല്ലാം കഷ്ടതകളാണു് അദ്ദേഹത്തിന്റെ തലയിൽവന്നു ചാടിയിരിക്കുന്നതു"? അമ്മാവന്റെ ജാതിയെന്തിനാണു പോകുന്നതു"? ഇന്നു കല്യാണം കഴിഞ്ഞു, രണ്ടുദിവസം കഴിഞ്ഞു വിധവയായിട്ടവർ തിരിച്ചുവന്നാലോ? അമ്മാവന്റെ സ്ഥിതിക്കു വ്യത്യാസമൊന്നുമില്ല. പക്ഷേ, ജാതി പോവുകയില്ല! ഇതിന്റെയൊക്കെ അർത്ഥമെന്താണു"? ഗിരീന്റെ വാക്കുകൾ അവളുടെ ഭാരാക്രാന്തമായ ഹൃദയത്തിൽ ചെന്നടിച്ചു പ്രതിധ്വനിച്ചു. അമ്മാവന്റെ പക്ഷം പറയുന്നവരുടെ വാക്കുകൾ ശ്രദ്ധിച്ചു കേൾക്കുകയും, അവരുടെ അഭിപ്രായങ്ങളോടു പരിപൂർണ്ണമായി യോജിക്കുകയും ചെയ്യാതിരിക്കാനവർക്കു കഴിഞ്ഞില്ല. അവർക്കു ഗിരീനെപ്പറ്റിയുള്ള ബഹുമാനം ക്രമേണ വർദ്ധിക്കുവാൻ തുടങ്ങി.

പതുക്കെപ്പതുക്കെ, അവളും ചായകുടിസമയം കാത്തിരിക്കുവാൻ ആരംഭിച്ചു.

ഒരു ദിവസം ഗിരീൻ ചോദിച്ചു: "ലളിതയെന്താ ചായ കുടിക്കാത്തതു"?"

ലളിത ഉത്തരമൊന്നും പറയാതെ താൻ ചായ കുടിക്കുകയില്ലെന്നു തലകുലുക്കി മനസ്സിലാക്കി. ഗുരുചരണൻ പറഞ്ഞു: "പെമ്പിള്ളേരു ചായകുടിക്കുന്നതു ശേഖർബാബുവിനിഷ്ടമില്ല."

ഇതുകേട്ടു ഗിരീനു സല്പമൊരു വല്ലായ്കതോന്നിയെന്നു ലളിതയ്ക്കു മനസ്സിലായി.

ഇന്നു ശനിയാഴ്ച; ശനിയാഴ്ച, സഭ പിരിയുവാൻ പതിവിലും അധികം വൈകാറുണ്ടു്. പക്ഷേ, ഇന്നു

ഗുരുചരണനു് ഒരുത്സാഹം കാണാനുണ്ടായിരുന്നില്ല. ഇടയ്ക്കിടയ്ക്കു് എന്തോ ആലോചിച്ചു് അനന്യമനസ്സനായിരിക്കുന്നതുപോലെ തോന്നി. ഈ അസാധാരണമായ ഭാവം കണ്ടു ഗിരീൻ, "ഇന്നെന്താ നല്ല സുഖമില്ലെന്നു തോന്നുന്നല്ലോ?" എന്നു പറഞ്ഞു.

ഗുരുചരണൻ ഹുക്കാ താഴെ വെച്ചിട്ടു്, "സുഖക്കേടൊന്നുമില്ല," എന്നു പറഞ്ഞു.

"എന്നാൽ ആപ്പീസിലെന്തോ—" എന്നു ഗിരീൻ സസങ്കോചം പറഞ്ഞു.

"ഹേ, ഒന്നുമില്ലെന്നു്," എന്നു പറഞ്ഞു ഗുരുചരണൻ സ്വല്പമൊരു വിസ്മയഭാവത്തിൽ ഗിരീന്റെ മുഖത്തേയ്ക്കു നോക്കി. മനസ്സിലെ ഭാവം മുഖത്തിൽ പ്രതിഫലിക്കുമെന്നുള്ള സംഗതി ഈ നിതാന്തസരളചിത്തനു് ഓമ്മയുണ്ടായിരുന്നില്ല.

മുമ്പെല്ലാം ലളിത നിശ്ശബ്ദം വാദപ്രതിവാദങ്ങളും കേട്ടുകൊണ്ടിരിക്കുകയാണു പതിവു്. ഈയിടെയായി അവളും ഇടയ്ക്കിടയ്ക്കു് ഒന്നു രണ്ടു വാക്കുകളും സംസാരിക്കുവാൻ തുടങ്ങിയിരുന്നു. അവൾ പറഞ്ഞു: "ഉള്ളതാ അമ്മാവാ, ഇന്നമ്മാവന്റെ മനസ്സിനു നല്ല സുഖമില്ലാത്തപോലെ തോന്നുന്നുണ്ടു്."

ഗുരുചരണൻ ചിരിച്ചു. "അതാണു സംഗതി! വാസ്തവത്തിലിന്നു് ഒരു സുഖം തോന്നുന്നില്ല."

ലളിതയും ഗിരീനും സോൽക്കണ്ഠം മുഖത്തേയ്ക്കു നോക്കി.

"നവീൻദായ്ക്കു് എന്റെ കായ്മൊക്കെ അറിയാം. എന്നിട്ടും ഞാനിന്നു വരുന്നവഴിക്കു വിളിച്ചു് അതുമിതുമൊക്കെ പറയാൻ തുടങ്ങി. അല്ലെങ്കിലങ്ങേരുടേം കുറവല്ല, ആറുമാസമായി ഒരു പൈപോലും കൊടുത്തതല്ല."

ലളിതയ്ക്കു സംഗതി മനസ്സിലായി. കാണ്ഡജ്ഞാനഹീനനായ അമ്മാവൻ മറുള്ളവരുടെ മുമ്പിൽവെച്ചു് ഇതെല്ലാം വിസ്തരിച്ചെങ്കിലോ എന്നു ഭയന്നു് അവൾ, "അതൊന്നും സാരമില്ലമ്മാവാ. എല്ലാം നേരേയാകും," എന്നു് ഇടയ്ക്കു കയറി പറഞ്ഞു.

പക്ഷേ, അവളുടെ ഉദ്ദേശം ഫലിച്ചില്ല. ഗുരുചരണൻ വിഷണ്ണഭാവത്തിലൊന്നു ചിരിച്ചുകൊണ്ടു തുടർന്നു: "എന്തു നേരേയാകാനാ കുഞ്ഞേ? ഞാനതുമിതും വിചാരിച്ചു സങ്കടപ്പെടുന്നതെന്നാണിവളുടെ വിചാരം. എന്നവെച്ചു മറുള്ളോരിതു വല്ലതും അറിയാൻപോകുന്നുണ്ടോ?"

"നവീൻബാബു എന്താ പറഞ്ഞതു്?" എന്നു ഗിരീൻ ചോദിച്ചു.

അയാൾക്കു് ഇച്ചരിത്രമെല്ലാം അറിയാമെന്നു ലളിത മനസ്സിലാക്കിയിരുന്നില്ല. അതുകൊണ്ടു ഗിരീന്റെ പക്ഷത്തിൽ ഇതു് അനാവശ്യമായ താല്പര്യമാണെന്നു കരുതി ലളിതയ്ക്കു കുറേശ്ശെ കോപം തോന്നി.

ഗുരുചരണൻ ഉള്ളതു തുറന്നു പറഞ്ഞു: വളരെ നാളായി നവീൻ റായിയുടെ ഭാര്യയ്ക്കു് അജീർണ്ണത്തിന്റെ ഉപദ്രവമുണ്ടു്. സുഖക്കേടു സ്വല്പം അധികമായപ്പോൾ വായു പരിവർത്തനത്തിനു വൈദ്യന്മാർ ഉപദേശിച്ചു. അതിനിപ്പോൾ പണം ആവശ്യമുണ്ടു്. ഗുരുചരണൻ പലിശയും മുതലിലൊരംശവും കൊടുക്കണമെന്നു നവീൻ റായി പറഞ്ഞു.

സ്വല്പനേരം മൗനമായിരുന്നതിനുശേഷം ഗിരീൻ മൃദുസ്വരത്തിൽ പറഞ്ഞു: "ഒരുകായ്യം, പറയണം പറയണം എന്നു കുറച്ചുനാളായി ഓർക്കുന്നു. അസുഖമൊന്നും തോന്നുകയില്ലെങ്കിൽ—"

ഗുരുചരണൻ ചിരിച്ചു. "എന്നോട്ടു പറയാനാരും സംശയിക്കാറില്ല. നല്ല കായ്മായി—എന്താണെന്നു വെച്ചാൽ പറഞ്ഞോളൂ."

"നവീൻബാബുവിന്റെ പലിശനെരക്കു വളരെ ക്രൂരതലാണെന്നു ദീദി പറഞ്ഞു. അതുകൊണ്ടു ഞാൻ വിചാരിക്കുകയായിരുന്നു—എന്റെ കയ്യിൽ കുപാ ധാരാളം വെറുതേ കിടപ്പുണ്ടായിരുന്നു—പ്രത്യേകിച്ചു് ആവശ്യമൊന്നുമില്ലതാനും. അതുകൊണ്ടു്, ഈ കടം അങ്ങു വീട്ടിയാലെന്താണെന്നു വിചാരിക്കുകയായിരുന്നു."

ലളിതയും ഗുരുചരണനും അത്ഭുതപരവശരായി അയാളുടെ മുഖത്തേയ്ക്കു മിഴിച്ചു നോക്കിക്കൊണ്ടിരുന്നു പോയി. ഗിരീൻ സസങ്കോചം തുടർന്നു: "എനിക്കാണെങ്കിലിപ്പോൾ കുപായ്ക്കു വലിയ ആവശ്യമൊന്നുമില്ല. സൗകര്യംപോലെ മടക്കിത്തന്നാൽ മതി. ഇവിടെ ആവശ്യമുള്ള സ്ഥിതിക്കു്—അതുകൊണ്ടു പറഞ്ഞതാണു്."

"ഇത്രേം കുപാ നീ തരുമോ?" എന്നു ഗുരുചരണൻ പതുക്കെപ്പതുക്കെ ചോദിച്ചു.

ഗിരീൻ മുഖം കുനിച്ചു്, "ആവശ്യമുള്ളിടത്തോളം എടുക്കാൻ വിഷമമില്ല," എന്നു പറഞ്ഞു.

ഉത്തരമായിട്ടു ഗുരുചരണൻ എന്തോ പറയുവാൻ ഭാവിച്ചപ്പോഴേക്കും കൊടുങ്കാറ്റുപോലെ കാളി പ്രവേശിച്ചു്, "കൊച്ചേച്ചീ, മുണ്ടു മാറിക്കോണ്ടു ചെല്ലാൻ ശേഖർദാ പറഞ്ഞു—നാടകം കാണാൻ പോകാൻ—" എന്നു പറഞ്ഞിട്ടു വന്നതുപോലെതന്നെ അവൾ ഓടിപ്പോവുകയും ചെയ്തു. അവളുടെ തിടുക്കം കണ്ടു ഗുരുചരണനു ചിരി വന്നു. ലളിത അനങ്ങിയില്ല.

സ്വല്പം കഴിഞ്ഞു കാളി വീണ്ടും വന്നു: "കൊച്ചേച്ചി ഏറ്റിലേ? ഞങ്ങളൊക്കെ എത്രനേരായി നോക്കി നിക്കുന്നു?"

എന്നിട്ടും ലളിത എഴുന്നേല്ക്കുവാനുള്ള ഭാവം കണ്ടില്ല. അവൾക്കു മുഴുവനും കേൾക്കണം. പക്ഷേ, ഗുരുചരണൻ കാളിയുടെ മുഖത്തേക്കു നോക്കി പതുക്കെ ചിരിച്ചുകൊണ്ടു ലളിതയുടെ തലയിൽ കൈ വെച്ചിട്ടു പറഞ്ഞു: "നീ എണീക്കാത്തതെന്താ? അവരൊക്കെ കാത്തു നില്ക്കുകല്ലേ?"

ലളിതയ്ക്കു് എഴുന്നേല്ക്കേണ്ടിവന്നു. എങ്കിലും, അവൾ പോകുന്ന വഴി ഗിരീന്റെ മുഖത്തുനോക്കി അപ്പിച്ച കൃതജ്ഞതാദൃഷ്ടി അയാളുടെ കണ്ണിൽപെടാതിരുന്നില്ല.

എട്ടുപത്തു മിനിട്ടു കഴിഞ്ഞു വേഷം മാറി, മുറുക്കാനുംകൊണ്ടു് അവൾ ശബ്ദമുണ്ടാക്കാതെ മുറിയിൽ വീണ്ടും പ്രവേശിച്ചു.

ഗിരീൻ പോയിക്കഴിഞ്ഞിരിക്കുന്നു. ഗുരുചരണൻ കണ്ണടച്ചു കിടക്കയിൽ ചാരിക്കിടക്കുകയാണു്. മുദ്രിത നയനങ്ങളുടെ ഇരുവശങ്ങളിലുംക്കൂടി കണ്ണുനീർ ധാരയായി ഒഴുകുന്നുണ്ടു്. ഇതു് ആനന്ദാശ്രുവാണെന്നു ലളിതയ്ക്കു മനസ്സിലായി. അതുകൊണ്ടവൾ അമ്മാവന്റെ ധ്യാനത്തിനു ഭംഗം വരുത്താതെ വന്നതുപോലെ നിശ്ശബ്ദയായി തിരിച്ചുപോയി.

സ്വല്പസമയം കഴിഞ്ഞു് അവൾ ശേഖരന്റെ മുറിയിൽ പ്രവേശിച്ചപ്പോഴേക്കും അവളുടെ കണ്ണുകൾ നിറഞ്ഞിരുന്നു. കാളി അവിടെയുണ്ടായിരുന്നില്ല. അവൾ നേരത്തേതന്നെ വണ്ടിയിൽ കയറിയിരിക്കുകയാണു്! ശേഖരൻ ലളിതയെക്കാത്തു മുറിയുടെ നടുക്കു

നില്ക്കുകയാണു്. ശബ്ദം കേട്ട മുഖമുയത്തി നോക്കിയപ്പോഠം കണ്ടതു ലളിതയുടെ നിറഞ്ഞ കണ്ണുകളാണു്.

എട്ടുപത്തു ദിവസമായി അവളെ കാണാത്തതുകൊണ്ടു് ശേഖരൻ മുഷിഞ്ഞിരിക്കുകയായിരുന്നു. എങ്കിലും ഇപ്പോഴത്തെല്ലാം മറന്നു് ഉദ്വേഗസ്വരത്തിൽ, "ങ്ഹേ! നീ കരയുകാണോ?" എന്നു ചോദിച്ചു.

ലളിത മുഖം കുനിച്ചു ശക്തിയായി തലയാട്ടി.

ഈ കുറച്ചുദിവസങ്ങളിലെ അദ്ധ്വാനം ശേഖരന്റെ മനസ്സിൽ വലിയൊരു പരിവർത്തനം വരുത്തിയിരുന്നു. അയാൾ അടുത്തുചെന്നു രണ്ടു കൈകൊണ്ടും പിടിച്ചു ലളിതയുടെ മുഖം ഉയത്തിയിട്ടു്, "എന്തു പറ്റീ? നീ കരയുന്നതെന്തിനാ?" എന്നു ചോദിച്ചു.

ലളിതയ്ക്കു് ഇനിയും സംയമനം ചെയ്യുവാൻ കഴിഞ്ഞില്ല. അവൾ അവിടെത്തന്നെ നിലത്തിരുന്നു സാരിത്തുമ്പുകൊണ്ടു മുഖം മറച്ചു വിങ്ങിവിങ്ങിക്കരയുവാൻ തുടങ്ങി.

ആറു്

മുതലും പലിശയും പൈയ്യും പൈ കണക്കുപറഞ്ഞു വാങ്ങി പണയാധാരം തിരിച്ചുകൊടുത്തിട്ടു നവീൻ റായി ചോദിച്ചു: "ശ്രുപായിപ്പോഴെവിടുന്നുണ്ടായി?"

ശ്രുചരണൻ വിനീതഭാവത്തിൽ പറഞ്ഞു: "അതു ചോദിക്കരുതു ദാദാ, പറയരുതെന്നാണു പറഞ്ഞിരിക്കുന്നതു്."

കടംവീട്ടിയതിൽ നവീൻ റായിക്കു തീരെ സന്തോഷമായില്ല. ഇങ്ങനെ സംഭവിക്കുമെന്നു് ആശയാകട്ടെ, സംഭവിക്കണമെന്നു് ഇച്ഛയാകട്ടെ അദ്ദേഹത്തിനുണ്ടാ

യിരുന്നില്ല. ഗുരുചരണന്റെ വീട്ടു പൊളിച്ചുകളഞ്ഞിട്ട് അവിടെയൊരു മാളിക പണിയണമെന്നായിരുന്ന അദ്ദേഹത്തിന്റെ ആശ. അദ്ദേഹം ശ്ലേഷം വെച്ചുകൊണ്ടു പറഞ്ഞു: "അതു പിന്നെ പറയരുതെന്നു പറയാതിരിക്കുമോ? കുറ്റം എന്റെ ഭാഗത്താണനിയാ. ശ്രുപാ ചോദിച്ചതാണു കുറ്റം. ഇതല്ലേ കലികാലം എന്നു പറയുന്നതു്?"

ഇതു കേട്ടു് ഗുരുചരണൻ സങ്കടസ്വരത്തിൽ പറഞ്ഞു: "ഇതെന്താ ദാദാ, ഈ പറയുന്നതു്? ശ്രുപാ തിരിച്ചു തന്നെന്നു വിചാരിച്ചു ചേട്ടന്റെ കടം മറക്കുവാനാകുമോ?"

നവീൻ റായി ചിരിച്ചുകളഞ്ഞു. ഇതൊക്കെ വിശ്വസിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നെങ്കിൽ ശക്തരിറുലക്ഷക്കണക്കിനു ശ്രുപായുണ്ടാക്കുവാൻ സാദ്ധ്യമാകുമായിരുന്നോ? അദ്ദേഹം പറഞ്ഞു: "നിനക്കങ്ങനെ വല്ല വിചാരവുമുണ്ടായിരുന്നെങ്കിൽ ഇങ്ങനെയാണോ കടം വീട്ടുന്നതു്? ഒരൊറ പ്രാവശ്യമല്ലേ ഞാൻ ചോദിച്ചുള്ളൂ? അതും എനിക്കു ശ്രുപാ വേണ്ടിയിട്ടല്ല—നിന്റെ ചേട്ടത്തിയുടെ ചികിത്സയ്ക്കു മാത്രം. ആട്ടെ, എന്തു പലിശയ്ക്കാണിപ്രാവശ്യം പണയമെഴുതിയതു്?"

ഗുരുചരണൻ തലയാട്ടിക്കൊണ്ടു പറഞ്ഞു: "പണയമെഴുതിയില്ല. പലിശയുടെ കാര്യംക്കുടെ പറയുകയുണ്ടായില്ല."

നവീൻ റായിക്കിതു വിശ്വാസമായില്ല. "ങ്ഹേ! കയ്യായ്കയായിട്ടോ?"

"അതെ. പയ്യൻ വളരെ നല്ല കൂട്ടത്തിലാണു്. ഇതുദയ—"

"പയ്യനോ? ഏതു പയ്യൻ?"

ഗുരുചരണൻ ഉത്തരം പറഞ്ഞില്ല. ഇതുയും തുറന്നു പറഞ്ഞതുതന്നെ അവിവേകമായിപ്പോയി. ഈ ഭാവം മനസ്സിലാക്കിയിട്ടു നവീൻ റായി പറഞ്ഞു: "പറയരുതെന്നു നിഷേധമുള്ളപ്പോൾ പറയാതിരിക്കുകയാണു ഭേദം. പക്ഷേ, അനേകം തരത്തിലുള്ള ആളുകളെ കണ്ടിട്ടുണ്ട്. അതുകൊണ്ടു പറയുന്നതാണു്. ഒട്ടു സൂക്ഷിച്ചു നടന്നില്ലെങ്കിൽ—കുടുങ്ങിപ്പോയാൽ പിന്നെ രക്ഷപ്പെടാൻ വഴി കാണുകയില്ല."

ഗുരുചരണൻ ഉത്തരമൊന്നും പറയാതെ നമസ്കരിച്ചിട്ടു പണയാധാരവും എടുത്തു യാത്രയായി.

ആണ്ടുതോറും ഈ സമയത്തു ഭവനേശ്വരി കുറച്ചു ദിവസത്തേക്കു പടിഞ്ഞാറൻനാട്ടിലെങ്ങാനും പോയി താമസിക്കുക പതിവുണ്ടു്. (ബീഹാർ, യു. പി. ഈ നാടുകൾക്കാണു ബങ്കാളികൾ പശ്ചിമപ്രദേശമെന്നു പറയുന്നതു്. ഈ നാടുകളിൽ ബങ്കാളിലുള്ളതു മഴയില്ല. ചൂടും തണുപ്പും ബങ്കാളിലെക്കാൾ കൂടുകയും ചെയ്യും. അതുകൊണ്ടു ദേഹാസ്വാസ്ഥ്യമുള്ളവർ ഈ നാടുകളിലെങ്ങാനും പോയി താമസിക്കുക പതിവുണ്ടു്.) ഇതുകൊണ്ടു് അവരുടെ അജീർണ്ണത്തിനും ഒട്ടു ശമനം ലഭിക്കാറുണ്ടു്. സുഖക്കേടു സാരമായിട്ടൊന്നുമില്ല. നവീൻ റായി ഗുരുചരണനോടിതിനെപ്പറ്റി പറഞ്ഞതു കായ്യം നേടാൻവേണ്ടി മാത്രമായിരുന്നു. എന്തായാലും യാത്രയ്ക്കുള്ള ഒരുക്കങ്ങൾ തുടങ്ങിയിരുന്നു.

ഒരു ദിവസം രാവിലെ, ശേഖരൻ ഒരു തോൽപ്പെട്ടിക്കെടുത്തു യാത്രയ്ക്കുള്ള സാമഗ്രികൾ പെറുക്കിവെയ്ക്കുകയായിരുന്നു. ഈ സമയത്തു കാളിവന്നു്, "ശേഖർദാ, നിങ്ങളു നാളെക്കാലത്തെ പോകുകാണോ?" എന്നു ചോദിച്ചു.

ശേഖരൻ മുഖമുയർത്തി നോക്കിയിട്ട പറഞ്ഞു: "കാളീ, നീ ചെന്ന കൊച്ചേച്ചിയോട്ട വേഗം വരാൻ പറ. എന്തൊക്കെയാ ക്രൂടെ കൊണ്ടുപോകേണ്ടതെന്ന വെച്ചാൽ ഇപ്പോൾത്തന്നെ എടുത്തുവെയ്ക്കണം." ലളിത എല്ലാക്കൊല്ലവും അവരുടെക്രൂടെ പോകാറുണ്ട്; ഇക്കൊല്ലവും പോകുന്നുണ്ടാകുമെന്നായിരുന്ന ശേഖരന്റെ വിശ്വാസം.

"ഇക്കൊല്ലം കൊച്ചേച്ചി വരുന്നില്ലല്ലോ" എന്ന കാളി പറഞ്ഞു.

"വരുന്നില്ലേ? ആര പറഞ്ഞു?"

"പിന്നെ! ഇപ്പപ്പോണതെങ്ങനെയാ? മകരംകുംഭ മാസത്തി കൊച്ചേച്ചിയുടെ കല്യാണമല്ലേ? അച്ഛൻ ചെറുക്കനെ അന്വേഷിക്കുകാ."

ശേഖരൻ നിന്നിമേഷനായി അവളുടെ മുഖത്തേക്കു നോക്കിക്കൊണ്ടിരുന്ന.

കാളി വീട്ടിൽകേട്ട സംഗതികളെല്ലാം സോത്സാഹം വിസ്തരിച്ചു കേൾപ്പിച്ചു: "എത്ര രൂപാ ചെലവായാലും കൊള്ളാം, നല്ല ചെറുക്കൻ വേണെന്നാ ഗിരീൻബാബു പറഞ്ഞതു്. അച്ഛനിന്നും ആപ്പീസിൽ പോയില്ല. എങ്ങാണ്ടു ചെറുക്കനെ കാണാൻ പോയിരിക്കുകാ. ഗിരീൻബാബൂം ക്രൂടെ പോയിട്ടൊണ്ടു്."

ശേഖരൻ സ്തബ്ധനായിരുന്നു് ഇതെല്ലാം കേട്ട. ഇതയിടെയായി ലളിതയ്ക്കു് ഇവിടെ വരുവാൻ വലിയ ഉത്സാഹമില്ലാത്തതിന്റെ കാരണവും അയാൾക്കിപ്പോൾ കുറേശ്ശെ മനസ്സിലായിത്തുടങ്ങി.

"ഗിരീൻബാബു നല്ലയാളാ ശേഖർദാ. ചേച്ചിയേടെ കല്യാണത്തിനു ഞങ്ങടെ വീട്ട വെല്യച്ചന്റെ അട്ത്തു പണയം വെച്ചില്ലേ? അച്ഛൻ പറഞ്ഞു, രണ്ടു മാസം.

ക്രൂടെ കഴിഞ്ഞാ ഞങ്ങളു വഴിയേനടന്നു തെണ്ടുകേ
യൊള്ളെന്നു്. ഗിരീൻബാബുവാ എന്നിട്ടാ രൂപായെ
ല്ലാം തന്നതു്. ഇന്നലെ അച്ഛൻ രൂപാകൊണ്ടെ വെല്ല്യ
ച്ചനു കൊടുത്തു. ഇന്നിയൊന്നും പേടിക്കാനില്ലെന്നാ കൊ
ച്ചേച്ചി പറഞ്ഞെ. ഒള്ളതല്ലേ ശേഖർദാ?"

ശേഖരൻ ഉത്തരം പറയുവാൻ പ്രാപ്തനായില്ല. അതേപടി നോക്കിക്കൊണ്ടിരുന്നതേയുള്ളൂ.

"ശേഖർദാ, എന്തന്നാ വിചാരിക്കുന്നെ?"

ഇപ്പോൾ ശേഖരൻ ധ്യാനത്തിൽനിന്നുണർന്നു്, "ഒന്നുമില്ല. നീ വേഗം ചെന്നു് ലളിതയെ വിളിക്കു്. ഞാൻ വിളിക്കുന്നെന്നു പറ. ഓട്ടു്—"

കാളി ഓടി.

ശേഖരൻ തുറന്നുകിടന്ന പെട്ടിയിലേക്കു തുറിച്ചു നോക്കിക്കൊണ്ടങ്ങനെതന്നെ ഇരുന്നുപോയി. എന്തെല്ലാമാണു ക്രൂടെക്കൊണ്ടുപോകേണ്ടതു്, എന്തെല്ലാമാണു് ആവശ്യമില്ലാത്തതു്. ഇതെല്ലാം മറന്നേ പോയി.

ലളിത വന്നു ജനലിൽക്കൂടി എത്തിനോക്കിയപ്പോൾ കണ്ടതു് അവളുടെ ശേഖർദാ കീഴോട്ടുനോക്കിക്കൊണ്ടു് നിലത്തു കുത്തിയിരിക്കുന്നതാണു്. ഇതുപോലെയൊരു ഭാവം അവളതിനുമുമ്പു കണ്ടിട്ടില്ല. അവൾക്കു് ഒട്ടുവളരെ ഭയവും ആശ്ചര്യവുമുണ്ടായി. പതുക്കെപ്പതുക്കെ അടുത്തുചെന്നപ്പോഴേക്കും ശേഖരൻ ഞെട്ടിയതുപോലെ ചാടിയെഴുന്നേറ്റുനിന്നു.

അവൾ മൃദുസ്വരത്തിൽ, "എന്നെ വിളിച്ചോ?" എന്നു ചോദിച്ചു.

"ങ്ഹാ," എന്നു പറഞ്ഞിട്ടു് സ്വല്പനേരം മൗനമായിരുന്നതിനുശേഷം ശേഖരൻ തുടർന്നു: "നാളെക്കാലത്തെ വണ്ടിക്കു് അമ്മയേംകൊണ്ടു് ഞാൻ പടിഞ്ഞാട്ടു

പോവുകയാണു്. തിരിച്ചുവരാൻ കുറച്ചു താമസിച്ചേക്കും. ഈ താക്കോലു വെച്ചോ. നിന്റെ ആവശ്യത്തിനുള്ള തുപാ വലിപ്പിലുണ്ടു്."

എല്ലാപ്രാവശ്യവും ലളിത ക്രൂടെപ്പോകാറുണ്ടു്. കഴിഞ്ഞ പ്രാവശ്യം എത്ര ഉത്സാഹത്തോടെയാണവൾ ഒരുങ്ങിയതു്! ഇപ്രാവശ്യം ഇപ്പണിയെല്ലാം ശേഖർദാതനിച്ചു ചെയ്യുകയാണു് എന്നു തുറന്നുകിടക്കുന്ന പെട്ടി കണ്ടപ്പോഴേ അവൾക്കു മനസ്സിലായി.

ശേഖരൻ മുഖം തിരിച്ചു് ഒന്നു ചുമച്ചു തൊണ്ട തെളിച്ചിട്ടു പറഞ്ഞു: "വിശേഷിച്ചു് ആവശ്യം വല്ലതുമുണ്ടായാൽ ചേട്ടനോടു മേൽവിലാസം ചോദിച്ചു് എനിക്കെഴുതു്."

രണ്ടുപേരും പിന്നെ കുറച്ചുനേരത്തേക്കു് ഒന്നും പറഞ്ഞില്ല. ഇപ്രാവശ്യം ലളിത ക്രൂടെപ്പോകുന്നില്ലെന്നും ശേഖരനു് അറിയാം. അതിന്റെ കാരണവും അയാൾ കേട്ടിരിക്കുമെന്നു് ഓർത്തു ലളിത അത്യന്തം ലജ്ജിതയായി.

ശേഖരൻ പെട്ടെന്നു പറഞ്ഞു: "എന്നാൽ നീ ഇപ്പോൾ പോ. എനിക്കു വളരെ ജോലി കിടപ്പുണ്ടു്. ആപ്പീസിലും ഒരുപ്രാവശ്യം പോകണം. നേരം പോയി."

ലളിത പെട്ടിയുടെ മുമ്പിൽ മുട്ടുകുത്തിനിന്നിട്ടു പറഞ്ഞു: "പോയി കുളിച്ചിട്ടു വരൂ. ഞാനപ്പോഴത്തേക്കു് ഇതെല്ലാം ശരിയാക്കാം."

"എന്നാലതു നന്നായി," എന്നുപറഞ്ഞു ശേഖരൻ താക്കോൽക്കൂട്ടം അവളുടെ അടുത്തേക്കു് എറിഞ്ഞുകൊടുത്തിട്ടു വെളിയിലിറങ്ങി. വെളിയിലിറങ്ങിയിട്ടു

പെട്ടെന്നു തിരിഞ്ഞുനിന്നിട്ട് അയാൾ പറഞ്ഞു: "എ
ന്തൊക്കെ ആവശ്യംവരുമെന്നു മറന്നുപോകരുതു്."

ലളിത പെട്ടിക്കകത്തുള്ള സാമാനങ്ങൾ പരിശോ
ധിക്കുകയായിരുന്നു. ഒന്നും പറഞ്ഞില്ല.

ശേഖരൻ താഴത്തുചെന്നു് അമ്മയോടു ചോദിച്ച
പ്പോൾ കാളി പറഞ്ഞതെല്ലാം സത്യമാണെന്നു മനസ്സി
ലായി. തുരുവരണൻ കടം വീട്ടി; ഇപ്പോൾ ലളിതയുടെ
കല്യാണത്തിനു് ആളുനോക്കുകയാണു്. മറ്റു
സംഗതികളൊന്നും അന്വേഷിക്കാൻ നില്ക്കാതെ അ
യാൾ കുളിക്കുവാൻ പോയി.

നാലഞ്ചുനാഴിക കഴിഞ്ഞു് സ്നാനാഹാരങ്ങൾക്കു
ശേഷം സ്വന്തം മുറിയിൽ തിരിച്ചുവന്ന ശേഖരനുണ്ടായ
ആശ്ചര്യത്തിനു് അതിരുണ്ടായിരുന്നില്ല.

ഈ സമയത്തിനിടയിൽ ലളിത ഒരു വസ്തുപോലും
ചെയ്തിട്ടുണ്ടായിരുന്നില്ല. പെട്ടിയുടെ ഒരു വക്കിനു് തല
കുനിച്ചുവെച്ചുകൊണ്ടു് വെറുതേ ഇരിക്കുകയായിരുന്നു!
കാൽപ്പെരുമാറ്റം കേട്ടു് അവൾ തലയുയർത്തി നോക്കി.
അവളുടെ കണ്ണുകൾ ചെമ്പരത്തിപ്പൂപോലെ—

എങ്കിലും ശേഖരൻ അതു കണ്ടഭാവം നടിച്ചില്ല.
ആപ്പീസിൽ പോകുവാൻ വേഷം മാറിയിട്ട സഹജ
സ്വരത്തിൽ, "നിന്നെക്കൊണ്ടാവില്ല. വയ്യിട്ടുവന്നിട്ടു്
ഞാൻതന്നെ ശരിയാക്കിക്കൊള്ളാം," എന്നു പറഞ്ഞു
ശേഖരൻ ഇറങ്ങിപ്പോയി. ലളിതയുടെ കണ്ണു കലങ്ങുവാ
നുള്ള സംഗതിയെന്താണെന്നയാൾക്കു നല്ലതുപോലെ
അറിയാമായിരുന്നെങ്കിലും, എല്ലാവശങ്ങളും നല്ലതു
പോലെ ആലോചിച്ചുനോക്കാതെ എന്തെങ്കിലും ഒന്നു
പറയുവാനുള്ള സാഹസമുണ്ടായിരുന്നില്ല.

അന്നു വയ്യിട്ടു് അമ്മാവനു ചായയുംകൊണ്ടു ചെന്നു

ലളിത വല്ലാതൊന്ന പരിഭ്രമിച്ചുപോയി. ഇന്ന ശേഖ രന്നും ഹാജരുണ്ട്. അയാൾം ഗുരുചരണനോട്ട യാത്രപറ യുവാൻ വന്നിരിക്കുകയാണ്.

ലളിത തലയുയത്തി നോക്കാതെ രണ്ടുപാത്രം ചായ തയ്യാറാക്കി, ഒന്ന ഗുരുചരണന്റേയും മറേറത്ത ഗിരീ ന്റേയും മുമ്പിൽവെച്ചു. ഇതുകണ്ട് ഗിരീൻ, "ശേഖർ ബാബുവിനെന്താ ചായ കൊടുക്കാത്തത്?" എന്ന ചോ ദിച്ചു.

അവൾം മുഖമുയത്താതെതന്നെ, "ശേഖർഭാ ചായ കുടിക്കുകയില്ല," എന്ന മൃദുസ്വരത്തിൽ പറഞ്ഞു.

ഗിരീൻ പിന്നെയൊന്നും പറഞ്ഞില്ല. ലളിതയുടെ കായ്യം അയാളോത്തു. ശേഖരൻ ചായ കുടിക്കുകയില്ല; ലളിത കുടിക്കുന്നതും അയാൾംക്കിഷ്ടമല്ല.

ചായപ്പാത്രം കൈയിലെടുത്തുകൊണ്ട് ഗുരുചര ണൻ തുടങ്ങി: ചെറുക്കൻ ബി. ഏ. പാസ്സാണ് എന്നൊ ക്കെയുള്ള സുഖ്യാതികൾം വിവരിച്ചതിനുശേഷം, "എ ന്നിട്ടും ഗിരീനു പിടിച്ചില്ല. കണ്ടാൽ കുറച്ചു മോശമാ ണെന്നു വെയ്ക്കുക. എന്നുവെച്ച് ആണുങ്ങളുടെ സൗന്ദ ര്യം വല്ലവരും നോക്കാറുണ്ടോ? സ്വഭാവമല്ലേ നോക്കാ നുള്ള?"

എങ്ങനെയെങ്കിലും കല്യാണമങ്ങുകഴിച്ചുകൂട്ടിയാൽ ഗുരുചരണനു് ആശ്വാസമായി.

ശേഖരനും ഗിരീനുമായി ഇപ്പോൾംക്കുണ്ടുള്ള പരി ചയം മാത്രമേയുള്ള. ശേഖരൻ ഗിരീന്റെ നേരെ തിരി ഞ്ഞു പതുക്കെയൊന്ന ചിരിച്ചുകൊണ്ടു ചോദിച്ചു: "ഗി രീൻ ബാബുവിനെന്താ പിടിക്കാതിരിക്കാൻ? വിദ്യാഭ്യാ സമുണ്ട്—പണമുണ്ട്—പിന്നെയെന്തുവേണം?"

ശേഖരൻ ഈ ചോദ്യം ചോദിച്ചെങ്കിലും, ഗിരീനു

ചെറുക്കനെ പിടിക്കാതിരിക്കുന്നതെന്തുകൊണ്ടാണെന്നും ഭാവിയിലും മറ്റു വരന്മാരെ പിടിക്കാൻ ഇടയില്ലാത്തതെന്തുകൊണ്ടാണെന്നും അയാൾക്കു നല്ലതുപോലെ അറിയാമായിരുന്നു. ഈ ചോദ്യത്തിനു് ഒരു ഉത്തരം നല്കുവാൻ ഗിരീന്ദ്ര സാധിച്ചില്ല. അയാളുടെ മുഖം സപ്രമൊന്ന രക്തവർണ്ണമായതു ശേഖരന്റെ ശ്രദ്ധയിൽപെടുകയും ചെയ്തു. അയാൾ എഴുനേറ്റു. "നാളെക്കാലത്തെ ഞാൻ അമ്മയേയുംകൊണ്ടു പോവുകയാണു്. സമയത്തിനു വിവരം അറിയിക്കാൻ മറന്നുപോകരുതേ!"

ഗുരുചരണൻ പറഞ്ഞു: "അതുകൊള്ളാം! അറിയിക്കാതിരിക്കുമോ? എനിക്കിവിടെ സ്വന്തം ആളുകളെന്നു പറയാൻ നിങ്ങളല്ലേയുള്ളൂ? പോരെങ്കിൽ ലളിതയുടെ അമ്മ വരാതെ കായ്യം നടക്കുമോ?—അല്ലേ?" എന്നുപറഞ്ഞു തിരിഞ്ഞുനോക്കി, "അവളെഴുനേറ്റു പോയോ?"

"ഈ വിഷയം തുടങ്ങിയപ്പോഴേ ഓടിക്കളഞ്ഞു," എന്നു ശേഖരൻ പറഞ്ഞു.

ഗുരുചരണൻ ഗംഭീരഭാവത്തിൽ പറഞ്ഞു: "പിന്നെ ഓടാതിരിക്കുമോ? എത്രയായാലും ജ്ഞാനബുദ്ധിയുള്ളതല്ലേ?" ഒന്നു നിശ്വസിച്ചിട്ടദ്ദേഹം തുടർന്നു: "എന്റെ കുഞ്ഞു്—ഇങ്ങനെയൊരു മഹാലക്ഷ്മി! എത്ര ഭാഗ്യം ചെയ്തിട്ടാണെന്റെ ശേഖരാ, ഇങ്ങനെയൊരു നിധികിട്ടിയതു്?" ഇതു പറഞ്ഞതോടെ ആ ശ്രുഷ്കവദനത്തിൽ അഗാധസ്നേഹത്തിന്റെ ഒരു ഛായ പരന്നതുകണ്ടു്, ഈ അകാലവൃദ്ധനെ മനസ്സുകൊണ്ടു നമസ്കരിക്കാതിരിക്കുവാൻ ശേഖരനും ഗിരീന്ദ്രനും പ്രാപ്തരായില്ല.

ഏഴ്

ലളിത ചായസ്സഭയിൽനിന്നും ഓടിപ്പോയി ശേഖരന്റെ മുറിയിൽചെന്നു്, ഒരു ട്രങ്കിനകത്തു കമ്പിളിവസ്ത്രങ്ങൾ എടുത്തുവയ്ക്കുകയായിരുന്നു. ഈ സമയത്തു ശേഖരൻ മുറിയിൽ പ്രവേശിച്ചു. അയാളുടെ കാൽപ്പെരുമാറ്റം കേട്ടു മുഖമുയർത്തി നോക്കിയ ലളിത ഭയവും വിസ്മയവുംകൊണ്ടു വിമൂഢയായി നിന്നുപോയി.

കേസിൽ തോറ്റു സ്വസ്ഥവും നഷ്ടപ്പെട്ടു കച്ചേരിയിൽനിന്നും മടങ്ങുന്ന മനുഷ്യനെക്കണ്ടാൽ, ഇതുതന്നെയാണു സ്വല്പംമുമ്പു കച്ചേരിയിലേക്കുപോയ മനുഷ്യൻ എന്നു മനസ്സിലാക്കുവാൻ വിഷമമായിരിക്കും. ഇതുപോലെയുള്ള ഒരു ഭാവപ്പകർച്ചയാണു് ഈ ഒന്നരണ്ടു നാഴികയ്ക്കിടയ്ക്കു ശേഖരനിലുണ്ടായിരുന്നതു്. സ്വസ്ഥവും നഷ്ടപ്പെട്ടുപോയി എന്നു് അയാളുടെമുഖത്തു വ്യക്തമായി എഴുതിവെച്ചിരുന്നു.

മുറിക്കകത്തു കയറി ശുഷ്കസ്വരത്തിൽ, "എന്തുപറ്റിയമ്മേ?" എന്നയാൾ ചോദിച്ചു.

ലളിത ഉത്തരമൊന്നും പറയാതെ അടുത്തുചെന്നു ശേഖരന്റെ വലതുകരം തന്റെ കൈകൾക്കുള്ളിൽ ഗ്രഹിച്ചുകൊണ്ടു കരുണാമസൃണമായ സ്വരത്തിൽ, "എന്തുപറ്റി ശേഖർദാ?" എന്നു ചോദിച്ചു.

"എന്തു പറ്റാനാണു്? ഒന്നുമില്ല," എന്നു പറഞ്ഞിട്ടു് അയാൾ ബലമായിട്ടൊന്നു ചിരിച്ചു. ലളിതയുടെ കരസ്പർശം അയാളിൽ ഒട്ടൊരു ചൈതന്യമുണ്ടാക്കിയിരുന്നു. അടുത്തുകിടന്നിരുന്ന ഒരു കസേരയിലിരുന്നിട്ടയാൾ, "നിനക്കെന്തു പറ്റി?" എന്നു ചോദിച്ചു.

"കുട്ടിയുള്ള ഓവർക്കോട്ടു് എടുത്തുവെയ്ക്കാൻ മറന്നുപോയി. അതെടുത്തുവെയ്ക്കാൻ വന്നതാ," ലളിത ഒട്ടു

സ്വാഭാവികസ്വരത്തിൽ പറഞ്ഞു: "കഴിഞ്ഞ പ്രാവശ്യം നല്ല കട്ടിയുള്ള ഓവർക്കോട്ടില്ലാഞ്ഞിട്ട് വണ്ടീവെച്ച് ബുദ്ധിമുട്ടിയതോർക്കുന്നില്ലേ? അതുകൊണ്ട് തിരിച്ചുവന്നകഴിഞ്ഞപ്പോൾ ഞാൻ അളവുകൊടുത്തു നല്ല കട്ടിയിലൊരെണ്ണം തുന്നിച്ചു," എന്നു പറഞ്ഞവൾ വളരെ കട്ടിയുള്ള ഒരു ഓവർക്കോട്ട് കൊണ്ടുവന്നു ശേഖരനെ കാണിച്ചു.

അതു പിടിച്ചുനോക്കിയിട്ട്, "എന്നിട്ടെന്നോടെന്താ പറയാതിരുന്നതു്?" എന്നയാൾ ചോദിച്ചു.

ലളിത ചിരിച്ചു. "പറയാൻപോയാലിതു തുന്നലുണ്ടാകുകെല്ലെന്നെനിക്കറിയാം. സായിപ്പല്ലേ? ഇതു കട്ടിയുള്ള തുണി പിടിക്കുമോ? അതാ പറയാതിരുന്നതു്" എന്നുപറഞ്ഞു കോട്ടെടുത്തു പെട്ടിക്കകത്തുവെച്ചിട്ട് തുടർന്നു: "മുകളിത്തന്നെ വെച്ചിട്ടുണ്ട് തണുപ്പുതോന്നിയാലെടുത്തിടാൻ മറന്നുപോകരുതു്."

"ഇല്ല," എന്നു പറഞ്ഞിട്ടയാൾ സല്പനേരം നിന്നിമേഷനായിരുന്നതിനുശേഷം പെട്ടെന്നു വീണ്ടും പറഞ്ഞു: "ഹും, അതു നടപ്പില്ല."

"എന്തു നടപ്പില്ല? ഓവർക്കോട്ടിടുകില്ലേ?"

"അല്ലല്ല, അതല്ലാ. വേറൊരു കാര്യം വിചാരിക്കുകയിരുന്നു. അമ്മയുടെ സാമാനങ്ങളൊക്കെ തയ്യാറായോന്നു നിനക്കറിയാമോ?"

"അതൊക്കെ ഞാൻതന്നെയാ ഉച്ചയ്ക്കു ശരിയാക്കിയതു്" എന്നു പറഞ്ഞു വീണ്ടും ഒരുപ്രാവശ്യംകൂടി പെട്ടികളെല്ലാം പരീക്ഷിച്ചതിനുശേഷം അവൾ അടച്ചുപൂട്ടുവാൻ ഭാവിച്ചു.

ശേഖരൻ അവളുടെ മുഖത്തേക്കു നോക്കിക്കൊണ്ടു മൃദുസ്വരത്തിൽ പറഞ്ഞു: "അപ്പോഴെ, വരുന്ന കൊല്ലം എന്റെ സ്ഥിതിയെന്തായിരിക്കും?"

ലളിത മുഖമുയർത്തി, "അതെന്താ?" എന്നു ചോദിച്ചു.

"അതെനിക്കു മനസ്സിലായി," എന്നുപറഞ്ഞു് ഉടൻതന്നെ അതു മറയ്ക്കുവാനായി വളരെ ബുദ്ധിമുട്ടി സന്തോഷഭാവം നടിച്ചുകൊണ്ടു തുടർന്നു: "പക്ഷേ, പോകുന്നതിനുമുമ്പു് എന്തൊക്കെയാണു് എവിടെയൊക്കെയാണു വെച്ചിരിക്കുന്നതു് എന്നു കാണിച്ചുതന്നിട്ടു പോകണേ! അല്ലെങ്കിൽ പിന്നെ ആവശ്യം വരുമ്പോൾ അന്വേഷിച്ചു കണ്ടുപിടിക്കുവാൻ വിഷമിക്കും."

ലളിതയ്ക്കു ദേഷ്യം വന്നു: "മിണ്ടാതിരിക്കുന്നുണ്ടോ?"

ശേഖരൻ പെട്ടെന്നു ചിരിച്ചു. "മിണ്ടാതിരിക്കേണ്ടിവരുമെന്നെനിക്കറിയാം. പക്ഷേ, ഞാനെന്തു ചെയ്യുമെന്നുകൂടെപ്പറ; മടിയായിട്ടല്ല; എന്നെക്കൊണ്ടു് ഒന്നിനും കൊള്ളുകയില്ല. ഇതൊക്കെയാണെങ്കിൽ വേലക്കാരെക്കൊണ്ടു പറയുന്ന ജോലികളുമല്ല. ഇനി ഞാനും നിന്റെ അമ്മാവനെപ്പോലെയായിക്കളയാം—ഒരു മുണ്ടും തോർത്തും—അല്ലാതെന്തുചെയ്യും?"

ലളിത ദേഷ്യപ്പെട്ടു താക്കോൽക്കൂട്ടം നിലത്തെറിഞ്ഞിട്ടു തുള്ളിച്ചാടി ഇറങ്ങിപ്പോയി.

"നാളെക്കാലത്തേ ഇതിലേ വരണേ!" എന്നു ശേഖരൻ പറഞ്ഞതു് അവൾ കേട്ടെങ്കിലും കേട്ടഭാവം നടിച്ചില്ല. വീട്ടിൽ ചെന്നപ്പോൾ, മട്ടപ്പാവിന്റെ ഒരു കോണിൽ നിലാവത്തിരുന്നു കാളി മഞ്ഞക്കൊങ്ങിണിപ്പൂ കൊണ്ടു മാലകോർക്കുകയാണു്. ലളിത അടുത്തുചെന്നു: "ഈ മഞ്ഞത്തു നീയെന്നാ എടുക്കുകാ കാളീ?"

കാളി മുഖമുയർത്താതെതന്നെ പറഞ്ഞു: "മാലകോർക്കുകാ. ഇന്നെന്റെ പെണ്ണിന്റെ കല്യാണാ?"

"കല്യാണോ? എന്നിട്ട് എന്നോട പറഞ്ഞി ല്ലല്ലോ."

"ഇപ്പ നിശ്ചയിച്ചേയൊള്ളൂ ചേച്ചീ. അച്ഛൻ പ ഞ്ചാംഗം നോക്കീട്ട പറഞ്ഞു ഇന്നല്ലേപ്പിന്നെ ഈ മാസ ത്തി വേറെ നല്ലനേരമില്ലെന്ന്. പെണ്ണാണേ വെല്യതാ കുകേംചെയ്യ. ഇന്നി വെച്ചോണ്ടിരിക്കാനൊക്കുകേല്ല. എങ്ങനെങ്കിലും കല്യാണം കഴിച്ചകൊട്ടക്കണം, രണ്ടുത്ര പാ താ കൊച്ചേച്ചീ, സഭ്യയ്ക്കാ."

ലളിത ചിരിച്ചകൊണ്ട പറഞ്ഞു: "ത്രപാ വരു മ്പം കൊച്ചേച്ചീ! എന്റെ തലേണ്ണെടെ അടീലിരിപ്പൊ ണ്ട്. പോയി എട്ടത്തോ. അപ്പഴേ, മഞ്ഞക്കൊങ്ങിണി പ്പൂകൊണ്ട കല്യാണം ആകുവോടീ?"

കാളി ഗംഭീരഭാവത്തിൽ പറഞ്ഞു: "പിന്നെയി ല്ലേ? വേറെ പൂ കിട്ടീല്ലെങ്കിലിതു മതി. ഞാനെത്ര പി ള്ളേരെ കല്യാണംകഴിച്ച കൊട്ടത്തിരിക്കുന്നു? എന്നോ ടാരും ഒന്നും പറഞ്ഞുതരാൻ വരണ്ട," എന്നു പറഞ്ഞു് അവൾ ത്രപായെട്ടക്കുവാൻ താഴെയിറങ്ങിപ്പോയി.

ലളിത അവിടെയിരുന്ന മാലകോർക്കുവാനാരം ഭിച്ചു.

അല്പസമയത്തിനുള്ളിൽ കാളി തിരിച്ചുവന്നു. "എ ല്ലാരേം ക്ഷണിച്ചു. ശേഖർദ്ദാ മാത്രേ ഇന്നി ബാക്കിയൊ ള്ളൂ. ശേഖർദ്ദായെച്ചെന്നു വിളിക്കട്ടെ. അല്ലേലങ്ങേരു പെണങ്ങും," എന്നുപറഞ്ഞു് അവൾ മറേറ വീട്ടിലേ ക്കു പോയി.

കാളി നല്ല ഒന്നാംതരം ഗൃഹിണിയായിരുന്നു. ജോ ലികൾ നല്ല അടുക്കായി ചെയ്യുവാനറിയാം. ശേഖരനെ ക്ഷണിച്ചിട്ടു തിരിച്ചുവരുന്നവഴി അവൾ പറഞ്ഞു: "ശേ ഖർദ്ദാ ഒരു മാലകൊട്ടക്കാൻ പറഞ്ഞു. കൊച്ചേച്ചി

യൊന്ന കൊണ്ടെക്കൊടുത്തേച്ചു വാ കൊച്ചേച്ചീ. ഞാനന്നോരത്തേക്കു് ഇവിടെയൊക്കെ ശരിയാക്കാം. നേരായി. ഇന്നി താമസിക്കാനൊക്കത്തില്ല.''

''എനിക്കുമേലാ കാളീ. നീതന്നെ കൊണ്ടെക്കൊടു്.''

''എന്നാ ഞാൻ പോവാം. ആ വെല്യ മാലയിങ്ങെടാ ചേച്ചീ,'' എന്നു പറഞ്ഞു് അവൾ കൈനീട്ടി.

ലളിത മാലയെടുത്തു കൊടുക്കുന്നതിനിടയ്ക്കു് എന്തോ വിചാരിച്ചിട്ടു പെട്ടെന്നു പറഞ്ഞു: ''അല്ലേ വേണ്ട. ഞാൻതന്നെ പോകാം.''

''അതാ ചേച്ചീ നല്ലതു്. എനിക്കു മൂക്കു ചൊറിയാൻ നേരമില്ല,'' എന്നു ഗംഭീരഭാവത്തിൽ പറഞ്ഞുകൊണ്ടു കാളി ജോലിതുടങ്ങി. അവളുടെ ഭാവവും വത്തമാനത്തിന്റെ രീതിയുംകണ്ടു്, ''ഒരമ്മൂമ്മ വന്നിരിക്കുന്നു!'' എന്നു ചിരിച്ചുകൊണ്ടു പറഞ്ഞിട്ടു് ലളിത മാലയുംകൊണ്ടു മറേറ വീട്ടിലേക്കു പോയി. വാതില്പുൽ ചെന്നെത്തിനോക്കിയപ്പോൾ ശേഖരൻ ഭക്തശ്രദ്ധനായിരുന്നു് എഴുത്തെഴുതുകയാണു്. അവൾ പതുക്കെ വാതിൽ തുറന്നു് അകത്തുകയറി അയാളുടെ പുറകിൽ ചെന്നുനിന്നു. ശേഖരൻ അറിഞ്ഞിട്ടില്ല. കുറച്ചുനേരം അങ്ങനെ നിശ്ശബ്ദമായി നിന്നതിനുശേഷം, ശേഖരനെ ഒന്നു കളിപ്പിക്കണമെന്നു കരുതി, ശബ്ദമുണ്ടാക്കാതെ കുറച്ചുകൂടി അടുത്തുചെന്നു പെട്ടെന്നു് മാല അയാളുടെ കഴുത്തിലിട്ടിട്ടു കസേരയുടെ പുറകിൽ ഇരുന്നുകളഞ്ഞു.

ശേഖരൻ ഞെട്ടി: ''ങ്ഹേ, കാളീ,'' എന്നു പറഞ്ഞുതിരിഞ്ഞുനോക്കി ലളിതയെ കണ്ടിട്ടു ഗംഭീരനായി, ''ഇതെന്തന്നാ ലളിതേ നീ കാണിച്ചതു്?'' എന്നു ചോദിച്ചു.

ശേഖരന്റെ ഭാവം കണ്ടു ശങ്കിതയായി, അവൾ എഴുനേറ്റു്, "എന്തു പറ്റീ?" എന്നു ചോദിച്ചു.

അയാൾ പഴയപടി ഗംഭീരസ്വരത്തിൽ പറഞ്ഞു: "എന്തു പറ്റീന്നു നിനക്കറിയാമ്മേലല്ലേ? ഇന്നു രാത്രി മാലയിട്ടതിന്റെ അർത്ഥമെന്താണെന്നറിഞ്ഞുകൂടേ? 'കാളിയോടു ചെന്നു ചോദിക്കു്'."

ഇപ്പോൾ ലളിതയ്ക്കു മനസ്സിലായി. ക്ഷണത്തിനുള്ളിൽ അവളുടെ മുഖം രക്തശോഭമായി. "ആരു പറഞ്ഞു? കള്ളം! ശുദ്ധ കള്ളം!" എന്നു പറഞ്ഞുകൊണ്ടവൾ വെളിയിലേക്കു് ഓടി.

"നില്ലു നില്ലു്. ഇതു കേട്ടിട്ടു പോ —ജോലിയുണ്ടു്."

ലളിതയിതു കേട്ടു. പക്ഷേ, ആരു ശ്രദ്ധിക്കാനാണു്? അവൾ ഓടിപ്പോയി സ്വന്തം മുറിക്കകത്തു കയറി കണ്ണുമടച്ചു കിടക്കയിൽ വീണു.

ഈ അഞ്ചാറുകൊല്ലമായി അവൾ ശേഖരന്റെ ഒപ്പമാണു വളർന്നതു്. ഇതുപോലെ ഒന്നും അവൾ ഇതിനുമുമ്പു് ഒരിക്കലും കേട്ടിട്ടില്ല. ഗംഭീരപ്രകൃതിയായ ശേഖരൻ അവളെ പരിഹസിക്കാറില്ല. അഥവാ പരിഹസിച്ചാൽത്തന്നെ, ഇതു ലജ്ജാകരമായിട്ടെന്തെങ്കിലും അയാളുടെ വായിൽനിന്നു പുറപ്പെട്ടുമെന്നു് അവൾ ഉദ്ദേശിച്ചിരുന്നില്ല. ലജ്ജാസങ്കുചിതയായി കുറേനേരം അങ്ങനെ കിടന്നതിനുശേഷം അവൾ എഴുനേറ്റിരുന്നു. ശേഖരനെ അവൾക്കു ഭയമായിരുന്നു. എന്തോ ജോലിയുണ്ടെന്നയാൾ പറയുകയും ചെയ്തു. പോകണോ വേണ്ടയോ എന്നു സംശയിച്ചിരിക്കുമ്പോഴാണു് അങ്ങേവീട്ടിലെ വേലക്കാരത്തിയുടെ ശബ്ദം കേട്ടതു്: "ലളിതക്കുഞ്ഞെന്തിയേ? ചേരാട്ടാബാബു വിളിക്കുന്നു."

ലളിത വെളിയിൽ വന്നു: "നീ പൊയ്ക്കോ. ഞാൻ

പോകുകാ,'' എന്നു പറഞ്ഞു് അവൾ ശേഖരന്റെ മുറിയിലേക്കു ചെന്നു. വാതിലിന്റെ വിടവിൽക്കൂടി നോക്കിയപ്പോൾ ശേഖരൻ പഴയപടി ഇരുന്നു് എഴുതുകയാണു്. കുറച്ചുനേരം മിണ്ടാതെ നിന്നതിനുശേഷം അവൾ പതുക്കെ ചോദിച്ചു: ''എന്തിനാ വിളിച്ചതു്?''

ശേഖരൻ എഴുത്തു നിറുത്താതെ ചോദിച്ചു: ''നീ യെന്താണീക്കാണിച്ചതു്?''

ലളിതയ്ക്കു ദേഷ്യംവന്നു:''പിന്നേം അതുതന്നെ—''

ശേഖരൻ തിരിഞ്ഞുനോക്കി. ''എന്റെ കുറ്റമാണോ? നീയല്ലേ—''

''ഞാനൊന്നും ചെയ്തില്ല. അതിങ്ങു തിരിച്ചുതന്നേക്കു.''

''തിരിച്ചുതരാനാണു വിളിച്ചതു്. ഇങ്ങട്ടുവാ. തിരിച്ചുതന്നേക്കാം നീ പകുതിയാക്കിവെച്ചതു ഞാൻ മുഴുവനാക്കിയേക്കാം.''

ലളിത കുറച്ചുനേരം മൗനഭാവത്തിൽ വാതില്പടിയിൽ ചാരിനിന്നതിനുശേഷം പറഞ്ഞു: ''ഇങ്ങനെ കളിയാക്കുകാണെങ്കിൽ ഞാനിന്നി ഒരിക്കലും ഇവിടെ വരുല്ല. അതിങ്ങു തിരിച്ചുതരാനേ—''

ശേഖരൻ മറ്റേ വശത്തേക്കു തിരിഞ്ഞു് മാലയൂരി കൈയിൽ പിടിച്ചുകൊണ്ടു്, ''ഇവിടെ വന്നു വാങ്ങിച്ചോണ്ടു പൊയ്ക്കോ,'' എന്നു പറഞ്ഞു.

''ഇങ്ങോട്ടിട്ടേക്കു.''

ശേഖരൻ തലകുലുക്കി: ''അതു പറ്റുല്ല. അട്ത്തു വന്നില്ലെങ്കിൽ കിട്ടുല്ല.''

''എന്നാലെനിക്കു വേണ്ട,'' എന്നു പറഞ്ഞു ദേഷ്യപ്പെട്ട ലളിത വെളിയിലിറങ്ങി.

"നില്ല നില്ല്. മുഴുവനാക്കീട്ടുപോ," എന്നു ശേഖരൻ വിളിച്ചുപറഞ്ഞു.

"വേണ്ട. അങ്ങനെതന്നെയിരുന്നോ," എന്നു പറഞ്ഞു യഥാർത്ഥത്തിൽ ദേഷ്യപ്പെട്ട ലളിത പൊയ്ക്കളഞ്ഞു.

എങ്കിലും അവൾ താഴത്തിറങ്ങിപ്പോയില്ല. കിഴക്കുവശത്തുള്ള മട്ടുപ്പാവിന്റെ ഏകാന്തതയിൽ പോയി അഴിപിടിച്ചുകൊണ്ടു നിലയായി. ആകാശത്തിൽ ചന്ദ്രൻ ഉയർന്നിട്ടുണ്ട്. ശീതകാലത്തെ പാണ്ഡുരജ്യോത്സ്നചൂറുപാട്ടുകളെ ശോഭായമാനമാക്കിയിരിക്കുന്നു. മുകളിൽ സച്ഛനിർമ്മലനീലാകാശം. അവൾ ശേഖരന്റെ മുറിയുടെ വശത്തേയ്ക്ക് ഒന്നു നോക്കിയിട്ട് ചക്രവാളത്തിൽ ദൃഷ്ടിയുറപ്പിച്ചുകൊണ്ടങ്ങനെ നിന്നു. ലജ്ജകൊണ്ടും അഭിമാനംകൊണ്ടും അവളുടെ കണ്ണുകൾ നിറഞ്ഞു. ഇതിന്റെയൊക്കെ അർത്ഥം മനസ്സിലാകാതിരിക്കാനവളത്ര കുഞ്ഞൊന്നുമല്ല. പിന്നെയിങ്ങനെ ആക്ഷേപിക്കുന്നതെന്തിനാണു്? അവളുടെ സ്ഥിതി എത്ര മോശമാണെന്നറിയുവാനുള്ള പ്രായം അവൾക്കുണ്ട്. അനാഥയാണു്—നിരാശ്രയയാണു്—എന്നൊക്കെപ്പറഞ്ഞാണു് എല്ലാവരും അവളെ ലാളിക്കുന്നതു് എന്നവൾക്കറിയാം. ശേഖരനും അമ്മയും ഇത്ര വിചാരിച്ചാണവളെ ഇത്ര ആദരിക്കുന്നതു്. അവൾക്കു സ്വന്തമെന്നു പറയുവാനാരുമില്ല അതുകൊണ്ടാണു് വെറുമൊരന്യനായ ഗിരീൻബാബു അവളെ സഹായിക്കുവാൻ സന്നദ്ധനായതു്.

ലളിത കണ്ണടച്ചുനിന്നുകൊണ്ടു് വിചാരിക്കുകയാണു്. ഈ കല്ലുട്ടാപട്ടണത്തിൽ ശേഖരനെക്കാൾ എത്ര താഴെയാണു് അവളുടെ അമ്മാവന്റെ നില? അങ്ങനെയുള്ള അമ്മാവന്റെ ആശ്രിതയാണു് അവൾ. ശേഖരനാണെങ്കിൽ അയാൾക്കു ചേർന്ന ഒരു കുടുംബത്തിൽ

വിവാഹത്തിനുള്ള ആലോചന നടക്കുന്നുണ്ട്. ഇന്നല്ലെങ്കിൽ നാളെ അതു നടക്കുകയും ചെയ്യും. ഈ വിവാഹത്തിൽ നവീൻ റായി എത്ര രൂപായാണ് ഇടാക്കുവാൻ ഉദ്ദേശിച്ചിരിക്കുന്നതു് എന്നുള്ള വസ്തുതയും അവൾ അമ്മയുടെ അടുത്തുനിന്നു മനസ്സിലാക്കിയിരുന്നു.

പിന്നെയെന്താണിന്നു ശേഖർദാ ഇങ്ങനെ അപമാനിക്കുവാൻ? ഇങ്ങനെയുള്ള വിചാരവീഥികളിൽ മുഴുകിനിന്ന ലളിത പെട്ടെന്നു ഞെട്ടിത്തിരിഞ്ഞുനോക്കിയപ്പോഴുണ്ട് ശേഖരൻ നിശ്ശബ്ദമായി ചിരിച്ചുകൊണ്ടു നില്ക്കുന്നു. മുമ്പു ശേഖരന്റെ കഴുത്തിൽ മാല വീണ അതേ സൂത്രത്തിൽത്തന്നെ ആ മാലയിപ്പോൾ ലളിതയുടെ കഴുത്തിൽ വന്നെത്തിയിരിക്കുന്നു. രോദനംകൊണ്ടു് അവളുടെ തൊണ്ട അടഞ്ഞുപോയിരുന്നെങ്കിലും ബലമായിട്ടു് അവൾ, "ഇതെന്നാ കാണിച്ചെ?" എന്നു കോപവികൃതമായ സ്വരത്തിൽ ചോദിച്ചു.

"നീയെന്താ കാണിച്ചതു്?"

"ഞാനൊന്നും കാണിച്ചില്ല," എന്നു പറഞ്ഞു മാല പൊട്ടിച്ചെറിയുവാൻ ഉയർത്തിയ കൈ, ശേഖരന്റെ മുഖഭാവം കണ്ടതോടെ അങ്ങനെതന്നെയിരുന്നുപോയി. മാല പൊട്ടിക്കുവാനുള്ള ധൈര്യം അസ്തമിച്ചു. കരഞ്ഞുകൊണ്ടു് അവൾ പറഞ്ഞു: "എനിക്കാരുമില്ലെന്നു വിചാരിച്ചല്ലേ ഇങ്ങനെ അപമാനിക്കുന്നതു്?"

ശേഖരൻ ഈ സമയമെല്ലാം മൂഢമൂഢവായി മന്ദഹസിക്കുകയായിരുന്നു. ഈ വാക്കുകൾ കേട്ടതോടെ ആ മന്ദഹാസം അസ്തമിച്ചു. "ഞാൻ നിന്നെ അപമാനിച്ചോ, അതോ, നീ എന്നെ അപമാനിച്ചോ?"

ലളിത കണ്ണുതുടച്ചുകൊണ്ടു സഭയം പ്രതിവചിച്ചു: "ഞാനെന്തന്നാ അപമാനിച്ചതു്?"

ശേഖരൻ ഏതാനും നിമിഷം അവളെ സ്ഥിര ദൃഷ്ടിയായി നോക്കിക്കൊണ്ടു നിന്നതിനുശേഷം സഹജ ഭാവത്തിൽ പറഞ്ഞു: "കുറച്ചൊന്നാലോചിച്ചുനോക്കി യാൽ നിനക്കതു മനസ്സിലാകും. ഇയ്യിടയായിട്ടു നീ കുറച്ചധികം വളർന്നുപോകുന്നുണ്ടു്. ഇവിടുന്നു പോകുന്ന തിനു മുമ്പു് അതിനെന്തെങ്കിലും ചെയ്യണമെന്നു വിചാ രിച്ചിരിക്കുകയായിരുന്നു," എന്നു പറഞ്ഞു് അയാൾ നിറുത്തി.

ലളിത പ്രത്യുത്തരമായിട്ടൊന്നും പറയാതെ തല കുനിച്ചുനിന്നതേയുള്ളൂ. സ്വല്പനേരത്തേക്കു രണ്ടുപേരും സ്തബ്ധരായി നിന്നു. താഴെനിന്നും കാളിയുടെ പെണ്ണി ന്റെ കല്യാണത്തിന്റെ ശംഖനാദം ഘനഘനമായി മുഴങ്ങി.

സ്വല്പംകഴിഞ്ഞു്, "ഈ മഞ്ഞത്തുനില്ക്കുന്നതെന്തി നാ? താഴത്തുപോ," എന്നു ശേഖരൻ പറഞ്ഞു.

"പോകുകായി," എന്നു പറഞ്ഞു ലളിത കുനിഞ്ഞു ശേഖരന്റെ പാദങ്ങളിൽ പ്രണാമംചെയ്തു് എഴുനേറ്റു് "ഞാനിനി എന്തുവേണമെന്നു പറഞ്ഞേച്ചുപോവൂ," എന്നു പറഞ്ഞു.

ശേഖരൻ ഒന്നു മന്ദഹസിച്ചു. ഒന്നു സംശയിച്ചു തിനുശേഷം കൈരണ്ടും നീട്ടി അവളെപ്പിടിച്ചു മാറോ ടണച്ചിട്ടു് അവളുടെ അധരങ്ങളിൽ ഓഷ്ഠാധരങ്ങൾ ചേർത്തു.

"ഞാനൊന്നും പറയേണ്ട ആവശ്യമില്ല. എല്ലാം തന്നത്താൻ മനസ്സിലായിക്കൊള്ളും."

ലളിതയുടെ സർവ്വാംഗം രോമാഞ്ചമുണ്ടായി. സ്വ ല്പം മാറിനിന്നിട്ടവൾ പതുക്കെ ചോദിച്ചു: "ഞാൻ കഴ

ത്തേൽ മാലയിട്ടെന്നവിചാരിച്ചാണോ ഇങ്ങനെ ചെയ്തതു്?"

ശേഖരൻ ചിരിച്ചുകൊണ്ടു തലയാട്ടി. "അല്ല, വളരെ നാളായി ഞാൻ ആലോചിക്കുന്നു. ഇതുവരെ തീർച്ചയാക്കാൻ പറ്റിയില്ല. ഇന്നു തീർച്ചയായി. നിന്നെക്കൂടാതെ ജീവിക്കുക സാദ്ധ്യമല്ലെന്നിന്നു മല്ലസ്സിലായി."

"പക്ഷേ, അച്ഛൻ കേട്ടാൽ കോപിക്കുകയില്ലേ? അമ്മ സങ്കടപ്പെട്ടം. ഇതു നടക്കാനൊക്കുല്ലാ ശേഖ—"

"അച്ഛൻ ദ്വേഷ്യപ്പെട്ടം. പക്ഷേ, അമ്മ സന്തോഷിക്കുകയേയുള്ളു. എന്തായാലും കൊള്ളാം—വരാനുള്ളതു വന്നു. ഇനി നിനക്കും പിന്മാറാൻ പറ്റുല്ല, എനിക്കും പറ്റുല്ല—നീ താഴെപ്പോയി അമ്മയെ പ്രണാമം ചെയ്യു്."

എട്ടു്

മാസം മൂന്നുകഴിഞ്ഞു. ഒരു ദിവസം ഗുരുചരണൻ ഗ്ലാനവദനനായി നവീൻറായിയുടെ ഇരുപ്പുമുറിയിൽ പ്രവേശിച്ചു. ഫരാസിൽ*ഇരിക്കുവാൻ ഭാവിച്ചപ്പോഴേക്കും നവീൻ റായി മൂർച്ചയുള്ള സ്വരത്തിൽ നിരസിച്ചുകൊണ്ടു പറഞ്ഞു: "ഹേ! തൊടരുതു്. അസമയത്തു കുളിക്കാനാവുല്ല. ആ കസേരയിൽപ്പോയിരി. നീ ജാതികളഞ്ഞുകുളിച്ചേച്ചിരിക്കയാണല്ലേ?"

ഗുരുചരണൻ ദൂരെയൊരു കസേയിൽ പോയി

---

* വടക്കേഇന്ത്യയിൽ പഴയരീതിക്കാർ കിടക്കയിട്ടു് അതിലാണു് ഇരിക്കുക. ഈ കിടക്കയ്ക്കാണ ഫരാസ് എന്നു പറയുന്നതു്. വീട്ടകളിലും കടകളിലും ഇതാണു സാധാരണയായി ഉപയോഗിക്കുക—കസേരയല്ല.

തലകുനിച്ചിരുന്നു. അയാൾ യഥാരീതി ദീക്ഷാഗ്രഹണം ചെയ്തു ബ്രഹ്മസമാജത്തിൽച്ചേർന്നിട്ടിന്നു നാലഞ്ചുദിവസമായി. ഈ വർത്തമാനം പലവഴികളിൽ സഞ്ചരിച്ചു് പല വർണ്ണങ്ങൾ ധരിച്ചു് സനാതനഹിന്ദുവായ നവീൻറായിയുടെ കണ്ണുകളിൽ ഇന്നെത്തിച്ചേർന്നിരുന്നു. നയനങ്ങളിൽനിന്നു് അഗ്നിസ്ഫുലിംഗങ്ങൾ വർഷിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുന്ന ഈ ഹിന്ദുവിൻെറ മുമ്പിൽ മുഖം ഉയർത്തുവാൻ ഗുരുചരണൻ സാഹസപ്പെട്ടില്ല. ആരോടും ചോദിക്കുകയും പറയുകയും ചെയ്യാതെ മതംമാറിയതിനുശേഷം വീട്ടിലെ കരച്ചിലിനും അശാന്തിക്കും ഇതുവരെ ഒരവസാനമുണ്ടായിരുന്നില്ല.

നവീൻ റായി വീണ്ടും ഗർജ്ജിച്ചു: "ചോദിച്ചതു കേട്ടില്ലേ? സത്യമാണോന്നു പറ."

ഗുരുചരണൻ അശ്രുകലുഷദൃഷ്ടികളും സാവധാനം ഉയർത്തിക്കൊണ്ടു്, "അതേ" എന്നുമാത്രം പറഞ്ഞു.

എന്തിനാ നീയിങ്ങനെ കാണിച്ചതു്? നിൻെറ ശമ്പളം അറുപതുരൂപായല്ലാണ്ടൊണ്ടോ?—നീ—"

കോപംകൊണ്ടു ബാക്കിയൊന്നും വെളിയിൽ വന്നില്ല.

ഗുരുചരണൻ കണ്ണുതുടച്ചു്, ചുമച്ചു തൊണ്ട തെളിച്ചിട്ടു് പതുക്കെപ്പറഞ്ഞു: "അറിവില്ലായ്മകൊണ്ടു ചെയ്തുപോയതാണു്. സഹിക്കാൻ വയ്യാതായി. കഴുത്തിൽ കയറിട്ടുകയോ, ബ്രഹ്മസമാജത്തിൽ ചേരുകയോ എന്താ വേണ്ടതെന്നൊന്നും അറിയാമ്മേലാതെ പോയി. ആത്മഹത്യ ചെയ്യുന്നതിലും ഭേദമാണെന്നുവെച്ചു് ബ്രഹ്മസമാജത്തിൽ ചേർന്താണു്."

ഗുരുചരണൻ കണ്ണുതുടച്ചുകൊണ്ടു് ഇറങ്ങിപ്പോയി.

നവീൻ റായി ഗർജ്ജിച്ചു:"മിടുക്കായിപ്പോയെടാ.

നിന്റെ കഴുത്തേൽക്കയറിട്ടന്നതിനുപകരം ജാതിയേടെ കഴുത്തേൽ കയറിട്ട! അസ്സലായിപ്പോയി!—ഇനി നിന്റെ മോന്ത ഈ വഴിക്കെങ്ങും കണ്ടുപോകരുതു്. നിന്റെ പുതിയ മന്ത്രിമാരുടെ ക്രൂടെത്തന്നെ ക്രൂടിക്കോ—പിള്ളേരെപ്പിടിച്ചു ചെമ്മാന്തകെട്ടിക്കൊടുത്തോ—" എന്നുപറഞ്ഞു ഗുരുചരണനെ യാത്രയയച്ചു മുഖം വീർപ്പിച്ചു് ഇരിപ്പായി.

ഈ കോപത്തിനിടയിൽ എന്താണു് ഒരു പ്രതികാരം ചെയ്യേണ്ടതെന്നു് ആലോചിച്ചിട്ടു നവീൻറായിക്കു് ഒരുപിടിയും കിട്ടിയില്ല. ഗുരുചരണൻ പിടിവിട്ടുപോയി. ഇനി വീണ്ടും പിടിക്കുള്ളിൽ വരുമെന്നു് ആശിക്കാനും പാടില്ല. കുറേനേരം കോപംപൂണ്ടിരുന്നു. എരിഞ്ഞതിനുശേഷം ഗുരുചരണനെ കയ്യിലാക്കുവാൻ വഴിയൊന്നുമില്ലെന്നു തീർച്ചയായിക്കഴിഞ്ഞപ്പോൾ, കല്ലാശാരിയെ വരുത്തി, മട്ടുപ്പാവിൽക്കൂടി അങ്ങേ വീട്ടിലേയ്ക്കുണ്ടായിരുന്ന വഴി അടച്ചു ഭിത്തികെട്ടിച്ചു.

വിദേശത്തിരിക്കുന്ന ഭവനേശ്വരി, ഈ വാർത്ത ശേഖരന്റെ മുഖത്തുനിന്നു കേട്ടപ്പോൾ പൊട്ടിക്കരഞ്ഞുപോയി. "ഈ ബുദ്ധി ആരു പറഞ്ഞുകൊടുത്തതാണെന്റെ ശേഖരാ?"

ഇതാരുടെ ബുദ്ധിയായിരിക്കുമെന്നു ശേഖരൻ അനുമാനിച്ചിരുന്നെങ്കിലും അതു വെളിപ്പെടുത്തിയില്ല. "ഏതായാലും രണ്ടുദിവസം കഴിയുമ്പോഴെല്ലാവരുംകൂടി അങ്ങനെ ഭ്രഷ്ടാക്കുകയില്ലേ? ഈ പെമ്പിള്ളേരെയൊക്കെ എങ്ങനെ കല്യാണം കഴിച്ചുകൊടുക്കാനാണു്?"

ഭവനേശ്വരി തല കുലുക്കിക്കൊണ്ടു പറഞ്ഞു: "അതൊക്കെ നടക്കും. ഇതൊക്കെ വിചാരിച്ചു മതം മാറാൻ തുടങ്ങിയാലിതിനു മുമ്പുതന്നെ എത്രപേരു മതം മാറേ

ണ്ടതാണു്? ഭഗവാൻ അയച്ചവരുടെ കായ്യം ഭഗവാൻ തന്നെ നോക്കിക്കൊള്ളും."

ശേഖരൻ ഒന്നും പറഞ്ഞില്ല. കണ്ണു തുടച്ചിട്ടു ഭവനേശ്വരി തുടർന്നു: "എന്റെ ലളിതേക്കുടെ കുട്ടത്തിൽ കൊണ്ടുപോന്നിരുന്നെങ്കിൽ അവൾക്കു് എന്തെങ്കിലും ഒരുപായം ഞാൻ ഉണ്ടാക്കിക്കൊടുത്തേനെ. ഇതൊക്കെ വിചാരിച്ചാണു ഗുരുചരണൻ അവളെ അയക്കാതിരുന്നതെന്നു ഞാനോത്തില്ല. വാസ്തവത്തിലവളുടെ കല്യാണത്തിനു് ആലോചനയുണ്ടായിരിക്കുമെന്നാണു ഞാൻ വിചാരിച്ചതു്."

ശേഖരൻ അമ്മയുടെ മുഖത്തേക്കു നോക്കിയിട്ടു സല്പമൊരു ലജ്ജയോടെ, "എന്നാലിനിപ്പോയി വല്ലതും ഒരേർപ്പാടു ചെയ്യുക്കുടേ അമ്മേ? അവൾ ബ്രഹ്മസമാജത്തിൽ ചേന്നില്ലല്ലോ, അമ്മാവൻ മാത്രമല്ലേ ചേന്നുള്ളു? അവളങ്ങേരുടെ ആരുമല്ല, വേറാരുമില്ലാത്തതുകൊണ്ടു് ആ വീട്ടിൽ താമസിക്കുന്നെന്നല്ലേയുള്ളു?"

ഹിന്ദുശാസ്ത്രമനുസരിച്ചു് അമ്മാവനും മരുമകളും രണ്ടു ഗോത്രത്തിലാണല്ലോ. അതുകൊണ്ടു് അമ്മാവന്റെ മതംമാറ്റം മരുമകളെ ബാധിക്കുകയില്ലെന്നർത്ഥം.

ഭവനേശ്വരി സല്പമൊന്നാലോചിച്ചതിനു ശേഷം പറഞ്ഞു: "അതുള്ളതാണു്. പക്ഷേ, അച്ഛനിതൊന്നും സമ്മതിക്കുകില്ല. അവരോടു വർത്തമാനം പറയാൻക്കുടെ സമ്മതിക്കുമോ എന്നു കണ്ടറിയണം."

ശേഖരനും ഈ വിഷയത്തിൽ സംശയമുണ്ടായിരുന്നു. അതുകൊണ്ടു പിന്നീടൊന്നും പറയാതെ അയാൾ അവിടുന്നു പൊയ്ക്കളഞ്ഞു.

ഇതിനുശേഷം ഒരു നിമിഷനേരത്തേക്കുപോലും വിദേശത്തു താമസിക്കുവാനയാൾക്കു് ഇച്ഛയുണ്ടായിരു

ന്നില്ല. രണ്ടുമൂന്നുദിവസം ക്ലാനവദനനായി അവിടെയും ഇവിടെയുമൊക്കെ ചുറ്റിനടന്നതിനുശേഷം ഒരുദിവസം വൈകുന്നേരം അമ്മയുടെ അടുത്തുചെന്നു: "ഇവിടെ മടുത്തു അമ്മേ! ഇനി വീട്ടിൽ പോകരുതോ?"

ഭവനേശ്വരി ഉടൻതന്നെ സമ്മതിച്ചു: "അതാണു ഞാനും ഓർത്തതു്. എന്നിക്കും ഇവിടെ തീരെ സുഖം തോന്നുന്നില്ല."

വീട്ടിൽ തിരിച്ചെത്തിയപ്പോൾ, മട്ടുപ്പാവിൽക്കൂടിയുള്ള വഴി മതിലുകെട്ടി അടച്ചിരിക്കുന്നതാണു് അമ്മയും മകനും കണ്ടതു്. ഗുരുചരണനുമായി ഇനി യാതൊരു വേഴ്ചയുമില്ല, അവരോടു വർത്തമാനം പറയുന്നതുപോലും ഗൃഹനാഥനിഷ്ടമില്ല എന്ന വസ്തുത ആരോടും ചോദിക്കാതെതന്നെ അവർക്കു മനസ്സിലായി.

അന്നു രാത്രി ശേഖരന്റെ ആഹാരസമയത്തു് അമ്മയും സന്നിഹിതയായിരുന്നു. അതുമിതും ഒന്നരണ്ടു സംഗതികൾ പറഞ്ഞതിനുശേഷം അവർ പറഞ്ഞു: "ഗിരീൻബാബുവിന്റെ അടുത്തുതന്നെയാണു് ലളിതയുടെ കല്യാണാലോചന നടക്കുന്നതു്. ഇതു ഞാൻ മുമ്പേതന്നെ ഓർത്തതാണു്."

ശേഖരൻ മുഖമയർത്താതെ, "അമ്മയോടു് ആരു പറഞ്ഞു?" എന്നു ചോദിച്ചു.

"അവളുടെ അമ്മായി. ഉച്ചയ്ക്കു് അച്ഛൻ ഉറങ്ങിയ സമയംനോക്കി ഞാനവിടെപ്പോയിരുന്നു. പാവം കരഞ്ഞുകരഞ്ഞു മുഖം ഒരു വല്ലുമുണ്ടു്." സ്വല്പനേരം മൗനമായിരുന്നശേഷം സാരിത്തുമ്പുകൊണ്ടു കണ്ണു തുടച്ചിട്ടവർ തുടർന്നു: "ഇതെല്ലാം തലേലെഴുത്തല്ലാതെന്താ? മറുള്ളോരെ പറഞ്ഞിട്ടെന്താ വിശേഷം? ഏതായാലും ഗിരീൻ നല്ല സ്വഭാവമാണു്. സമ്പത്തുമുണ്ടു്. ലളിതയ്ക്കു

വിഷമമൊന്നും വരുല്ല," എന്നു പറഞ്ഞവർ നിറുത്തി. ശേഖരൻ ഒരക്ഷരംപോലും ഉരിയാടിയില്ല. തലകുനിച്ചു ചോറിളക്കിക്കൊണ്ടിരുന്നതേയുള്ളു. സ്വല്പം കഴിഞ്ഞു് അമ്മ എഴുന്നേറ്റുപോയ തരംനോക്കി അയാൾ എഴുന്നേറ്റു കൈ കഴുകി, കിടക്കയിൽ ചെന്നു വീണു.

പിറേന്നു സന്ധ്യകഴിഞ്ഞു് ഒന്നു ചുറ്റിവരുവാനായിട്ടയാൾ വഴിയിലിറങ്ങി. ഗുരുചരണന്റെ ചായകുടിയുടെ സമയമാണു്. വർത്തമാനവും ചിരിയും പൊടിപൊടിച്ചു നടക്കുന്നുണ്ടു്. ഈ കോലാഹലം കേട്ടതോടെ ശേഖരന്റെ ഗതി പെട്ടെന്നു നിലച്ചു. സ്വല്പമൊന്നാലോചിച്ചു്, എന്തോ തീർച്ചയാക്കിയതിനുശേഷം അയാൾ സാവധാനം ഉള്ളിൽ കടന്നു ഗുരുചരണന്റെ ഇരുപ്പുമുറിയിൽ പ്രവേശിച്ചു. ശേഖരനെ കണ്ടതോടെ വർത്തമാനം പെട്ടെന്നു നിലച്ചു.

ശേഖരൻ തിരിച്ചുവന്ന വർത്തമാനം അവരിൽ ലളിതയ്ക്കൊഴിച്ചു മറ്റാർക്കും അറിവുണ്ടായിരുന്നില്ല. ഇന്നു ഗിരീനും മറ്റൊരു യുവാവും സന്നിഹിതരായിരുന്നു. ഗിരീൻ ഗംഭീരവദനനായി ഭിത്തിയിൽ ദൃഷ്ടിയുറപ്പിച്ചു. അന്യൻ വിസ്മിതനായി ശേഖരന്റെ മുഖത്തേക്കു തുറിച്ചുനോക്കി. ഗുരുചരണന്റെ മുഖം വിളറിപ്പോയി. അടുത്തിരുന്ന ചായ തയ്യാറാക്കിക്കൊണ്ടിരുന്ന ലളിത തല കുനിച്ചുകളഞ്ഞു.

ശേഖരൻ അടുത്തുചെന്നു് കട്ടിലിന്റെ വക്കിനു നെറ്റി മുട്ടിച്ചു പ്രണാമം ചെയ്തതിനുശേഷം ഒരു വശത്തിരുന്ന പതുക്കെയൊന്നു ചിരിച്ചുകൊണ്ടു പറഞ്ഞു: "എന്തുപറ്റി? എല്ലാവരും മിണ്ടാതിരിക്കുന്നതു്?"

ഗുരുചരണൻ എന്തോ പറഞ്ഞു് ആശീർവദിച്ചെന്നു തോന്നുന്നു. ഏതായാലും അതെന്താണെന്നു കേൾക്കു

വാൻ സാദ്ധ്യമായിരുന്നില്ല. അദ്ദേഹത്തിന്റെ മനസ്സിലെ ഭാവം മനസ്സിലാക്കി, സ്വസ്ഥനാകുവാനൊട്ടു സമയം നല്കുവാനായി ശേഖരൻ സ്വന്തം വത്തമാനങ്ങൾ തുടങ്ങി: ഇന്നലെ കാലത്തെവണ്ടിക്കു വന്നു; അമ്മയുടെ സുഖക്കേടു് ഒട്ടു ഭേദമുണ്ടു്; പടിഞ്ഞാറുപോയ കഥ;—ഇങ്ങനെ പലതും അനർഗ്ഗളമായി കുറേനേരം സംസാരിച്ചു കൊണ്ടിരുന്നതിനുശേഷം ആ അപരിചിതയുവാവിന്റെ നേരെ നോക്കി.

ഇതിനിടയ്ക്കു ഗുരുചരണനും തന്റെ വികാരങ്ങളെ ഒട്ടൊന്നടക്കുവാൻ സാധിച്ചിരുന്നു. അദ്ദേഹം ഈ യുവാവിനെ പരിചയപ്പെടുത്തിക്കൊടുത്തു: "നമ്മുടെ ഗിരീന്റെ സ്നേഹിതനാണു്. ഒരു നാട്ടുകാരു്,—ഒരുമിച്ചു പഠിക്കുന്നു. വളരെ സമർത്ഥനാണു്. ഇവിടെ ശ്യാം ബസാറിലാണു താമസം. എന്നാലും ഞങ്ങളോടു പരിചയമായതിനുശേഷം ക്രമേണ ഇവിടെ വരും."

ശേഖരൻ തല കുലുക്കി. 'നല്ല സമർത്ഥൻതന്നെ,' എന്നു മനസ്സിൽ പറഞ്ഞു. സ്വല്പനേരം മൗനമായിരുന്നതിനുശേഷം അയാൾ, "പ്രത്യേകിച്ചു വിശേഷമൊന്നുമില്ലല്ലോ കൊച്ചച്ഛനു?" എന്നു ചോദിച്ചു.

ഗുരുചരണൻ ഉത്തരം പറയുവാൻ പ്രാപ്തനാകാതെ തലകുനിച്ചു വിഷണ്ണനായി ഇരുന്നു. ശേഖരൻ എഴുന്നേറ്റപ്പോൾ ഹഠാൽ ഗുരുചരണൻ ക്രന്ദനസ്വരത്തിൽ പറഞ്ഞു: "വല്ലപ്പോഴുമൊക്കെ ഇതിലെ ഇറങ്ങണേ ശേഖരാ. ഞങ്ങളെ തീരെയങ്ങു മറന്നുകളയരുതേ. സംഗതികളെല്ലാം നീ കേട്ടില്ലേ?"

"കേട്ടു," എന്നു പറഞ്ഞു ശേഖരൻ അപ്പുറത്തേക്കു പോയി.

സ്വല്പം കഴിഞ്ഞു് ഉള്ളിൽ ഗൃഹിണിയുടെ കര

ച്ചിൽ; വെളിയിൽ ഗുരുചരണൻ മുണ്ടിന്റെറ തുമ്പുകൊണ്ടു കണ്ണു തുടയ്ക്കുന്നു; ഗിരീൻ അപരാധിയെപ്പോലെ ജനലിൽക്കൂടെ വെളിയിലേക്കു നോക്കിക്കൊണ്ടു വിമൂഢനായിരിക്കുന്നു. ലളിത ഇതിനെല്ലാം മൂന്നുതന്നെ അവിടുന്നു പൊയ്ക്കഴിഞ്ഞിരുന്നു.

സപ്തപ്പംകഴിഞ്ഞു ശേഖരൻ അടുക്കളയിൽനിന്നും പുറത്തുവന്നു് ഇറയത്തുകൂടി പെന്നു മുറിത്തേക്കു് ഇറങ്ങുവാൻ ഭാവിച്ചപ്പോൾ, വാതിലിന്റെറ ഒരു വശത്തായി ലളിത നില്ക്കുന്നതു് അയാൾ കണ്ടു. അവൾ നിലത്തുവീണു നമസ്കരിച്ചിട്ടു് എഴുന്നേറ്റു ശേഖരന്റെറ തൊട്ടടുത്തുവന്നു്, മുഖമുയർത്തി എന്തോ ആശിച്ചെന്നതുപോലെ അയാളുടെ മുഖത്തേക്കു നോക്കിക്കൊണ്ടു് അല്പനേരം നിന്നു. അതിനുശേഷം സപ്തപ്പം പുറകോട്ടു മാറിയിട്ടു വളരെ പതിഞ്ഞ സ്വരത്തിൽ, "എന്റെറ എഴുത്തിനെന്താ മറുപടി അയയ്ക്കാഞ്ഞതു്?" എന്നു ചോദിച്ചു.

"എഴുത്തോ? എനിക്കു കിട്ടിയില്ലല്ലൊ! എന്തൊക്കെയാണെഴുതിയിരുന്നതു്?"

"ഒത്തിരിയൊക്കെ എഴുതീട്ടൊണ്ടായിരുന്നു. കിട്ടിയില്ലെങ്കിൽ പോട്ടെ. ഇവിടുത്തെ കഥയൊക്കെ കേട്ടില്ലേ? ഇനിയെന്താണു് ആജ്ഞ?"

ശേഖരൻ വിസ്മയസ്വരത്തിൽ, "ആജ്ഞയോ? എന്റെറ ആജ്ഞകൊണ്ടെന്താ വിശേഷം?"

ലളിത ശങ്കിതമാനസയായി അയാളുടെ മുഖത്തേക്കു സൂക്ഷിച്ചു നോക്കിക്കൊണ്ടു്, "അതെന്താ വിശേഷമില്ലാത്തതു്?" എന്നു ചോദിച്ചു.

"അല്ലാതെന്താ? ഞാനാരോടു് ആജ്ഞാപിക്കാനാണു്?"

"എന്നോടു്;—ഞാനല്ലാതാരിരിക്കുന്നു?"

"നീയോ? ഞാൻ പറഞ്ഞാൽ നീ കേൾക്കുമോ?"

ശേഖരന്റെ സ്വരം ഗംഭീരവും ഈഷൽകരുണവുമായിരുന്നു.

ലളിതയ്ക്ക് അതിയായ ഭയം ഉളവായി. അവൾ ഒന്നുകൂടി അടുത്തുവന്നിട്ട് കരുണസ്വരത്തിൽ പറഞ്ഞു: "ഇതെന്താ ഇങ്ങനെ കളിയാക്കുന്നത്? ഇനിയെന്താണാവേണ്ടതെന്നു പറയൂ. പേടികൊണ്ടു രാത്രിയിൽ ഉറക്കം കൂടി വരുന്നില്ല."

"പേടിയോ? എന്തു പേടി?"

"എന്തു പേടിയാ? ഇവിടെ(ശേഖരനെ ഉദ്ദേശിച്ച്)യാണെങ്കിലില്ല. അമ്മയുമില്ല. അതിനെടയ്ക്ക് അമ്മാവനും ഇങ്ങനെയൊക്കെ കാണിച്ചുകൂട്ടി. ഇനി അമ്മ എന്നെ വീട്ടിക്കേറിയില്ലെങ്കിലോ?"

ശേഖരൻ ക്ഷണനേരം മൗനമായി നിന്നതിനുശേഷം പറഞ്ഞു: "അതുള്ളതാണ്. അമ്മ വീട്ടിൽ കയറുകയില്ല. നിൻറയമ്മാവൻ മറ്റുള്ളവരുടെ അടുത്തുനിന്നു വളരെ പണം വാങ്ങിയിട്ടുണ്ടെന്നറിയാം. പോരെങ്കിൽ നിങ്ങളിപ്പോൾ ബ്രഹ്മസമാജക്കാരല്ലേ? ഞങ്ങൾ ഹിന്ദുക്കളാണ്."

ഈ സമയത്തു് അന്നാകാളി അടുക്കളയിൽനിന്നും, "കൊച്ചേച്ചീ, അമ്മ വിളിക്കുണു," എന്നു വിളിച്ചു പറഞ്ഞു.

"ദേ വന്നു," എന്നുച്ചത്തിൽ പറഞ്ഞിട്ടു വീണ്ടും സ്വരം താഴ്ത്തി ലളിത പറഞ്ഞു: "അമ്മാവനെന്തായാലും കൊള്ളാം. നമ്മുടെ രണ്ടുപേരുടെയും ജാതി ഒന്നാണ്. അമ്മ ഒരാളിനേ ഉപേക്ഷിക്കുകയില്ലെങ്കിൽ മറ്റേയാളിനെയും ഉപേക്ഷിക്കുകയില്ല. ഗിരീൻബാബുവിന്റെ അടുത്തുനിന്ന് അമ്മാവൻ കൃപാ മേടിച്ചെങ്കിൽ അതു്

ഞാൻ വീട്ടിക്കൊള്ളാം. ഇന്നല്ലെങ്കിൽ നാളെ കടംവീട്ടാതെ പറയുവോ?''

''ഇത്രവളരെ ശ്രുപാ നിനക്കെവിടുന്നു കിട്ടും?''

ലളിത ശേഖരന്റെ മുഖത്തേക്കു് ഒരുനിമിഷനേരം ദൃഢമായി നോക്കിക്കൊണ്ടുനിന്നതിനുശേഷം പറഞ്ഞു: ''പെണ്ണുങ്ങൾക്കു് എവിടുന്നാ ശ്രുപാ കിട്ടുന്നതെന്നറിഞ്ഞുകൂടേ? എനിക്കും അവിടുന്നു കിട്ടും.''

ഈ സമയമെല്ലാം ശേഖരൻ ആത്മസംയമനം ചെയ്തുകൊണ്ടു സംസാരിക്കുകയായിരുന്നു. എങ്കിലും അയാളുടെ മനസ്സു നീറുന്നുണ്ടായിരുന്നു. ഇപ്പോൾ അയാൾ ശക്തിയായ ഏതിപ്പോടെ പറഞ്ഞു: ''പക്ഷേ, നിന്നെ നിന്റെ അമ്മാവൻ വിറ്റുകളഞ്ഞില്ലേ?''

ഈ അന്ധകാരത്തിൽ ശേഖരന്റെ മുഖഭാവം തിരിച്ചറിയുവാൻ സാദ്ധ്യമല്ലായിരുന്നെങ്കിലും, അയാളുടെ സ്വരത്തിൽ പെട്ടെന്നുണ്ടായ മാറ്റം ലളിതയുടെ ശ്രദ്ധയിൽ പെട്ടു. അവൾ ദൃഢസ്വരത്തിൽത്തന്നെ ഉത്തരം പറഞ്ഞു: ''അതൊക്കെ ശുദ്ധ കള്ളമാണു്. എന്റെ അമ്മാവനെപ്പോലെ ശുദ്ധഗതിക്കാർ വേറെയില്ല. അങ്ങനെ വെറുതെ ആക്ഷേപിക്കരുതു്. അങ്ങേരുടെ കഷ്ടപ്പാടുകൾ നിങ്ങൾക്കറിഞ്ഞുകൂടെങ്കിലും നാട്ടുകാക്കൊക്കെ അറിയാം,'' എന്നു പറഞ്ഞു നിർത്തി സ്വല്പമൊന്നു സംശയിച്ചതിനുശേഷം അവൾ തുടർന്നു: ''പോരെങ്കിൽ അങ്ങേരു ശ്രുപാമേടിച്ചതു് എന്റെ കല്യാണം കഴിഞ്ഞാണു്. എന്നെ വില്ക്കാനങ്ങേക്കു് ഒരധികാരവുമില്ല. അങ്ങേരു വിറ്റുമില്ല. എന്നെ വില്ക്കാനൊരാളിനേ അധികാരമുള്ളൂ. ശ്രുപാകൊടുക്കേണ്ടിവരുമെന്നു പേടിച്ചിനി എന്നെ വില്ക്കാനാണു ഭാവമെങ്കിൽ അതിനും എനിക്കു

വിരോധമില്ല,'' എന്നു പറഞ്ഞു് ഉത്തരത്തിനു കാത്തു നില്ക്കാതെ അവൾ ദ്രുതഗതിയിൽ നടന്നകലുകയും ചെയ്തു.

ഒൻപതു്

അന്നു രാത്രി വളരെ ഇരുട്ടുന്നതുവരെ വിഫലചിന്തനായി അതിലെയും ഇതിലെയുമെല്ലാം ചുറ്റിക്കറങ്ങിയതിനുശേഷം ശേഖരൻ വീട്ടിലെത്തി. ഇന്നാളത്തെ ഈ ഒരു പൊടിപ്പെണ്ണു് ഇത്രവളരെ പ്രസംഗിക്കുവാനെവിടുന്നു പഠിച്ചു? ഇത്ര നിർല്ലജ്ജമായി അയാളുടെ മുമ്പിൽനിന്നു സംസാരിക്കുവാനവൾക്കു് എങ്ങനെ സാധിച്ചു?

ലളിതയുടെ വ്യവഹാരം അയാളെ അത്യന്തം വിസ്മയിപ്പിക്കുകയും അതേസമയത്തുതന്നെ ക്രുദ്ധനാക്കുകയുംചെയ്തു. പക്ഷേ—സ്വല്പമൊന്നു ശാന്തമായിരുന്നു് ആലോചിച്ചുനോക്കിയിരുന്നെങ്കിൽ ഈ ക്രോധം തന്നോടുതന്നെയായിരുന്നു എന്നയാൾക്കു മനസ്സിലാക്കുവാൻ കഴിയുമായിരുന്നു.

കഴിഞ്ഞ കുറച്ചു മാസങ്ങളായി ലളിതയെ പിരിഞ്ഞു താമസിക്കുന്ന സമയത്തു് അയാൾ സങ്കല്പരചിതങ്ങളായ സുഖദുഃഖങ്ങളുടെ ലാഭനഷ്ടങ്ങൾ കണക്കുകൂട്ടിനോക്കിയിരുന്നു. എങ്കിലും ഇന്നിപ്പോൾ കിടക്കയിൽ കിടന്നു് ആലോചിക്കുമ്പോൾ, ലളിത അയാളുടെ ജീവിതത്തിൽ എങ്ങനെ ചുറ്റിപ്പിണഞ്ഞുകിടക്കുന്നു, ഭവിഷ്യത്തുമായി എത്ര അഭേദ്യമായ ബന്ധമാണവൾക്കുള്ളതു്, അവളുടെ അഭാവത്തിൽ ജീവിതം എത്ര കഠിനമായിരിക്കും, എത്ര ദുഃഖമയമായിരിക്കും എന്നെല്ലാം അയാൾക്കു വ്യക്തമായി മനസ്സിലായി. ശൈശവംമുതല്ക്കു

തന്നെ അവൾ തന്റെ ജീവിതത്തിലെ ഒരവിഭാജ്യഘടകമായിത്തീർന്നിരുന്നതിനാൽ അവളെ മാതൃപിതൃഭ്രാതൃസഹോദരികളെന്നുള്ള മറ്റു ബന്ധുക്കളുമായി താരതമ്യപ്പെടുത്തി, അവൾക്കു തന്റെ ജീവിതത്തിലുള്ള ശരിയായ സ്ഥാനമെന്താണെന്നു് ആലോചിക്കുവാനുള്ള സന്ദർഭം ലഭിച്ചിരുന്നില്ല. അങ്ങനെ ആലോചിച്ചുനോക്കേണ്ട ആവശ്യമുണ്ടെന്നതന്നെ അയാൾക്കു തോന്നിയിരുന്നില്ല. ലളിതയെ ലഭിക്കുക അസംഭവ്യമാണു്, അച്ഛനമ്മമാർ വിവാഹത്തിനു് അനുമതി നൽകുകയില്ല. അവൾ മറ്റു വല്ലവരുടേയും ഭാര്യയായിത്തീരും. എന്നുള്ള ദുശ്ചിന്തകൾ അയാളെ സദാ അലട്ടിക്കൊണ്ടിരുന്നു. അതുകൊണ്ടാണു വിദേശത്തു പോകുന്നതിന്റെ തലേരാത്രി ബലമായി മാലയിട്ടു് ഈ ഭയങ്ങൾക്കെല്ലാം ഒരു വിരാമമിട്ടതു്.

പ്രവാസകാലത്തു ഗുരുചരണന്റെ ധർമ്മപരിവർത്തനത്തെപ്പറ്റിക്കേട്ടതുമുതൽ ലളിത കൈവിട്ടുപോയെങ്കിലോ എന്നായാൾ വ്യാകുലനായിരുന്നു. അങ്ങനെയുള്ള സന്ധിയിലാണു ലളിതയുടെ ഈ സ്പഷ്ടഭാഷണം ഈ ഭയാശങ്കകളെ നിർശ്ലേഷം ദൂരീകരിച്ചതു്. പക്ഷേ, അതോടെ പുതിയ ഒരു ഭയം ഉദിച്ചു. ഇത്രയും നാൾ ലളിതയെ കിട്ടിയില്ലെങ്കിലോ എന്നായിരുന്നു; ഇപ്പോൾ, ലളിതയിനി വിട്ടില്ലെങ്കിലോ എന്നായി.

ശ്യാം ബജാറിലെ വിവാഹാലോചന മുമ്പുതന്നെ അലസിപ്പോയിരുന്നു. നവീൻ റായി ആവശ്യപ്പെട്ടിടത്തോളം പണം കൊടുക്കുവാൻ അവസാനം അവരും വിസമ്മതിച്ചു. പോരെങ്കിൽ ഭവനേശ്വരിക്കു് ആ പെണ്ണിനെ അത്ര പിടിച്ചതുമില്ല. ഇങ്ങനെ ശേഖരനു് ഒട്ടു സമാധാനം ലഭിച്ചെങ്കിലും, നവീൻ റായി പത്തിരുപതി

നായിരുന്നിന്റെ കഥ മറക്കുകയുണ്ടായില്ല; ആ വിഷയത്തിലൊട്ട നിശ്ചേഷ്ടനായിരിക്കുകയുമല്ലായിരുന്നു.

ശേഖരൻ വിചാരിക്കുകയാണു്: ഇനിയെന്താണു് ഒരു പോംവഴി? അന്നു രാത്രിയിലെ പ്രവൃത്തിയുടെ ഫലങ്ങൾ ഇത്ര ഗുരുതരങ്ങളായി കലാശിക്കുമെന്നാരോർത്തു? ഇതു ശരിയായ വിവാഹമാണു്, യാതൊരു കാരണം കൊണ്ടും അതു് അന്യഥാ ആകുവാൻ പാടില്ല എന്നവൾ വിശ്വസിക്കുമെന്നാരോർത്തു? ഏതായാലും വരാനുള്ളതു വന്നു, ഇനി എനിക്കും പിന്മാറാൻ സാദ്ധ്യമല്ല. നിനക്കും സാദ്ധ്യമല്ല,' എന്നു് അന്നായാൾ പറഞ്ഞതു വാസ്തവം. എന്നിരുന്നാലും അപ്പോൾ അതിന്റെ ഗുരുലഘുത്വങ്ങളെപ്പറ്റി ആലോചിക്കുകയുണ്ടായില്ല; ആലോചിക്കുവാനുള്ള ശക്തിയുണ്ടായിരുന്നില്ല, അഥവാ, ശക്തിയുണ്ടായിരുന്നെങ്കിൽത്തന്നെ ആലോചിക്കുവാനുള്ള സൗകര്യം ഉണ്ടായിരുന്നില്ല.

'ആ സമയത്തു് മുകളിൽ ചന്ദ്രൻ പ്രകാശിച്ചിരുന്നു; പുറപ്പാടം സ്നിഗ്ധശീതളമായ നിലാവു പരന്നിരുന്നു; കഴുത്തിൽ മാല ചാർത്തിയിരുന്നു; പ്രിയതമയുടെ ഹൃൽസ്പന്ദനം മാറ്റിടത്തിൽ ഏറ്ററിയുവാനുള്ള മോഹമുണ്ടായിരുന്നു; പ്രണയികൾ അധരസുധ എന്നു പറയുന്നതു പാനംചെയ്യുവാൻ തീവ്രമായ ക്ഷുത്തുണ്ടായിരുന്നു. സ്വാർത്ഥമാകട്ടെ ലൗകികങ്ങളായ ലാഭനഷ്ടങ്ങളാകട്ടെ അപ്പോൾ മനസ്സിൽ ഉണ്ടായിരുന്നില്ല. അച്ഛന്റെ രൗദ്രമൂർത്തി കൺമുമ്പിൽ ഉദിച്ചില്ല. അമ്മയ്ക്കു ലളിതയെ വളരെ സ്നേഹമാണു്. അതുകൊണ്ടു് അമ്മയെ സമ്മതിപ്പിക്കുവാൻ വിഷമം വരില്ല. ജ്യേഷ്ഠനെക്കൊണ്ടു പറയിച്ചു് അച്ഛനേയും എങ്ങനെയെങ്കിലും സമ്മതിപ്പിക്കാം. പിന്നെയെന്താണു വിഷമം? ഇതിനി

ടയ്ക്കു് ഗുരുചരണൻ മതംമാറി തന്റെ ആശാപന്ഥാവു കോട്ടകെട്ടിയടയ്ക്കുമെന്നു് ആരോർത്തു? ഈശ്വരൻ ഇപ്പോൾ പുറംതിരിഞ്ഞിരുന്നകളഞ്ഞിരിക്കുന്നു!"

വാസ്തവം പറഞ്ഞാൽ ശേഖരനു് ആലോചിക്കേണ്ട ആവശ്യംതന്നെയുണ്ടായിരുന്നില്ല. അച്ഛനെ പോയിട്ടു് അമ്മയെപ്പോലും സമ്മതിപ്പിക്കുക അസാദ്ധ്യമാണെന്നു് അയാൾക്കു നല്ല നിശ്ചയമുണ്ടു്. ഈ വിഷയത്തെപ്പറ്റി അന്വേഷിച്ചിട്ടുപോലും ആവശ്യമില്ലായിരുന്നു.

ശേഖരൻ ദീർഘമായൊന്നു നിശ്വസിച്ചിട്ടു പറഞ്ഞു—'എന്താണിനി ചെയ്യുക?' അയാൾക്കു ലളിതയുടെ സ്വഭാവം നല്ലതുപോലെയറിയാം. അഞ്ചാറുകൊല്ലമായി അയാൾതന്നെയല്ലേ അവളെ ശിക്ഷിച്ചു വളർത്തിയതു്? തന്റെ ധർമ്മമെന്തെന്നു് ഒരിക്കൽ മനസ്സിലായാൽപ്പിന്നെ അവളതൊരിക്കലും മറക്കുകയില്ല. ശേഖരന്റെ ധർമ്മപത്നിയാണു താൻ എന്നാണവളുടെ വിശ്വാസം! അതുകൊണ്ടാണു് സന്ധ്യയുടെ അന്ധകാരത്തിൽ ഇത്ര അടുത്തുവന്നു ശേഖരനോടു ചേർന്നുനിന്നു വർത്തമാനം പറയുവാനവൾക്കു സാധിച്ചതു്.

ഗിരീന്ദ്രമായി അവളുടെ വിവാഹത്തിനുള്ള ആലോചന നടക്കുന്നുണ്ടു്—പക്ഷേ, അവളെക്കൊണ്ടതിനു സമ്മതിപ്പിക്കുവാനാകുംതന്നെ സാദ്ധ്യമാവുകയില്ല. അവൾ മിണ്ടാതിരുന്നകളയുമെന്നും തോന്നുന്നില്ല. ഇതെല്ലാം തുറന്നു പറഞ്ഞാലോ? ഹോ!—ശേഖരനു് ഉള്ളം സഹിക്കുന്നില്ല! സത്യമാണല്ലോ—മാലയിട്ടതുമാത്രമല്ല—ചുംബനംചെയ്കകൂടിച്ചെയ്തു. ലളിത തടസ്സം പറഞ്ഞില്ല—ദോഷമില്ല എന്നുവിചാരിച്ചു തടസ്സം പറഞ്ഞില്ല—അയാൾക്കതിനു് അധികാരമുണ്ടെന്ന വിശ്വാസം

കൊണ്ടു തടസ്സം പറഞ്ഞില്ല. ഈ വ്യവഹാരത്തിനു് ഇപ്പോൾ എന്താണു് ഒരു സമാധാനം പറയുക?

മാതാപിതാക്കന്മാരുടെ അനുമതിയില്ലാതെ ലളിതയുമായുള്ള വിവാഹം നടക്കുക സാദ്ധ്യമല്ല. പക്ഷേ, ലളിത ഗിരീനെ വിവാഹം ചെയ്യാൻ വിസമ്മതിച്ചതിനുള്ള കാരണം പരസ്യമായാലോ? മുഖമെങ്ങനെ വെളിയിൽ കാണിക്കും?

പത്തു്

ലളിതയെ കിട്ടുക അസംഭാവ്യമാണെന്നു തീർച്ചയാക്കി ആ ചിന്തയേ അയാൾ ഉപേക്ഷിച്ചു. അവൾ സംഗതികളെല്ലാം പരസ്യമാക്കിയാലോ? പെട്ടെന്നവൾ കയറിവന്നാലോ? ഇതിനെല്ലാം താൻ ഉത്തരം പറയേണ്ടിവന്നെങ്കിലോ?—എന്നെല്ലാം കുറച്ചുദിവസത്തേക്കു് അയാൾക്കു ഭയമുണ്ടായിരുന്നു. പക്ഷേ, ആരുമൊന്നും ചോദിക്കുവാൻ വന്നില്ല; സംഗതി പരസ്യമായോ ഇല്ലയോ എന്നതിനെപ്പറ്റി ഒരു വിവരവും കിട്ടിയില്ല—മറേറ വീട്ടിൽനിന്നു് ആരും ഈ വീട്ടിലേക്കു വരുകപോലുമുണ്ടായില്ല. ശേഖരന്റെ മുറിയുടെ മുമ്പിലുള്ള മട്ടുപ്പാവിൽ നിന്നാൽ അങ്ങേ വീടിന്റെ മുകൾഭാഗം മുഴുവനും കാണാമായിരുന്നു. അവളെ കണ്ടുമുട്ടിയെങ്കിലോ എന്നുള്ള ഭയംകൊണ്ടു ശേഖരൻ ആ ഭാഗത്തേക്കുള്ള പോക്കുതന്നെ നിത്തിവെച്ചു! എങ്കിലും ഒരുമാസക്കാലം നിർബാധമായി കഴിഞ്ഞപ്പോഴേക്കും അയാൾക്കു് ഒട്ടു ധൈര്യമായി—എത്രയായാലും പെണ്ണല്ലേ? ഒട്ടൊരു നാണവും മാനവുമൊക്കെ ഉണ്ടാകാതിരിക്കുമോ? ഇതൊക്കെ തുറന്നു പറയുവാനവൾക്കു സാദ്ധ്യമാവുകയില്ല.

നെഞ്ചു പൊളിഞ്ഞാലും വാപൊളിക്കുവാൻ സ്ത്രീകൾ മുതിരുകയില്ലെന്നയാൾ കേട്ടിരുന്നു. അതിൽ വിശ്വസിച്ചു്, സ്ത്രീകൾക്കു് ഈ ദൗർബല്യം നൽകിയ വിധാതാവിന്റെ ബുദ്ധിയെ അയാൾ മനസാ പ്രശംസിച്ചു.

ഇതൊക്കെയായിട്ടും---എന്താണൊരു ശാന്തി ലഭിക്കാത്തതു്? ഇനിപ്പേടിക്കാനൊന്നുമില്ല എന്നു തീർച്ചയായ ആ നിമിഷംമുതൽ അജ്ഞാതപൂർവ്വമായ ഒരു വ്യഥ അയാളുടെ ഹൃദയത്തെ മഥിക്കുവാൻ തുടങ്ങി. ഇതെന്താണിതിങ്ങനെ? ഹൃദയത്തിന്റെ അഗാധതലങ്ങളിൽപ്പോലും നിരാശ, വേദന, ആശങ്കകൾ നിറയുന്നതെന്താണു്? ലളിതയപ്പോൾ ഒന്നും തുറന്നുപറയുകയില്ലേ? നിശ്ശബ്ദമായിരുന്നു വേറൊരാളിനെ അവൾ വിവാഹംചെയ്യുമോ? അവൾ വേറൊരാളിനെ വിവാഹംചെയ്യും എന്നു ചിന്തതന്നെ അയാളെ ഇങ്ങനെ ദഹിപ്പിക്കുന്നതെന്താണു്?

മുമ്പെല്ലാം വയ്യിട്ട നടക്കാൻപോകാത്ത ദിവസങ്ങളിൽ അയാൾ മട്ടുപ്പാവിൽ ഉലാത്തുക പതിവുണ്ടു്. ഈ പതിവിപ്പോൾ വീണ്ടും തുടങ്ങി. എന്നിട്ടും അങ്ങോവീട്ടിലെ ഒരു കുഞ്ഞിനെപ്പോലും കാണുകയുണ്ടായില്ല. ഒരു ദിവസംമാത്രം കാളി എന്തോ ആവശ്യത്തിനായി മുകളിൽ കയറിവന്നു. ശേഖരനെ കണ്ടതോടെ അവൾ മുഖം കുനിച്ചുകളഞ്ഞു! അവളെ വിളിക്കണോ വേണ്ടയോ എന്നു സ്ഥിരപ്പെടുത്തുവാൻ സാധിക്കുന്നതിനുമുമ്പു് അവൾ അപ്രത്യക്ഷയാവുകയുംചെയ്തു. തങ്ങൾ ഭീതികെട്ടി വഴിയടച്ചതിന്റെ അർത്ഥം ഈ പിഞ്ചുപെണ്ണിനുപോലും മനസ്സിലായിരിക്കുന്നു എന്നു ശേഖരൻ കണ്ടു.

പിന്നെയും മാസമൊന്നു കഴിഞ്ഞു.

ഒരുദിവസം ഭുവനേശ്വരി പറഞ്ഞുപറഞ്ഞുവന്നു

തിന്നിടയിൽ, "നീ ഈയിടയ്ക്കൊന്നും ലളിതയെ കാണാറുണ്ടോ?" എന്നു ചോദിച്ചു.

"ഇല്ല."

"രണ്ടുമാസംക്രടീട്ടു ഞാനവളെ ഇന്നു മുകളിൽവെച്ചു കണ്ടു. എന്റെ മകളു കണ്ടാലറിയാമ്മേലാത്തതുപോലെ മാറിപ്പോയിരിക്കുന്നു. ഉണങ്ങിക്കരുവാളിച്ചു്—ഒത്തിരി വയസ്സായെന്നു തോന്നും. ആ മുഖത്തെ ഒരു വിഷാദവും—പതിന്നാലു വയസ്സേയൊള്ളൂ—" അവരുടെ കണ്ണു നിറഞ്ഞു. കൈയുടെ പുറകുവശംകൊണ്ടു കണ്ണു തുടച്ചിട്ടു് അവർ ഇടറിയ സ്വരത്തിൽ തുടർന്നു: "മൂഷിഞ്ഞ സാരിയാണുടുത്തിരുന്നതു്. അതും കീറിത്തുന്നിയതു്. നിനക്കു സാരിയില്ലേ എന്നു ഞാൻ ചോദിച്ചു. ഉണ്ടെന്നാണു പറഞ്ഞതു്. പക്ഷേ, എനിക്കു വിശ്വാസമായില്ല. അമ്മാവൻ കൊടുക്കുന്നതൊന്നും അവളുടുക്കാറില്ല. ഞാനാണു് എപ്പോഴും കൊടുക്കാറു പതിവു്. അഞ്ചാറുമാസമായിട്ടു ഞാനും ഒന്നും കൊടുത്തില്ല..." അവൾക്കു തുടരുവാൻ സാധിച്ചില്ല; സാരിയുടെ അറ്റംകൊണ്ടു കണ്ണു തുടയ്ക്കുവാൻ തുടങ്ങി. വാസ്തവത്തിലവർ ലളിതയെ മകളെപ്പോലെ സ്നേഹിച്ചിരുന്നു.

ശേഖരൻ വേറൊരു വശത്തേക്കു നോക്കിക്കൊണ്ടു മൗനമായിരുന്നതേയുള്ളൂ.

ഏതാനും നിമിഷങ്ങൾക്കുശേഷം അവർ വീണ്ടും പറഞ്ഞു: "അവളെന്റെയടുത്തല്ലാതെ വേറേ ആരുടെയടുത്തും ഒന്നും ചോദിച്ചു വാങ്ങിക്കുല്ല. വിശന്നാലും വീട്ടിൽ പറയൂല്ല; എന്റെയടുത്താ വരാറു പതിവു്. എപ്പോഴും എന്റെ പുറകെ നടക്കും. എനിക്കവളുടെ മുഖം കണ്ടാലറിയാം. ഇപ്പോഴാരുകാണാനാ ഇതൊക്കെ? കണ്ടാലാർക്കു മനസ്സിലാകാനാ? എന്നെയവളമ്മേന്നു വിളി

ക്കുകമാത്രമല്ല, അമ്മേപ്പോലെ സ്നേഹിക്കുകയും ചെയ്യുന്നുണ്ട്.”

ശേഖരന് അമ്മയുടെനേരെ നോക്കുവാൻ ധൈര്യമുണ്ടായില്ല. മുഖം തിരിക്കാതെതന്നെ, “എന്നാലവളെ വിളിച്ചു് എന്താണെന്നുവെച്ചാൽ കൊടുത്തുക്കൂടേ?” എന്നു ചോദിച്ചു.

“ഞാൻ കൊടുത്താലവളു വാങ്ങിക്കുമോ? അങ്ങോട്ടുള്ള പോക്കുവരവുക്കുടെ നിറുത്തിക്കളഞ്ഞില്ലേ? വിഷമം സഹിക്കാൻ വയ്യാതായപ്പോൾ അവനേതാണ്ടു ചെയ്തുപോയെന്നുവെച്ചു വല്ല പ്രായശ്ചിത്തോ മറേറാ ചെയ്തു നേരെയാക്കാതെ തീരെയങ്ങുപേക്ഷിച്ചുകളയുകയല്ലേ? ഇവിടത്തെ ഉപദ്രവംകൊണ്ടുതന്നെയാണവൻ ഇതിനൊക്കെപ്പുറപ്പെട്ടതു്. പണം പണം എന്നൊരു വിചാരമേയുള്ളു. സഹിക്കാൻ മേലാതാകുമ്പോൾ ആളുകളിതും ഇതിലധികവും ചെയ്തുപോകും. അല്ലേലതും നന്നായി. ആ ഗിരീന്നു നമ്മളെക്കാളും അവരോടു മമതയുണ്ടു്. അവനെ കല്യാണംകഴിച്ചാൽ ലളിതയ്ക്കു സുഖമാകും. വരുന്നമാസത്തിലാ കല്യാണമെന്നാ പറയുന്നതു കേട്ടതു്.”

ശേഖരൻ പെട്ടെന്നു മുഖം തിരിച്ചു: “വരുന്നമാസത്തിലോ?” എന്നു ചോദിച്ചു.

“എന്നാ കേട്ടതു്.”

ശേഖരൻ മൗനം പൂണ്ടു.

സ്വല്പനേരം മൗനമായിരുന്നതിനുശേഷം അമ്മ തുടർന്നു: “ലളിത പറഞ്ഞു കുറച്ചുനാളായി അമ്മാവനു നല്ല സുഖമില്ലെന്നു്. അങ്ങനെയല്ലേ വരൂ? മനസ്സിനാണെങ്കിൽ ഒരു നിമിഷവും സൈ്വരമില്ല. വീട്ടിലാണെങ്കിലെപ്പോഴും കരച്ചിലും പിഴിച്ചിലും—ഒരു നിമിഷം പോലും സമാധാനമില്ല.”

ശേഖരനിപ്പോഴും ഒന്നും പറഞ്ഞില്ല.

കുറച്ചുകഴിഞ്ഞു് അമ്മ എഴുന്നേറ്റു പോയിക്കഴിഞ്ഞപ്പോൾ ശേഖരൻ കിടക്കയിൽവീണു ലളിതയെപ്പറ്റി വിചാരിക്കുവാൻ തുടങ്ങി.

ഈ റോഡിൽക്കൂടി രണ്ടു വണ്ടികൾക്കു് അന്യോന്യം കടന്നുപോകുവാൻ അത്ര എളുപ്പമായിരുന്നില്ല. ഒരു വണ്ടി നല്ലതുപോലെ ഒരരുകിൽ ചേത്തിട്ടാൽ മാത്രമേ വേറൊന്നിനു കടന്നുപോകുവാൻ സാദ്ധ്യമാവുകയുള്ളൂ. എട്ടുപത്തു ദിവസം കഴിഞ്ഞു് ഒരു വൈകുന്നേരം ശേഖരൻ ആഫീസിൽനിന്നും തിരിച്ചുവരുമ്പോൾ ഗുരുചരണന്റെ വീട്ടിനു മുമ്പിലായി വണ്ടി നിന്നു. സംഗതി അന്വേഷിച്ചപ്പോൾ ഡോക്ടരുടെ വണ്ടി വന്നിരിക്കുന്നു എന്നു മനസ്സിലായി.

ഗുരുചരണനു സുഖമില്ലെന്നു കുറച്ചുദിവസം മുമ്പു് അമ്മ പറഞ്ഞറിഞ്ഞിരുന്നു. അതുകൊണ്ടു ശേഖരൻ വീട്ടിൽപോകാതെ നേരെ ഗുരുചരണന്റെ മുറിയിലേക്കു കടന്നുചെന്നു. നിർജ്ജീവനെന്നതുപോലെ ഗുരുചരണൻ ഒരു കട്ടിലിൽക്കിടക്കുന്നു. ലളിതയും ഗിരീനും ശുഷ്കവദനരായി ഒരുവശത്തു നില്ക്കുന്നുണ്ടു്. ഡോക്ടർ കസേരയിലിരുന്നു രോഗിയെ പരിശോധിക്കുകയാണു്.

ഗുരുചരണൻ അസ്വസ്ഥചിത്തത്തിൽ ഇരിക്കുവാൻ പറഞ്ഞു. ലളിത തലയിലെ സാരി ഒന്നുകൂടി വലിച്ചിട്ടു മുഖം തിരിച്ചുകളഞ്ഞു.

ഡാക്ടർ ആ ഭാഗത്തുള്ള ആളായിരുന്നു. ശേഖരനെ പരിചയമുണ്ടു്. രോഗിയെ പരിശോധിച്ചു ചികിത്സ നിശ്ചയിച്ചിട്ടു ശേഖരനേയും കൂട്ടിക്കൊണ്ടയാൾ വെളിയിൽ വന്നു. ഗിരീൻ പുറകേ വന്നു ഫീസുകൊടുത്തു ഡോക്ടരെ യാത്രയാക്കിയസമയത്തു്, "രോഗം ഇപ്പോൾ

അധികമായിട്ടില്ല; എങ്കിലും സ്ഥലം മാറിത്താമസിക്കുന്നതു് അത്യാവശ്യമാണു്," എന്നു ഡോക്ടർ ഉപദേശിച്ചു.

ഡോക്ടർ പോയിക്കഴിഞ്ഞു രണ്ടുപേരും വീണ്ടും മുറിയിൽ പ്രവേശിച്ചു.

ലളിത ആംഗ്യംകാണിച്ചു ഗിരീനെ അടുത്തുവിളിച്ചു പതിഞ്ഞ സ്വരത്തിൽ എന്തോ പറഞ്ഞുതുടങ്ങി. ശേഖരൻ ഗുരുചരണന്റെ നേരെ നോക്കിക്കൊണ്ടു് ഒരു കസേരയിൽ സ്തബ്ധനായിരുന്നു. ഗുരുചരണൻ ഇതിനു മുമ്പുതന്നെ മറുവശത്തേക്കു തിരിഞ്ഞുകിടന്നിരുന്നതിനാൽ ശേഖരൻ തിരിച്ചുവന്ന വിവരം അദ്ദേഹം അറിഞ്ഞതേയില്ല.

സ്വല്പനേരം ഇങ്ങനെയിരുന്നതിനുശേഷം ശേഖരൻ എഴുനേറ്റു. അപ്പോഴും ലളിതയും ഗിരീനുമായി മുമ്പിലത്തെപ്പോലെ പതിഞ്ഞ സ്വരത്തിൽ സംസാരിക്കുകയാണു്. ശേഖരനോടു് ഇരിക്കുവാനാകട്ടെ, വീണ്ടും വരണമെന്നാകട്ടെ—എന്തെങ്കിലും ഒരക്ഷരംപോലും അവരിൽ ഒരാളും ഉരിയാടിയില്ല.

തന്റെ കടപ്പാടിൽനിന്നും ലളിത തനിക്കു മുക്തി നല്കിയിരിക്കുന്നു എന്നു ശേഖരനു് ഇപ്പോൾ മനസ്സിലായി. ഇനി പേടിക്കാനില്ല. നേരെ ശ്വാസംവിടാം. ലളിതയുടെ ഉപദ്രവം തീർന്നു. ഗിരീനാണു് അവരുടെ പരമബന്ധു—അവരുടെ ആശ്രയം—ലളിതയുടെ ആശ്രയം—എന്നതു് സ്വന്തം കണ്ണുകൊണ്ടു കാണുവാൻ അയാൾക്കിന്നു സാധിച്ചു എന്ന വിചാരം ആയിരം പ്രാവശ്യം അയാളുടെ മനസ്സിൽക്കൂടി കടന്നുപോയി. താനിപ്പോഴാരുമല്ല; ഈ വിപത്സന്ധിയിൽപോലും ലളിത തന്റെ സഹായം ആരായുവാൻ തുനിഞ്ഞില്ല!

സഹസാ—'ഉ ഉഃ' എന്നു പറഞ്ഞിട്ടയാൾ കൃഷ്ണനിട്ട ഒരു കസേരയിൽ വീണു കീഴോട്ടുനോക്കി ഇരിപ്പായി. 'ലളിത എന്നെക്കണ്ടു തലയിലെ തുണി വലിച്ചിട്ടു മുഖം തിരിച്ചുകളഞ്ഞു. (ബങ്കാളിസ്ത്രീകൾ മൂടുപടം ഉപയോഗിക്കുകയില്ലെങ്കിലും, അപരിചിതരുടെ മുമ്പിൽ തലയിൽക്കൂടിയിടുന്ന സാരിയുടെ അറ്റം വലിച്ചു മുമ്പോട്ടിട്ടു മുഖം ഒരുമാതിരി മറയ്ക്കും. ഇതാണു് ഇവിടെ ഉദ്ദേശിച്ചിരിക്കുന്നതു്.) എന്റെ മുമ്പിൽവെച്ചു ഗിരീനെ അടുത്തുവിളിച്ചു് ഈ കുത്തുകുത്തുപ്പു്!' ഈ മനുഷ്യന്റെക്കൂടെ നാടകംകാണാൻ പോകുവാൻപോലും ഒരു ദിവസം ശേഖരൻ സമ്മതിച്ചില്ല!

ഒരുപക്ഷേ, അവർതമ്മിലുള്ള രഹസ്യബന്ധം വിചാരിച്ചു ലജ്ജിച്ചായിരിക്കും അവളിപ്രകാരം പെരുമാറിയതെന്നു വിചാരിക്കുവാൻ അയാൾ ശ്രമിക്കാതിരുന്നില്ല. പക്ഷേ—അല്ല, അതല്ല. അങ്ങനെയായിരുന്നെങ്കിൽ ഇതിനിടയ്ക്കു് ഒരു പ്രാവശ്യമെങ്കിലും അയാളുടെ അടുത്തു് അനേഷിക്കുവാൻ ശ്രമിക്കാതിരിക്കുമോ?

അമ്മയുടെ സ്വരം വെളിയിൽ കേട്ടു: "നേരം സന്ധ്യയായി. ഇതുവരെ നീ കാലും മുഖവും കഴുകിയില്ലേ?"

ശേഖരൻ തത്തിപ്പിടച്ചു് എഴുനേറ്റു് അമ്മ മുഖം കാണരുതെന്നു വിചാരിച്ചു മറുവശത്തേക്കു നോക്കിക്കൊണ്ടു വേഗം താഴത്തിറങ്ങിപ്പോയി.

ഈ അഞ്ചാറുദിവസങ്ങളായി അനേകം ചിന്തകൾ അനേകം രൂപങ്ങൾ ധരിച്ചു് അയാളുടെ മനസ്സിൽക്കൂടി കടന്നുപോയിരുന്നു. എങ്കിലും ഒരു പ്രശ്നം മാത്രം ഉദിക്കുകയുണ്ടായില്ല—കുറ്റം ആരുടെ പക്കലാണു്?

അവൾ ഒരൊറവാക്കുപോലും പറഞ്ഞിട്ടില്ല; ശേഖരനു പറയുവാനുള്ള സൗകര്യവും കൊടുത്തിട്ടില്ല. എന്നിട്ടും സത്യം പുറത്തായെങ്കിലോ, തന്റെ ദായിതപം മറ്റുള്ളവർ അറിയുവാനിടയായെങ്കിലോ എന്നുള്ള ഭയംകൊണ്ടു് അയാൾ മരവിച്ചുപോയി! ഇതൊക്കെയായിട്ടും സകല അപരാധങ്ങളും ലളിതയുടെ തലയിൽ കെട്ടിവെച്ചിട്ടു് അയാൾ ക്രോധാഭിമാനാപമാനങ്ങളുടെ ജ്വാലയിൽ വെന്തു നീറുകയായിരുന്നു. ഇങ്ങനെയാണു് എല്ലാ പുരുഷന്മാരും ആലോചിച്ചാലോചിച്ചു തങ്ങളുടെ മനസ്സിനെ ദഹിപ്പിക്കുന്നതു് എന്നു തോന്നുന്നു.

ഇങ്ങനെ നീറിനീറി ദിവസങ്ങൾ ഏഴു കഴിഞ്ഞു. ഇന്നും പതിവുപോലെ സന്ധ്യകഴിഞ്ഞു് മുറിക്കുള്ളിലിരുന്ന ശേഖരൻ എരിഞ്ഞുനീറുകയാണു്. പെട്ടെന്നു് വാതിലിനടുത്തു കാൽപ്പെരുമാറ്റം കേട്ടു തലയുയർത്തിനോക്കിയ ശേഖരന്റെ ഹൃൽപിണ്ഡം കുതിച്ചുചാടി! കാളിയുടെ കൈയ്യുപിടിച്ചുകൊണ്ടു ലളിത മുറിക്കുള്ളിൽ പ്രവേശിച്ചു നിലത്തുവിരിച്ചിരുന്ന വിരിപ്പിൽ ഇരുന്നു.

കാളി പറഞ്ഞു: "ശേഖർദാ, ഞങ്ങൾ യാത്രപറയാൻ വന്നതാ. ഞങ്ങളു നാളെപ്പോകുകാ."

ശേഖരൻ മിഴിച്ചു നോക്കിക്കൊണ്ടിരുന്നതല്ലാതെ വാ തുറന്നില്ല.

കാളി തുടർന്നു: "ഞങ്ങളു വളരെ തെറ്റുകളെല്ലാം ചെയ്തുപോയിട്ടുണ്ടു്. അതെല്ലാം മറന്നു മാപ്പുതരണം."

ഇതൊന്നും കാളിയുടെ സ്വന്തമല്ല, പഠിച്ചു പറയുന്നതാണു് എന്നു ശേഖരനു മനസ്സിലായി. അയാൾ, "നിങ്ങളെവിടെപ്പോകുന്നു?" എന്നു ചോദിച്ചു.

"മുംബൈയിലു്. അച്ഛനേംകൊണ്ടു ഞങ്ങളെല്ലാരും

മുംബൈയിലേക്കു പോവുകാ. അവടെ ഗിരീൻബാബുവിന്റെ വീടൊണ്ടു്. അച്ഛന്റെ സുഖക്കേടു ഭേദമായിക്കഴിഞ്ഞാലും ഞങ്ങളിന്നി തിരിച്ചു വരുല്ല. ഇവിടെത്താമസിച്ചാലച്ഛനിന്നീം സുഖക്കേടു വരുമെന്നാ ഡാക്ടരു പറഞ്ഞെ."

"ഇപ്പോഴച്ഛനെങ്ങനെയിരിക്കുന്നു?".

"കുറേശ്ശ ഭേദമൊണ്ടു്," എന്നു പറഞ്ഞു കാളി കക്ഷത്തിൽനിന്നു കുറേ തുണിയെടുത്തു കാണിച്ചിട്ടു തുടർന്നു: "പേരമ്മ ഞങ്ങക്കു തന്നതാ."

ലളിത ഇതുയുംനേരം നിശ്ശബ്ദയായിരിക്കുകയായിരുന്നു. ഇപ്പോൾ അവൾ എഴുനേറ്റുപോയി മേശപ്പുറത്തു് ഒരു താക്കോലുവെച്ചിട്ടു പറഞ്ഞു: "ഈ താക്കോലു് ഇതുനാളും എന്റെ കയ്യിലായിരുന്നു." ഒന്നു ചിരിച്ചിട്ടു് അവൾ തുടർന്നു: "പക്ഷേ, വലിപ്പിലൊന്നുമില്ല. എല്ലാം ചെലവായിപ്പോയി."

ശേഖരൻ മിണ്ടിയില്ല.

"നമുക്കു പോകാം കൊച്ചേച്ചീ. നേരം ഇരുട്ടി."

ലളിതയ്ക്കു് ഉത്തരംപറയുവാൻ കഴിയുന്നതിനുമുമ്പു ശേഖരൻ പെട്ടെന്നു പറഞ്ഞു: "കാളീ, നീ പോയി ഒന്നു മുറുക്കാൻ എടുത്തുകൊണ്ടുവാ."

ലളിത അവളുടെ കൈയ്ക്കുപിടിച്ചു് അമർത്തിയിട്ടു്, "നീ നില്ലു കാളീ, ഞാൻ പോയി എടുത്തോണ്ടുവരാം," എന്നു പറഞ്ഞു പെട്ടെന്നു് ഇറങ്ങിപ്പോയി. സ്വല്പം കഴിഞ്ഞു് അവൾ മുറുക്കാൻ കൊണ്ടുവന്നു് കാളിയുടെ കയ്യിൽ കൊടുത്തു. കാളി കൊണ്ടുപോയി ശേഖരന്റെ കയ്യിൽ കൊടുക്കുകയും ചെയ്തു.

മുറുക്കാൻ കൈയിൽവാങ്ങി, ശേഖരൻ പ്രതിമപോലെ ഇരുന്നുപോയി.

"ഞങ്ങളു പേകുകാ ശേഖർദാ," എന്നു പറഞ്ഞു് കാളി ശേഖരന്റെ കാല്മൽ കുനിഞ്ഞു പ്രണാമം ചെയ്തു. ലളിത നിന്നിടത്തുതന്നെ സാഷ്ടാംഗപ്രണാമം ചെയ്തിട്ടു രണ്ടുപേരും സാവധാനത്തിൽ ഇറങ്ങിപ്പോയി.

ഇതെല്ലാംകണ്ടു് ശേഖരൻ വിഹ്വലനായി ഹത ബുദ്ധിയായിരുന്നുപോയി. അവർ വന്നു; പറയുവാനുള്ള തു പറഞ്ഞു; എന്നെന്നേക്കുമായി യാത്രപറഞ്ഞു പോവുകയും ചെയ്തു എന്നിട്ടും ശേഖരനു് ഒരക്ഷരംപോലും പറയുവാൻ സാധിച്ചില്ല! അയാൾക്കു പറയുവാനൊന്നുമുണ്ടായിരുന്നില്ല എന്നതുപോലെയായിരുന്നു! ലളിത മനഃപൂർവ്വമായിട്ടതന്നെ കാളിയെ കൂട്ടിക്കൊണ്ടു വന്നതാണു്—ശേഖരനു് ഒന്നും പറയുവാൻ സൗകര്യം കൊടുക്കാതിരിക്കുവാൻ! ഇക്കാര്യവും അയാൾക്കു മനസ്സിലായി.

അയാളുടെ ശരീരമാസകലം 'ഝിം ഝിം' എന്നു തുടിക്കുവാൻ തുടങ്ങി—തല തിരിഞ്ഞുതുടങ്ങി. അയാൾ എഴുന്നേറ്റു കിടക്കയിൽ വീണു കണ്ണടച്ചു.

പതിനൊന്നു്

ഗുരുചരണന്റെ ഭഗ്നശരീരം ജലവായുപരിവർത്തനംകൊണ്ടും പൂർവ്വസ്ഥിതിയെ പ്രാപിക്കുവാൻ ശക്തമായില്ല. ഒന്നൊന്നരക്കൊല്ലത്തെ പ്രയത്നത്തിനുശേഷം ദുഃഖഭാരം ഇറക്കിവെച്ചിട്ടു് അദ്ദേഹത്തിന്റെ ജീവൻ യാത്രയായി. ഗിരീൻ വാസ്തവത്തിൽ ഗുരുചരണബാബുവിനെ അതിയായി സ്നേഹിച്ചിരുന്നു. ആവുന്നതെല്ലാം അയാൾ ചെയ്യാതിരുന്നില്ല.

മരിക്കുന്നതിനു മുമ്പു് അദ്ദേഹം ഗിരീനെ അടുത്തു വിളിച്ചു്, തങ്ങളെ മറന്നുകളയരുതെന്നും, ഇപ്പോഴുള്ള

സ്നേഹബന്ധം ആത്മീയബന്ധമായിപ്പരിണമിക്കണമെന്നുമുള്ള തന്റെ അന്ത്യപ്രാർത്ഥന അയാളെ അറിയിച്ചു. ഇതു സ്വന്തം കണ്ണുകൊണ്ടു കാണുവാൻ തനിക്കു സാധിച്ചില്ല എങ്കിലും പരലോകത്തിലിരുന്നു താനിതെല്ലാം കണ്ടു സംതൃപ്തനാകുമെന്നു് അദ്ദേഹം പറഞ്ഞു. ഗിരീൻ സാനന്ദം ഹൃദയപൂർവ്വം അദ്ദേഹത്തിന്റെ പ്രാർത്ഥന സ്വീകരിക്കുകയും ചെയ്തു.

ഗുരുചരണന്റെ കല്ക്കട്ടായിലുള്ള വീട്ടിലെ വാടകക്കാരിൽനിന്നും ഭുവനേശ്വരി അവരുടെ വർത്തമാനങ്ങൾ ക്രമേക്രമേ അറിയാറുണ്ടു്. ഗുരുചരണന്റെ ചരമവാർത്തയും അവരാണു് അറിയിച്ചതു്.

അതിനുശേഷം ഈ വീട്ടിൽ ഗുരുതരങ്ങളായ പല ദുർഘടനകളും സംഭവിച്ചു. നവീൻ റായി പെട്ടെന്നു മരണംപ്രാപിച്ചു. ദുഃഖാക്രാന്തയായ ഭുവനേശ്വരി കുടുംബഭാരം പുത്രവധുവിനെ ഏല്പിച്ചിട്ടു കാശിയിൽ പോയി വാസം ഉറപ്പിച്ചു. അടുത്തകൊല്ലം ശേഖരന്റെ വിവാഹത്തിനുള്ള ഒരുക്കങ്ങളെല്ലാം പൂർത്തിയായിക്കഴിഞ്ഞിട്ടു വരാമെന്നു പറഞ്ഞാണു് അവർ പോയതു്.

വിവാഹം നവീൻ റായിതന്നെ സ്ഥിരപ്പെടുത്തിവച്ചിരുന്നു. അദ്ദേഹത്തിന്റെ മരണംകൊണ്ടല്ലെങ്കിൽ ഇതിനുമുമ്പുതന്നെ അതു നടക്കുകയും ചെയ്യുമായിരുന്നു. കന്യാപക്ഷക്കാർക്കു് ഇനിയും കാത്തിരിക്കുവാൻ സമ്മതമുണ്ടായിരുന്നില്ല. ഇന്നലെ അവർ വന്നു് *ആശീർവദി

---

* വിവാഹം നിശ്ചയിച്ചുകഴിഞ്ഞു വിവാഹത്തിനു മുമ്പുള്ള ഒരു ചടങ്ങാണു് ആശീർവാദം. വധുവിന്റെ രക്ഷിതാക്കൾ വരന്റെ വീട്ടിൽ പോയി മോതിരമോ അതുപോലെ മറ്റുവല്ലതുമോ വരനു സമ്മാനംകൊടുത്തു് ആശീർവദിക്കും. വരന്റെ രക്ഷിതാക്കൾ വധുവിനെയും ഇങ്ങനെ ആശീർവദിക്കും. ആശീർവാദം കഴിഞ്ഞാൽ വിവാഹം മുക്കാലും നടന്നു എന്നാണു വിശ്വാസം.

ച്ചിട്ട പോയി. ഈ മാസത്തിൽ തന്നെ വിവാഹം നടക്കും. ഇന്ന ശേഖരൻ അമ്മയെ ക്ഷണിക്കൊണ്ടുവരുവാൻ പോകുവാനായി ഒരുങ്ങുകയായിരുന്ന. അലമാരിയിൽ നിന്നും സാമാനങ്ങൾ എടുത്തു പെട്ടിയിൽ വയ്ക്കുന്നതിനിടയ്ക്ക് അനേകംനാൾക്കുടി ഇന്ന ലളിതയുടെ കായ്യം ഓർമ്മയിൽവന്ന. അവളാണ മുമ്പെല്ലാം ഈ ജോലികൾ ചെയ്യാറുള്ളതു്.

മൂന്ന വർഷത്തിലധികമായി അവൾ ഇവിടുന്ന പോയിട്ടു്. ഇതിനിടയിലൊരു വിവരവുമില്ല. അറിയുവാൻ ശ്രമിച്ചില്ല, അറിയണമെന്നു് ആശയൊട്ടുണ്ടായിരുന്നുമില്ല എന്ന തോന്നുന്ന. ക്രമേണ ലളിതയുടെ നേരെ അസാമാന്യമായ ഒരു ഘൃണ തോന്നിത്തുടങ്ങിയിരുന്ന. എന്നിട്ടും എന്താണെന്നറിഞ്ഞില്ല, ഇന്നവളുടെ വർത്തമാനങ്ങളറിയുവാൻ പെട്ടെന്നു് ഒരാശ! എന്തൊക്കെയാണ വർത്തമാനങ്ങൾ? സുഖമാണോ? സുഖമായിരിക്കാനേ വഴിയുള്ള. ഗിരീന ധാരാളം പണമുണ്ടെന്നു് അയാൾ കേട്ടിട്ടുണ്ടു്. എങ്കിലും—എന്നായിരുന്ന വിവാഹം? വിവാഹം കഴിഞ്ഞിട്ടിപ്പോൾ എങ്ങനെയാണ?

അങ്ങേ വീട്ടിലിപ്പോൾ വാടകക്കാരില്ല. ഒന്നരണ്ടു മാസമായി വീടു് ഒഴിഞ്ഞുകിടക്കുകയാണു്. ചാരുവിന്റെ അച്ഛനോടു ചോദിച്ചാലോ? അദ്ദേഹത്തിന വിവരങ്ങൾ അറിയാമായിരിക്കണം. ഗിരീൻ അദ്ദേഹത്തിന്റെ ബന്ധുവല്ലേ? അറിയാൻവയ്യാതെ വരില്ല. ചെയ്തുകൊണ്ടിരുന്ന ജോലി ഇട്ടിട്ടു് അയാൾ ജനലിൽക്കുടി വെളിയിലേക്കു നോക്കിക്കൊണ്ടിരുന്നുപോയി. ഈ സമയത്തു് ഗൃഹത്തിലെ പുരാതനദാസി വാതിലുൽ വന്ന, "ചോട്ടാബാബൂ, കാളിയേടെ അമ്മ വിളിക്കുന്ന" എന്ന പറഞ്ഞു.

ശേഖരൻ തിരിഞ്ഞു് ആശ്ചര്യഭരിതനായി, "ഏതു കാളിയേടെ അമ്മ?" എന്നു ചോദിച്ചു.

ദാസി ഗുരുചരണന്റെ വീട്ടു മൂണ്ടിക്കാണിച്ചിട്ടു പറഞ്ഞു: "നമ്മടെ കാളിയേടെ അമ്മ. അവരിന്നലെ രാത്രി വന്നതാ."

"ങേ പോവുകയായി," എന്നുപറഞ്ഞു ശേഖരൻ തൽക്ഷണം ഇറങ്ങി.

നേരം സന്ധ്യയോടടുത്തിരുന്നു. മറേറ വീട്ടിൽ കാൽകുത്തിയതോടെ ഹൃദയംപൊട്ടിയ രോദനം ഉയർന്നു. വിധവാവേഷധാരിണിയായ ഗുരുചരണപത്നിയുടെ മുമ്പിൽ നിലത്തിരുന്ന ശേഖരൻ മുണ്ടിന്റെ തുമ്പുകൊണ്ടു കണ്ണുതുടയ്ക്കുവാൻ തുടങ്ങി. ഗുരുചരണന്റെ വിയോഗം വിചാരിച്ചു മാത്രമല്ല, പിതൃവിയോഗത്തിന്റെ സങ്കടവും അയാൾക്കു പുതിയതായി അനുഭവപ്പെട്ടു.

സന്ധ്യയായപ്പോൾ വിളക്കു കൊളുത്തിക്കൊണ്ടു് ലളിത വെളിയിൽ വന്നു. ശേഖരനെക്കണ്ടു ദൂരത്തുനിന്നു കഴുത്തിൽ *അഞ്ചലമിട്ടു് പ്രണാമംചെയ്തിട്ടു് സല്പനേരം കാത്തുനിന്നതിനുശേഷം ദീപവുംകൊണ്ടവൾ സാവധാനം നടന്നുപോയി. സപ്തദശവർഷീയയായ പരസ്ത്രീയുടെ മുഖത്തു നോക്കുവനോ അവളെ വിളിച്ചു സംസാരിക്കുവാനോ ശേഖരനു സാധ്യമായിരുന്നില്ല. എങ്കിലും കണ്ടതുകൊണ്ടു്, അവൾക്കു കുറച്ചുകൂടി ഉയരം വെച്ചിട്ടുണ്ടെന്നും, ശരീരം ഒട്ടു കൃശമായിട്ടുണ്ടെന്നും അയാൾക്കു തോന്നി.

---

* സാരിയുടെ അറ്റത്തിനാണു് അഞ്ചലമെന്നു ബങ്കാളിയിൽ പറയുന്നതു്. അഞ്ചലംകഴുത്തിനു പുറമിട്ടു രണ്ടു കൈകൊണ്ടും അതിൽ പിടിച്ചുകൊണ്ടു പ്രണാമംചെയ്യുന്നതു് ബങ്കാളി ആചാരമനുസരിച്ചു ബഹുമാനത്തെക്കാണിക്കുന്നു. പുരുഷന്മാരാണെങ്കിൽ രണ്ടാംമുണ്ടു കഴുത്തിലിട്ടു് അതിൽ പിടിച്ചുകൊണ്ടു പ്രണാമംചെയ്യും.

ഒട്ടുവളരെ കരച്ചിലിനും പിഴിച്ചിലിനുംശേഷം ഗുരുചരണന്റെ ഭാര്യ പറഞ്ഞതിന്റെ സാരം ഇതായിരുന്നു: ഈ വീട്ടു വിറ്റിട്ടു മുംബൈയിൽ ജാമാതാവിന്റെ കൂടെ പോയി താമസിക്കണമെന്നാണവരുടെ ഉദ്ദേശം. വളരെനാളായി ഈ വീടിന്റെമേൽ ശേഖരന്റെ അച്ഛന കണ്ണുണ്ടായിരുന്നു. ഇപ്പോൾ അവർതന്നെ വാങ്ങുന്നെങ്കിൽ വീട്ട് അന്യാധീനത്തിൽപ്പെടുകയില്ല, വല്ലപ്പോഴും അവർ കൽക്കട്ടായിൽ വരുന്നെങ്കിൽ ഇവിടെ താമസിക്കാനും വിഷമമുണ്ടാവുകയില്ല.

അമ്മയോട് പറഞ്ഞു തന്നാലാവുന്നതു ശ്രമിക്കാമെന്ന ശേഖരൻ ഉത്തരം പറഞ്ഞു. അവർ കണ്ണുതുടച്ചുകൊണ്ട്, "ചേച്ചി ഇതിനിടയ്ക്കു വരുകില്ലേ ശേഖരാ?" എന്നു ചോദിച്ചു.

ഇന്നുരാത്രിതന്നെ അമ്മയെ കൊണ്ടുവരുവാൻ യാത്രയാണെന്ന ശേഖരൻ അറിയിച്ചു. അതിനുശേഷം ഓരോന്നായി ചോദിച്ചു: ശേഖരന്റെ വിവാഹം എന്നാണ്, സ്ത്രീധനം എത്ര ആയിരം, എത്ര ആഭരണങ്ങൾ, (സ്ത്രീധനം നിശ്ചയിക്കുന്നതിന്റെകൂടെ ഇത്രതോല സ്വർണ്ണംകൊണ്ടുള്ള ആഭരണങ്ങൾകൂടി കൊടുക്കണമെന്നു നിശ്ചയിക്കുക പതിവുണ്ട്.) നവീൻ റായ്ക്ക് എന്തായിരുന്നു സുഖക്കേട്, ചേച്ചിക്കു് എങ്ങനെയിരിക്കുന്നു എന്നെല്ലാം അവർ മനസ്സിലാക്കി.

ശേഖരൻ തിരിച്ചുപോകുവാനായി എഴുന്നേറ്റപ്പോഴേക്കും ചന്ദ്രൻ ഉദിച്ചുകഴിഞ്ഞിരുന്നു. ഈ സമയത്തു ഗിരീൻ മുകളിൽനിന്നും ഇറങ്ങി, സഹോദരിയുടെ വീട്ടിലേക്കാണെന്നു തോന്നുന്നു, പോയി. ഗുരുചരണന്റെ വിധവ ഇതുകണ്ടു ശേഖരനോട്, "എന്റെ മകനെ

അറിയുല്ലേ ശേഖരാ? ഇത്ര നല്ല ചെറുപ്പക്കാരെ കാണാൻവിഷമമാണു്,” എന്നു പറഞ്ഞു.

ഈ വിഷയത്തിൽ തനിക്കും ഒട്ടും സംശയമില്ലെന്നും, അവർതമ്മിൽ പരിചയമുണ്ടെന്നും അറിയിച്ചശേഷം ശേഖരൻ ദ്രുതഗതിയിൽ വെളിയിലിറങ്ങി. എങ്കിലും വെളിയിലുള്ള മുറിയുടെ മുമ്പിൽ അയാളുടെ ഗതി നിലച്ചു.

വാതിലിന്റെ അടുത്തായി ഇരുട്ടത്തു ലളിത നില്ക്കുന്നു. ശേഖരൻ അടുത്തെത്തിയപ്പോൾ അവൾ പറഞ്ഞു: “ദേ, ഇന്നുതന്നെ അമ്മെ കൊണ്ടുവരാൻ പോകുന്നുണ്ടോ?”

“ഉണ്ടു്.”

“അമ്മ വളരെ സങ്കടപ്പെട്ടുകാണും.”

“ഉവ്വു്.”

“അങ്ങേയ്ക്കു് അസുഖമൊന്നുമില്ലല്ലോ?”

“ഇല്ല” എന്നു പറഞ്ഞു് ശേഖരൻ പെട്ടെന്നു വെളിയിലിറങ്ങിപ്പോയി.

വെളിയിലിറങ്ങിക്കഴിഞ്ഞപ്പോൾ അയാൾക്കു ലജ്ജയും ഘൃണയുംകൊണ്ടു് ആപാദമസ്തകം രോമാഞ്ചമുണ്ടായി. ലളിതയുടെ അടുത്തു നിന്നതുകൊണ്ടു തന്റെ ദേഹവും അപവിത്രമായി എന്നയാൾക്കു തോന്നി. മുറിയിൽ തിരിച്ചെത്തി ഒരുവിധത്തിൽ ട്രങ്കു പൂട്ടി. വണ്ടിക്കിനിയും ധാരാളം സമയമുണ്ടായിരുന്നതിനാൽ കിടക്കയിൽ പോയിക്കിടന്നു ലളിതയുടെ വിഷകന്യാസ്മൃതിയെ നിശ്ശേഷം ദഹിപ്പിച്ചുകളയുമെന്നു കരുതി ഹൃദയത്തിന്റെ ഓരോ രന്ധ്രത്തിലുംകൂടി ഘൃണയുടെ ജ്വാലകൾ പരത്തി. ഈ ദഹനത്തിന്റെ യാതനയ്ക്കിടയിൽ അനേകം അസഭ്യങ്ങൾ വിചാരിച്ചു ലളിതയെ തിരസ്കരിച്ചു.

എന്തിനു്? കൂലടയെന്നു വിളിക്കുവാൻപോലും അയാൾക്കു മടിയുണ്ടായില്ല. പറഞ്ഞുവരുന്നതിനിടയിൽ ഗുരുചരണന്റെ വിധവ പറയുകയുണ്ടായി, "ഇതു സന്തോഷമായിട്ടുള്ള വിവാഹമായിരുന്നില്ല. അവസാനംവരെ ആരും വിചാരിച്ചതുപോലുമല്ല. അതല്ലെങ്കിൽ ലളിത നിങ്ങളെയൊക്കെ അറിയാതിരിക്കുകയില്ലായിരുന്നു." ലളിതയുടെ ഈ സ്പഷ്ട അഗ്നിജ്വാലപോലെ അയാളുടെ ദേഹത്തിൽ പടർന്നുപിടിച്ചു കത്തുവാൻ തുടങ്ങി.

പന്ത്രണ്ടു്

ശേഖരൻ അമ്മയേയും കൂട്ടിക്കൊണ്ടു തിരിച്ചുവന്നപ്പോൾ വിവാഹത്തിനു് ഇനിയും പത്തുപന്ത്രണ്ടു ദിവസങ്ങൾ ബാക്കിയുണ്ടു്.

രണ്ടുമൂന്നുനാൾ കഴിഞ്ഞൊരു ദിവസം രാവിലെ ലളിത ഭവനേശ്വരിയുടെ അടുത്തിരുന്നു് എന്തോജോലി ചെയ്തുകൊണ്ടിരിക്കുമ്പോൾ "അമ്മേ," എന്നു വിളിച്ചുകൊണ്ടു ശേഖരൻ കടന്നുചെന്നു. ലളിത അവിടെയിരിക്കുന്നതുകണ്ടു് അയാൾ പരിഭ്രമിച്ചുപോയി. അവൾ തല കുനിച്ചിരുന്നു ജോലി തുടർന്നു.

"എന്താടാ?" എന്നമ്മ ചോദിച്ചു.

എന്തിനാണു വന്നതു് എന്ന കാര്യംതന്നെ ശേഖരൻ മറന്നു. "ഒന്നുമില്ല" എന്നു പറഞ്ഞു് അയാൾ പെട്ടെന്നു വെളിയിലിറങ്ങി. ലളിതയുടെ മുഖം കാണുവാൻ പാടിയില്ലെങ്കിലും, അവളുടെ കൈകൾ അയാളുടെ ദൃഷ്ടിയിൽ പെട്ടു. സമ്പൂർണ്ണമായി നിരാഭരണമെന്നു പറയുവാൻ പാടില്ല. എങ്കിലും രണ്ടു കുപ്പിവളകളല്ലാതെ ഒന്നും കയ്യിലില്ല! ശേഖരൻ ക്രൂരമായി ഉള്ളിൽ ചിരിച്ചു

കൊണ്ടു്, 'അതു കൊള്ളാം!' എന്നു പറഞ്ഞു. 'ഗിരീനു പണം ധാരാളമുണ്ടു്. എന്നിട്ടു ഭാര്യയുടെ കയ്യിലിടാൻ രണ്ടു കുപ്പിവള!' എന്താണിതിന്റെ രഹസ്യമെന്നു് ആലോചിച്ചിട്ടു് അയാൾക്കു് ഒരെത്തും പിടിയും കിട്ടിയില്ല.

അന്നു സന്ധ്യയ്ക്കു ശേഖരൻ കോവണിപ്പടി ഇറങ്ങുന്ന സമയത്തു ലളിത ആ കോവണിയിൽക്കൂടി മുകളിലേയ്ക്കു കയറിവരുന്നു. ശേഖരനെക്കണ്ടു് അവൾ ഒരു വശത്തേയ്ക്കു് ഒഴിഞ്ഞുനിന്നെങ്കിലും അയാളടുത്തെത്തിയപ്പോൾ, "ഒരു കൃട്ടം പറയാനുണ്ടായിരുന്നു," എന്നു മൃദുസ്വരത്തിൽ പറഞ്ഞു.

ശേഖരൻ ഒരു നിമിഷനേരത്തേക്കു സ്തബ്ധനായി നിന്നതിനുശേഷം വിസ്മിതഭാവത്തിൽ, "ആരോടു്? എന്നോടോ?" എന്നു ചോദിച്ചു.

"അതേ," എന്നു് അവൾ അതേ മൃദുസ്വരത്തിൽ തന്നെ ഉത്തരം പറഞ്ഞു.

"എന്റെയടുത്തിനി എന്തന്നാ?" എന്നു പറഞ്ഞു ശേഖരൻ 'ധടുപടെ'ന്നു് ഇറങ്ങിപ്പോയ്ക്കളഞ്ഞു.

സ്വല്പനേരം അവിടെ സ്തബ്ധയായി നിന്നതിനുശേഷം അതിക്ഷുദ്രമായി ഒന്നു നിശ്വസിച്ചിട്ടു് ലളിത മന്ദമന്ദം ഇറങ്ങിപ്പോയി.

പിറ്റേന്നു രാവിലെ വെളിയിലുള്ള മുറിയിലിരുന്നു് അന്നത്തെ വർത്തമാനപത്രം നോക്കിക്കൊണ്ടിരിക്കുന്ന സമയത്തു ഗിരീൻ കയറിവരുന്നതുകണ്ടു ശേഖരൻ വിസ്മിതനായി. ഗിരീൻ നമസ്കരിച്ചിട്ടു് ഒരു കസേര വലിച്ചിട്ടിരുന്നു ശേഖരൻ പ്രതിനമസ്കാരം ചെയ്തു പത്രം ഒരു വശത്തു വെച്ചിട്ടു ജിജ്ഞാസാഭാവത്തിൽ അയാളുടെ മുഖത്തേക്കു നോക്കി. ഇവർതമ്മിൽ കണ്ടുപരിച

യമുള്ളതല്ലാതെ ഇതിനുമുമ്പ് അന്യോന്യം വർത്തമാനം പറയുവാനുള്ള സന്ദർഭം ലഭിച്ചിട്ടുണ്ടായിരുന്നില്ല.

ഗിരീൻ നേരേ വന്നകായ്ത്തിലേക്കു പ്രവേശിച്ചു. "സപല്പം അത്യാവശ്യക്കായ്മുണ്ടായിരുന്നതുകൊണ്ടു് ഉപദ്രവിക്കാൻ വന്നതാണു്. വീട്ട നിങ്ങൾക്കുതന്നെ വില്ക്കണമെന്നാണു ശപത്തുരിയുടെ അഭിപ്രായമെന്നു പറഞ്ഞല്ലോ. വേഗം എന്തെങ്കിലും ഒരേർപ്പാട്ട ചെയ്താൽ കൊള്ളാമെന്നു പറയുവാൻ എന്നെപ്പറഞ്ഞയച്ചതാണു്. ഈ മാസത്തിൽത്തന്നെ തിരിച്ചുപോയാൽ കൊള്ളാമെന്നാണു വിചാരം."

ഗിരീനെ കണ്ടതോടെ ശേഖരന്റെ ഹൃദയത്തിൽ കൊടുങ്കാറ്റടിക്കുവാൻ തുടങ്ങിയിരുന്നു. അയാളുടെ സംസാരത്തിന്റെ രീതിയും തീരെ സുഖകരമായിത്തോന്നിയില്ല. ഉദാസീനഭാവത്തിൽ ശേഖരൻ പറഞ്ഞു: "ചേട്ട നാണിപ്പോൾ കാരണവരു്. അങ്ങേരോടുചോദിക്കണം."

പതുക്കെയൊന്നു ചിരിച്ചുകൊണ്ടു ഗിരീൻ പറഞ്ഞു: "അതു ഞങ്ങൾക്കറിയാം. എങ്കിലും അങ്ങേരടെ അടുത്തൊന്നു പറഞ്ഞാൽ എളുപ്പമുണ്ടായിരുന്നു എന്നു വിചാരിച്ചു പറഞ്ഞതാണു്."

ശേഖരൻ പഴയ ഭാവത്തിൽത്തന്നെ പറഞ്ഞു: "നിങ്ങൾതന്നെ പറഞ്ഞാൽ മതിയാകും. അവരുടെ കായ്മൊക്കെ നിങ്ങളാണല്ലൊ ഇപ്പോൾ നോക്കുന്നതു്."

"എനിക്കു പറയുവാൻ വിഷമമുണ്ടായിട്ടല്ല. പക്ഷേ, നിങ്ങളൊന്നു പറഞ്ഞാൽ എളുപ്പം കായ്യം സാധിക്കുമെന്നു് ഇന്നലെ കൊച്ചേച്ചി പറഞ്ഞു—"

ശേഖരൻ ചാരിക്കിടന്നാണു് ഇത്രയും നേരം വർത്തമാനം പറഞ്ഞിരുന്നതു്. പെട്ടെന്നു ചാടി എഴുനേറ്റിരുന്നിട്ടു്, "ആര പറഞ്ഞെന്നാ പറഞ്ഞതു്?"

"കൊച്ചേച്ചി—ലളിതച്ചേച്ചി—"

ശേഖരൻ വിസ്മയംകൊണ്ടു ഹതബുദ്ധിയായി. ഇതിനുശേഷം ഗിരീൻ എന്താണു പറഞ്ഞതെന്നു് അയാൾ കേട്ടില്ല. കുറച്ചുനേരം വിഹ്വലദൃഷ്ടിയായി ഗിരീന്റെ മുഖത്തേക്കു നോക്കിക്കൊണ്ടിരുന്നതിനുശേഷം പെട്ടെന്നയാൾ ചോദിച്ചു: "ക്ഷമിക്കണം—ഒരുകാര്യം—നിങ്ങൾ ലളിതയെയല്ലെ കല്യാണം കഴിച്ചതു്?"

ഗിരീൻ നിഷേധഭാവത്തിൽ പറഞ്ഞു: "അല്ല. അവരേയെല്ലാവരേയും അറിയുമല്ലൊ? കാളിയെയാണു ഞാൻ—"

"പക്ഷേ, കേട്ടിരുന്നതങ്ങനെയല്ലല്ലൊ?"

ഗിരീൻ ലളിതയുടെ അടുത്തുനിന്നു് എല്ലാം കേട്ടിരുന്നു. അയാൾ പറഞ്ഞു: "അതു ശരിയാണു്. ഗുരുചരണബാബു മരിക്കുന്നതിനു മുമ്പു വേറെ ഏങ്ങനും കല്യാണം കഴിക്കരുതെന്നു് എന്നോടു പറഞ്ഞിരുന്നു. ഞാനതു സമ്മതിക്കുകയും ചെയ്തു. അദ്ദേഹത്തിന്റെ മരണശേഷം കൊച്ചേച്ചി പറഞ്ഞു: "കൊച്ചേച്ചിയുടെ വിവാഹം മുമ്പുതന്നെ കഴിഞ്ഞതാണു്, ഭർത്താവിപ്പോഴുണ്ടു്, ഇതൊക്കെ വെളിയിലാക്കും അറിയാൻ പാടില്ലെന്നേയുള്ളൂ," എന്നു്. മറ്റുള്ളവർക്കു് ഇതു വിശ്വസിക്കാൻ വിഷമമായിരിക്കും. പക്ഷേ, കൊച്ചേച്ചിയുടെ ഒരക്ഷരവും ഞാൻ വിശ്വസിക്കാതിരുന്നിട്ടില്ല. പോരെങ്കിൽ സ്ത്രീകൾക്കു് ഒരുപ്രാവശ്യത്തിലധികംപ്രാവശ്യം വിവാഹവും—എന്തുപറഞ്ഞു?"

ശേഖരന്റെ ചക്ഷുക്കൾ മുമ്പുതന്നെ ബാഷ്പാകുലങ്ങളായിത്തീർന്നിരുന്നു. ഇപ്പോൾ ധാരധാരയായി അശ്രു പ്രവഹിക്കുവാൻ തുടങ്ങി. അതും ഗിരീന്റെ മുമ്പിൽ വെച്ചു്. ഒരു പുരുഷൻ വേറൊരു പുരുഷന്റെമുമ്പിൽ

വെച്ച് അശ്രു വർഷിക്കുന്നതു് അപമാനകരമാണെന്നുള്ള വസ്തുത ശേഖരൻ ഓർത്തില്ല.

ഗിരീൻ നിശ്ശബ്ദം ശേഖരന്റെ മുഖത്തേക്കു നോക്കിക്കൊണ്ടിരുന്നു. മുമ്പുതന്നെ അയാൾക്കു സംശയമുണ്ടായിരുന്നു—ഇപ്പോൾ തീർച്ചയായി. ലളിതയുടെ ഭർത്താവിനെ മനസ്സിലായി. ശേഖരൻ കണ്ണു തുടച്ചിട്ടു് ഇടറിയ സ്വരത്തിൽ ചോദിച്ചു: "പക്ഷേ, നിങ്ങൾ ലളിതയെ സ്നേഹിച്ചിരുന്നില്ലേ?"

ഗിരീന്റെ മുഖത്തിൽ പ്രച്ഛന്നമായ വേദനയുടെ ഒരു ഗാഢച്ഛായ പരന്നു. എങ്കിലും പരക്ഷണത്തിൽത്തന്നെ അയാൾ മൃദുവായി ചിരിക്കുവാൻ തുടങ്ങി. എന്നിട്ടു പതുക്കെ പറഞ്ഞു: "ഇപ്പോഴിനി അതു പറഞ്ഞിട്ടു കാര്യമില്ല. എത്ര സ്നേഹമുണ്ടായാലും അറിഞ്ഞുകൊണ്ടാരും മറ്റുള്ളവരുടെ ഭാര്യയെ വിവാഹം കഴിക്കാറില്ല. അതു പോകട്ടെ, ഗുരുജനങ്ങളെപ്പറ്റി ഇതൊക്കെ ആലോചിക്കുന്നതു ശരിയല്ല," എന്നു പറഞ്ഞു പതുക്കെ ചിരിച്ചുകൊണ്ടു് അയാൾ എഴുനേറ്റു, "എന്നാൽ ഞാനിറങ്ങട്ടെ. പിന്നീടു കാണാം" എന്നു പറഞ്ഞയാൾ യാത്രയായി.

വളരെ നാളായി ശേഖരൻ വിദ്വേഷദൃഷ്ടിയോടെയാണു ഗിരീനെ വീക്ഷിച്ചിരുന്നതു്. അടുത്തകാലത്തു് ഈ വിദ്വേഷം ഘൃണയായി പരിണമിച്ചിരുന്നു. എങ്കിലും ഇന്നയാൾ ഇറങ്ങിപ്പോയിക്കഴിഞ്ഞപ്പോൾ, ശേഖരൻ എഴുനേറ്റു നെറ്റി നിലത്തു മുട്ടിച്ചു് ആ അപരിചിതബ്രാഹ്മണയുവാവിനെ ഉദ്ദേശിച്ചു പ്രണാമംചെയ്തു. മനുഷ്യർ നിശ്ശബ്ദമായി എത്ര കഠിനമായ സ്വാർത്ഥത്യാഗം അനുഷ്ഠിക്കുവാൻ പ്രാപ്തരാണെന്നും, ചിരിച്ചുകൊണ്ടു് എത്ര കഠോരങ്ങളായ വാശ്ചാനങ്ങൾ പാലിക്കു

KIDARAKUZHI GRANDHASALA

വാൻ അവക്കു സാദ്ധ്യമാണെന്നും ഇന്നായാൾക്കു മനസ്സിലായി.

അന്നു് ഉച്ചതിരിഞ്ഞു ഭവനേശ്വരി ലളിതയുടെകൂടെ മുറിക്കകത്തിരുന്ന പുതിയ വസ്ത്രങ്ങൾ മുറിച്ചു് അടുക്കിവെയ്ക്കുന്നതിൽ ഏർപ്പെട്ടിരിക്കുകയായിരുന്നു. ഈ സമയത്തു ശേഖരൻ കടന്നുവന്നു് അമ്മയുടെ കട്ടിലിലിരുന്നു. ഇന്നായാൾ ലളിതയെക്കണ്ടു പരിഭ്രമിച്ചില്ല. അമ്മ തലയുയർത്തി, "എന്നാടാ?" എന്നു ചോദിച്ചു.

ശേഖരൻ ഉത്തരമൊന്നും പറഞ്ഞില്ല. അലസദൃഷ്ടിയായി വസ്ത്രം മുറിക്കുന്നതു നോക്കിക്കൊണ്ടു കുറേനേരം ഇരുന്നതിനുശേഷം അയാൾ, "അതെന്തന്നാ അമ്മേ?" എന്നു ചോദിച്ചു.

"ആക്കൊക്കെ എന്തൊക്കെയാണു കൊടുക്കേണ്ടതെന്നു നോക്കുകാ. ഇനീം കുറേക്കൂടെ മേടിക്കേണ്ടിവരുമെന്നാ തോന്നുന്നതു്—അല്ലേ ലളിതേ?"

ലളിത തലകുലുക്കി സമ്മതിച്ചു.

ശേഖരൻ ചിരിച്ചുകൊണ്ടു്, "ഞാൻ കല്യാണം കഴിക്കുന്നില്ലെങ്കിലോ?"

ഭവനേശ്വരിയും ചിരിച്ചു: "നിനക്കതിനും വിഷമമില്ല. നീയതു മിടുക്കനാണെന്നെനിക്കറിയാം."

"എന്നാലതുതന്നെയാണിപ്പോൾ ചെയ്യാൻപോകുന്നതു്."

അമ്മ ഗംഭീരഭാവത്തിൽ പറഞ്ഞു: "ഛീ, മിണ്ടാതിരി. വിലക്ഷണം പറയുന്നോ?"

"ഇതുനാളൊന്നും ഞാൻ വിലക്ഷണം പറഞ്ഞില്ല. പക്ഷേ, ഇനി പറയാതെ ഒക്കുകയില്ല. പറഞ്ഞില്ലെങ്കിലതു മഹാപാപമായിത്തീരും."

ഭവനേശ്വരി ഇതിന്റെ അർത്ഥം മനസ്സിലാ

കാതെ ശങ്കിതയായി അവന്റെ മുഖത്തേക്കു നോക്കി ക്കൊണ്ടിരുന്നു.

"അമ്മ ഈ മകന്റെ അനേകം തെറ്റുകൾ ക്ഷമിച്ചിട്ടുണ്ട്. ഇതുകൂടെ ക്ഷമിക്കണം. വാസ്തവത്തിൽ ഈ കല്യാണത്തിനു് എനിക്കു സമ്മതമില്ല."

മകന്റെ ഭാവവും വത്തമാനവുംകൊണ്ടു ഭവനേശ്വരി അത്യന്തം ഉദ്വിഗ്നയായിത്തീർന്നിരുന്നെങ്കിലും അതു വെളിയിൽ കാണിക്കാതെ പറഞ്ഞു: "ശരി ശരി—അതൊക്കെപ്പിന്നെപ്പറയാം. എനിക്കിപ്പോൾ ഒത്തിരി ജോലിയൊണ്ടു്. നീ ഉപദ്രവിക്കാതെ പോ."

ശേഖരൻ ചിരിക്കുവാനൊരു വ്യർത്ഥപ്രയത്നം ചെയ്തിട്ടു ശുഷ്കസ്വരത്തിൽ പറഞ്ഞു: "അല്ലമ്മേ, കായ്മയിട്ടതന്നെ പറഞ്ഞതാണു്. ഈ കല്യാണം നടക്കാൻ പറ്റുകയില്ല."

"എന്തുകൊണ്ടാ പറ്റില്ലാത്തതു്? ഇതെന്തന്നാ പിള്ളേരുകളിയോ മറ്റോ ആണോ?"

"പിള്ളേരുകളിയല്ലാത്തതുകൊണ്ടാണു നടക്കാൻ പറ്റുകയില്ലെന്നു പറഞ്ഞതു്."

ഇപ്രാവശ്യം ഭവനേശ്വരിക്കു വാസ്തവത്തിൽ പേടിയായി. അവർ കോപസ്വരത്തിൽ പറഞ്ഞു: "നിനക്കെന്നാ പറ്റി ഇന്നു്? എന്താണെന്നുവെച്ചാൽ നേരെ പറ. ഈ കഥകളൊന്നും എനിക്കു കേൾക്കേണ്ട."

ശേഖരൻ മൃദുസ്വരത്തിൽ, "പിന്നെപ്പറയാം അമ്മെ. അന്നേരം കേട്ടോളൂ."

"പിന്നെപ്പറയാവോ?" അവർ തുണി തട്ടി ദൂരത്തെറിഞ്ഞിട്ടു പറഞ്ഞു: "എന്നാലിന്നതന്നെ എന്നെക്കാശീൽ കൊണ്ടെ വിട്ടേരെ. ഒരുനിമിഷം എനിക്കി നി ഇവിടെ നില്ക്കേണ്ട."

ശേഖരൻ മുഖം കുനിച്ചിരുന്നു കളഞ്ഞു. ഭവനേശ്വരി അത്യന്തം അസ്ഥിരയായിട്ട് പറഞ്ഞു: "ലളിതയും എന്റെകൂടെ പോരുന്നുണ്ട്. അതിനെന്തെങ്കിലും ഒരേർപ്പാട് ചെയ്യാൻ പറയുവോന്നു നോക്കട്ടെ."

ഇപ്പാവശ്യം ശേഖരൻ മുഖമുയർത്തി ഒന്നു ചിരിച്ചുകൊണ്ടു പറഞ്ഞു: "അവളു വരുന്നെങ്കിൽ കൊണ്ടുപൊയ്ക്കൂടേ? അതിനെന്തേർപ്പാട് ചെയ്യാനാ? ആരോടു ചോദിക്കാനാ? അമ്മ പറഞ്ഞാൽ പിന്നെ അപ്പീലുണ്ടോ?"

ശേഖരന്റെ ചിരികണ്ടു സ്വല്പമൊന്നു് ആശ്വസ്തയായിട്ടു് അവർ ലളിതയുടെ നേരേ തിരിഞ്ഞു: "ഇവൻ പറയുന്നതു കേട്ടില്ലേ? ഞാൻ പറഞ്ഞാൽ മതി, നിന്നെയങ്ങു കൊണ്ടുപോകാമെന്നാ ഇവന്റെ വിചാരം. അമ്മായിയോടു ചോദിക്കേണ്ടായിരിക്കും?"

ലളിത ഒന്നും പറഞ്ഞില്ല. ശേഖരന്റെ വർത്തമാനത്തിന്റെ പോക്കുകണ്ടു് അവൾ അത്യന്തം സങ്കോചിച്ചിരിക്കുകയായിരുന്നു.

"ചോദിക്കണമെങ്കിൽ ചോദിച്ചോളൂ. പക്ഷേ, അമ്മ പറയുന്നതുപോലെ നടക്കും. എനിക്കും അതു സമ്മതമാണു്—കൂടെപ്പോകേണ്ടവർക്കും സമ്മതമാണു്—അവളമ്മയുടെ പുത്രവധുവാണു്," എന്നു പറഞ്ഞു ലജ്ജിതനായി തലകുനിച്ചിരുന്നു കളഞ്ഞു.

ഭവനേശ്വരിക്കുണ്ടായ ആശ്ചര്യത്തിനതിരില്ല: "അമ്മയെ പരിഹസിക്കുന്ന രീതി കണ്ടിട്ടില്ലേ?" ശേഖരന്റെ മുഖത്തേക്കു തുറിച്ചുനോക്കിക്കൊണ്ടു്: "എന്നാ പറഞ്ഞെ? അവളെന്റെ ആരാണെന്നാ പറഞ്ഞെ?"

ശേഖരനു മുഖമുയർത്തുവാൻ കഴിഞ്ഞില്ലെങ്കിലും ഉത്തരം പറയുവാൻ കഴിഞ്ഞു. സാവധാനത്തിലയാൾ

പറഞ്ഞു: "അതാ പറഞ്ഞതു്—ഇന്നല്ല നാലുകൊല്ലത്തി ലധികമായി. അമ്മയാണവളുടെ ശരിയായ അമ്മ. എ നിക്കു ക്ഷുദ്രതലൊന്നും പറയാൻ വയ്യ. അവളോടു ചോദി ച്ചുനോക്കൂ" എന്നുപറഞ്ഞു്, ലളിത കഴത്തിൽ അഞ്ച ലം ഇട്ടു് അമ്മയെ പ്രണാമം ചെയ്യുവാൻ ഭാവിക്കുന്നതു കണ്ടു്, അയാളും അടുത്തുചെന്ന രണ്ടുപേരുംകൂടി ഒപ്പം പ്രണാമംചെയ്തിട്ടു് ശേഖരൻ വെളിയിലിറങ്ങിപ്പോയി.

ഭുവനേശ്വരിയുടെ കണ്ണുകളിൽനിന്നും ആനന്ദാശ്രു ധാരധാരയായി പ്രവഹിക്കുവാൻ തുടങ്ങി. അവർ ലളി തയെ അത്യന്തം സ്നേഹിച്ചിരുന്നു. പെട്ടിതുറന്നു തന്റെ ആഭരണങ്ങൾ വെളിയിലെടുത്തു് അവളെ അണിയിക്കു ന്നതിനിടയിൽ, ഓരോന്നോരോന്നായി ചോദിച്ചു സമ സ്തവിവരവും അവർ മനസ്സിലാക്കി.

"അതുകൊണ്ടാണു ഗിരീൻ കാളിയെ കല്യാണം കഴിച്ചതു്—അല്ലേ?"

"അതേ അമ്മേ, ഗിരീൻബാബുവിനെപ്പോലെ ഇത്ര നല്ല മനുഷ്യരെ വേറെ കാണാൻ വിഷമമാണു്. ഞാൻ പറഞ്ഞതേയുള്ള, അങ്ങേരതൊക്കെ വിശ്വസി ച്ചു. സ്വീകരിച്ചാലും ഇല്ലെങ്കിലും ഭത്താവുണ്ടല്ലോ എ ന്നാണങ്ങേരു പറഞ്ഞതു്."

ഭുവനേശ്വരി അവളുടെ തലയിൽ കൈ വെച്ചു് ആശീർവദിച്ചു. "ഇനിയെന്നാ മക്കളേ, എല്ലാം ശരി യായില്ലേ? ദീർഘജീവിയായിരിക്കു്— നീയിവിടെ യിരി. കല്യാണത്തിനു പെണ്ണു വേറെയാണെന്നു് അവി നാശനോടു പറഞ്ഞിട്ടു വരട്ടെ," എന്നു പറഞ്ഞു് അ വർ മൂത്തമകനെ അന്വേഷിച്ചുപോയി.

★

പരിണീത

JAWAHAR SHARADA
KUTTIPPURAKUZHI
GRANDHASALA

Indic Digital Archive Foundation
gpura.org